

1981/82:26

Fredagen den 13 november

Kl. 09.00

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

1 § Anmälan om kompletteringsval till utskott

Anf. 1 TREDJE VICE TALMANNEN:

Socialdemokratiska riksdagsgruppen har som suppleant i socialutskottet under Evert Svenssons ledighet anmält hans ersättare Sverre Palm.

Tredje vice talmannen förklarade vald till

suppleant i socialutskottet

Sverre Palm (s)

2 § Justerades protokollet för den 5 innevarande månad.

3 § Svar på fråga 1981/82:83 om ifrågasatt nedläggning av civilförvarsskolan i Katrineholm

Anf. 2 Förvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Susann Torgerson har frågat mig om det med hänsyn till det samhällsekonomiska läget är lämpligt att lägga ned civilförvarsskolan i Katrineholm för att bygga upp en ny skola på annan plats.

Jag antar att frågeställaren med "en ny skola på annan plats" avser Skövde. Då är svaret på frågan ja. Med de relativt korta utbildnings- och övningstider som tillämpas inom civilförsvaret har nämligen restiden till och från utbildningsanläggningarna stor samhällsekonomisk betydelse. Med hänsyn till att västra Sverige är ett av landets befolkningsrikaste områden, bör en av civilförsvarets utbildningsanläggningar ligga där. I östra Sverige finns två anläggningar, en i Rosersberg och en i Katrineholm. I västra Sverige finns ingen.

Fredagen den
13 november 1981

*Om ifrågasatt
nedläggning av
civilförsvarsskolan
i Katrineholm*

Vad som kommer att hända med Katrineholmsanläggningen går inte att svara på i dag. Denna fråga hänger samman med hur stor civilförsvarets utbildningsorganisation behöver vara på sikt.

I sin programplan för perioden 1982/83–1986/87 redovisar civilförsvarsstyrelsen tre alternativ för den framtida utbildningsorganisationen. I två av alternativen föreslår styrelsen att verksamheten vid Katrineholmskolan minskas till att endast omfatta övningar för näraliggande län. I det tredje alternativet föreslår styrelsen att nuvarande verksamhet bibehålls i Katrineholm, där på sikt en ny anläggning byggs.

I ett av de tre alternativen föreslår civilförsvarsstyrelsen att ingen utbildnings- eller övningsverksamhet skall äga rum i Skövde. I de båda andra alternativen föreslår styrelsen att en ny anläggning byggs där, varvid delar av Göta trängregementes nuvarande etablissemang utnyttjas.

Civilförsvarets framtida utbildningsorganisation kommer att behandlas i den proposition grundad på 1978 års försvarskommittés förslag som jag avser att föreslå regeringen att förelägga riksdagen under varen 1982.

Anf. 3 SUSANN TORGERSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på min fråga.

Jag är mycket glad över att övningsverksamheten och förrådsenheten i Katrineholm inte är i fara. Det står härmed helt klart att åtminstone dessa delar av verksamheten skall vara kvar i framtiden.

I Katrineholm har man under flera år svävat i ovisshet om civilförsvarsskolans framtid. Turerna har varit många, men den osäkerhet som nu finns kvar gäller bara själva utbildningsverksamheten med ett trettiotal anställda.

Sörmland är ett län med flera stora orter som kämpar med betydande svårigheter när det gäller industri och arbetsmarknad. Katrineholm är en av dem. Orten domineras av rutinbetonad verksamhet med låg inkomstnivå. Den mindre goda näringslivsutvecklingen och ett vikande befolkningstal innebär en påfrestning från kommunalekonomisk synpunkt. Detta har kommunens företrädare också vid flera tillfällen framhållit. Även länsstyrelsen har framfört liknande synpunkter och vädjat om att man skall beakta de regionalpolitiska skälen vid förslag om indragningar av offentlig verksamhet.

Civilförsvarsskolan har i en del aktstycken betecknats som provisorisk. Detta är egentligen oriktigt. Däremot kan man i ett längre perspektiv kanske beteckna lokalerna som provisoriska, även om alla som kommer i kontakt med den verksamhet som bedrivs vid anläggningen är ense om att skolan fungerar mycket bra. Under de allra senaste åren har man också rustat upp undervisningslokalerna, och man bygger f. n. ut förrådslokalerna. Kommunen har också reserverat mark som kan användas den dag statsmakterna önskar bygga en helt ny anläggning.

Den viktigaste synpunkten i det här sammanhanget är ändå civilförsvarets framtida effektivitet och dimensionering. Hur stor del av försvarskostnader-

na skall satsas på det militära resp. det civila försvaret? Enligt 1978 års försvarsbeslut skall inom civilförsvaret anordnas utbildning i betydligt större utsträckning än vad man nu i verkligheten gör. Många tecken tyder också på att en större satsning på civilförsvaret vore motiverad än den som fastslagits under den innevarande perioden. Vi måste tyvärr också räkna med en risk för överraskande anfall. Om detta skulle inträffa behövs en inte obetydlig ökning av civilförsvarsutbildningen.

Ett förslag har varit att man skulle öka utbildningen av unga försvarspliktiga för att nyttiggöra den utbildning man ger, under längre tid. Nu utgörs ju majoriteten av personer över 47 år. Man skulle också kunna öka andelen unga kvinnor.

Mycket talar alltså för att det finns ett behov i framtiden av en kraftig ökning av utbildningen inom civilförsvaret. Det statsfinansiella läget medger kanske inte någon väsentlig ökning under de närmaste åren, men på inte alltför lång sikt behövs fem anläggningar inom civilförsvaret.

Jag vill nu fråga försvarsministern igen: Delar försvarsministern min uppfattning, att det vore samhällsekonomiskt olyckligt att lägga ner utbildningen i Katrineholm, vilket kan innebära att man senare får svårigheter när man önskar öka utbildningen inom civilförsvaret?

Anf. 4 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Frågan är svår att besvara i de termer som Susann Torgerson här lägger fram den. Vi måste naturligtvis ha en utbildningsorganisation för civilförsvaret som är anpassad till det antal personer som skall utbildas. Eftersom detta inte är klart är det omöjligt att svara på frågorna mer ingående än jag har gjort. Det är helt enkelt så, att det i dag inte går att säga vad som kommer att hända med Katrineholmsanläggningen. Frågorna hänger samman med hur stor utbildningsorganisationen skall vara, och alla dessa frågor behandlas av 1978 års försvarskommitté.

Anf. 5 SUSANN TORGERSON (fp):

Herr talman! En annan synpunkt som försvarsministern tog upp i sitt svar var problemet med restiderna. Av den anledningen vill man ha en anläggning i västra Sverige. Mellan Katrineholm och Skövde är det ungefär 15 mil. Båda orterna ligger utmed västra stambanan och har goda kommunikationer. I Brännebrona, strax utanför Skövde, finns en provisorisk anläggning med övningsfält. När en ny anläggning byggs i Skövde är det meningen att man skall lägga ner anläggningen i Brännebrona.

Ansvariga på civilförsvarsskolan i Katrineholm har uppfattningen att läget i Katrineholm från kommunikationssynpunkt är tämligen idealiskt. Praktiskt taget all personal, från fem län, som utbildas i Katrineholm kan vara på plats kl. 9 på morgonen. Kursdeltagarna kommer från Östergötlands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län förutom från Sörmland. Om verksamheten läggs ned i Katrineholm skall kursdeltagarna delas upp på utbildningarna i Rosersberg och Skövde. Detta kan innebära försämrade möjligheter, särskilt för deltagarna från Sörmland och Östergötland. Problemet gäller givetvis de

*Om ifrågasatt
nedläggning av
civilförsvarsskolan
i Katrineholm*

deltagare som kommer från västkustlänen. De får alltså 15 mil längre resväg än till Skövde. Men fältet i Brännebrona finns ju kvar. Finns det, enligt försvarsministerns mening, möjlighet att behålla den anläggningen ytterligare några år eller att börja med att bygga ett övningsfält i Skövde och sedan bygga en helt komplett anläggning i Skövde?

Anf. 6 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag föreställer mig att försvarskommittén kommer att pröva olika möjligheter och även möjligheten att bibehålla Katrineholmsanläggningen. I mitt svar påpekar jag ju att ett av de alternativ som finns i civilförsvarsstyrelsens planer är just att bibehålla Katrineholmsanläggningen. Men hur det blir med detta är omöjligt att uttala sig om i dag.

När det gäller frågan om en ny anläggning i västra Sverige kan jag dock påpeka att riksdagen har fattat ett beslut om att en sådan anläggning skall byggas.

Anf. 7 SUSANN TORGERSON (fp):

Herr talman! Jag är glad över att försvarsministern svarar på det sättet – att möjligheten att anläggningen i Katrineholm bibehålls fortfarande finns. Det är ju mycket olustigt att tvingas välja mellan två orter för en framtida lokalisering av statlig verksamhet, men det är ändå vad riksdagen i många fall tvingas till.

I det här fallet är emellertid min avsikt inte att anläggningen i Katrineholm skall vara kvar för att Skövdeanläggningen inte skall komma till stånd. Jag tror tvärtom att båda två behövs på sikt. Sverige har ett utsatt läge mellan stormaktsblocken. Vi måste tyvärr ta med i beräkningen att vårt land kan komma i en situation där riskerna för civilbefolkningen kan bli större än man hittills bedömt. I ett sådant läge behövs en ökad satsning på civilförsvaret. Om man då har lagt ner anläggningen i Katrineholm, är det stor risk att man ångrar sig. Om man däremot behåller civilförvarsskolan i Katrineholm, kan man successivt bygga upp en anläggning i Skövde.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1981/82:17 om utländska marina övningar i Östersjön

Anf. 8 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Allan Hernelius har frågat om jag till den del som detta anses lämpligt eller är möjligt inför riksdagen vill framlägga närmare uppgifter om och iakttagelser i samband med årets övningar i Östersjöområdet.

Jag skall inleda med några allmänna synpunkter på den militära verksamheten i Östersjöområdet och därefter redovisa avvikelser från tidigare mönster samt erfarenheter och slutsatser för svensk del. Den

*Om utländska
marina övningar
i Östersjön*

allvarliga sovjetiska ubåtskränkningarna ger en särskild relief åt uppgifterna.

Den stora koncentrationen av stridskrafter från både Warszawapakten och NATO medför en omfattande aktivitet i vårt omedelbara närområde till lands, till sjöss och i luften. Huvuddelen av verksamheten består av utbildning och övningar. I anslutning härtill förekommer en intensiv ömsesidig spaningsverksamhet.

Warszawapaktens utbildning och övningar i Östersjöområdet varierar under året till karaktär och omfattning med hänsyn till dels personalens utbildningsnivå, dels de förband och den materiel som utbildningen omfattar.

Vid markstridskrafterna sker förbandsutbildningen i regel på särskilda övningsfält. Vid de övriga försvarsgrenarna sker grundläggande utbildning vid hemmabaserna, medan tillämpad utbildning och övningar ofta kan observeras utanför dessa baser. När det gäller marinen och flygstridskrafterna förekommer sålunda övningar över Östersjön från Baltikum till Rügen.

Warszawapaktsövningar av större eller mindre slag med deltagande från flera paktstater brukar förekomma årligen. Dessa, liksom större nationella övningar med flygunderstödda markstridskrafter, genomförs i regel under slutet av varje utbildningshalvår, dvs. under våren i mars-april och på hösten i september-oktober.

NATO:s övningsverksamhet i Östersjöområdet bedrivs i första hand av strandstaterna, dvs. Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland. Ett för oss märkbart inslag i denna verksamhet är den marina övningsverksamhet och de flygövningar som sker i södra Östersjön och i Kattegatt-Skagerack. Det bör dock observeras att det i Östersjön varje år även förekommer NATO-övningar av större omfattning med deltagande av flera andra NATO-stater än Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland. Större övningar med NATO:s markstridskrafter genomförs vanligen vår och höst. Särskilt på hösten ingår ofta NATO-övningarna i olika länder i större gemensamma övningskomplex.

Jämsides med övningsverksamheten förekommer en omfattande ömsesidig bevaknings- och spaningsverksamhet.

Under perioden juli-september 1981 dominerades Warszawapaktens övningsverksamhet i vårt närområde av förberedelser för och genomförande av övningen ZAPAD 81 (Väst 81). Denna övning, som var helt sovjetisk, leddes av Sovjetunionens försvarsminister, marskalk Ustinov. Den var en av de största övningarna på många år i västra Sovjetunionen. Den landstigning som genomfördes inom ramen för ZAPAD 81 var den hittills största i Östersjön.

Redan under juli kunde man registrera en successiv tillförsel till Östersjön av sjöstridskrafter från övriga sovjetiska marina baser i Norra Ishavet, Svarta havet och Stilla havet.

Bland de inlöpande fartygen märktes:

hangarfartyget Kiev, som aldrig tidigare besökt Östersjön, landstigningsfartyget Ivan Rogov, det hittills största landstigningsfartyget i den sovjetiska flottan.

helikopterkrissaren Leningrad, som för andra gången besökte Östersjön.

ytterligare ett antal landstigningsfartyg, en kryssare och två fregatter.

Härutöver deltog praktiskt taget hela den sovjetiska Östersjömarinen.

Ombord på landstigningsfartygen fanns marininfanteri, troligtvis från tidigare nämnda flottstyrkor. I och med ökningen av antalet landstigningsfartyg fördubblades den totala lastkapaciteten på specialfartyg för en landstigningsoperation i Östersjön.

ZAPAD 81 föregicks av en serie förövningar under augusti, varvid bl. a. flera mindre landstigningsövningar genomfördes.

Den förestående övningsverksamheten föranmälde 21 dagar före övningens början genom att försvarsattachéer i Moskva av försvarsministeriet delgavs information om tid och deltagande styrkor samt allmänna uppgifter om övningsområde och syfte. Inga uppgifter lämnades om övningens storlek.

Den sovjetiska nyhetsbyrån TASS offentliggjorde den 5 september, dvs. efter det att huvudövningen hade inletts, en kommuniké om övningen. Av denna framgick att närmare 100 000 man deltog samt att övningsscenariot innefattade en Nord- och en Sydsida.

I övningen ZAPAD 81 deltog samtliga sovjetiska försvarsgrenar. I baltiska och vitryska militärområdena deltog flera arméer, antingen med enbart staber, med både staber och förband eller med delar av förband. Därmed berördes huvuddelen av de omkring 20 divisioner som är grupperade i dessa områden.

Anfallsmomentet omfattade flodövergångar, luftlandsättning på djupet samt landstigning med 5 000 man i Baltijskområdet, varvid alla i en kustinvasion ingående steg genomfördes, bl. a. minröjning, kustbeskjutning samt landstigning från specialfartyg och luftlandsättning med helikopter.

I landstigningsmomentet deltog Östersjömarinens marininfanteriregemente samt marininfanteri från andra sovjetiska flottstyrkor, tillsammans motsvarande ungefär ett reducerat marininfanteriregemente. Därutöver deltog även vanliga markstridsförband omfattande minst en motoriserad skyttebataljon. ZAPAD 81 avslutades den 12 september.

Även NATO:s övningsverksamhet nådde sin största omfattning och högsta nivå för året från slutet av augusti till början av oktober.

Övningsbilden har dominerats av överföring av stridskrafter och personal från USA till Europa, skyddet av dessa transporter samt samövning av dessa förband med i främst Förbundsrepubliken Tyskland grupperade förband. Dessa övergripande övningar har haft namnen OCEAN SAFARI, REFORGER, CRESTED CAP och AUTUMN FORGE. Inom denna ram har i Danmark, Förbundsrepubliken Tyskland och Norge stora militära övningar genomförts under september med deltagande av samtliga försvarsgrenar.

Övningarna till lands har främst bedrivits i Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland. Totalt har ca 200 000 man deltagit i åtta större övningar. Dock har övningarna under hösten inte varit mer omfattande än under tidigare år. De tre största NATO-övningarna med mark- och flygstridskrafter har varit:

AMBER EXPRESS i Danmark med deltagande av 22 000 man. I övningen deltog förutom två danska brigader och en brittisk även enheter ur NATO:s s. k. brandkårsstyrka.

SCHARFE KLINGE i Förbundsrepubliken Tyskland med deltagande av 48 000 man. I övningen deltog förband från Förbundsrepubliken Tyskland, USA och Canada. Avsikten med övningen var att efter uppmarsch under fientlig inverkan föra försvarsstrid mot överlägsna fientliga förband.

CERTAIN ENCOUNTER i Förbundsrepubliken Tyskland med deltagande av 71 000 man. I övningen deltog förband från USA, Västtyskland och Storbritannien. Syftet med övningen var att öva samverkan mellan högre förband från skilda NATO-stater.

I början av september genomfördes NATO-övningen MAGIC SWORD i Norska havet och Nordsjön med deltagande av bl. a. två hangarfartygsgrupper från USA, vilket är ovanligt. I Nordsjöövningen deltog en hangarfartygsgrupp och ca 200 flygplan från Belgien, Canada, Danmark, Nederländerna, Norge, Portugal, Storbritannien, Förbundsrepubliken Tyskland och USA under ledning av NATO-befälhavarna för Atlanten och Europa. Totalt deltog 16 000 man ur marin- och flygstridskrafter.

Sista fasen av den stora NATO-övningen OCEAN VENTURE genomfördes i Östersjön den 29 september–15 oktober. Fartyg från bl. a. USA, Förbundsrepubliken Tyskland, Danmark och Storbritannien deltog.

Som jag tidigare nämnt var landstigningsmomentet i ZAPAD 81 sannolikt den största marina övningen i Östersjön någonsin. ZAPAD 81 liknade övningarna 1978 och 1980 i den meningen att den hade enbart sovjetiskt deltagande och bestod av en serie förövningar samt en slutövning. Den skiljer sig dock genom tillförseln av stora ytstridsfartyg, landstigningsfartyg och marininfanteri från andra sovjetiska flottstyrkor.

De slutsatser som i övrigt kan dras av de nyligen avhållna övningarna är:

Sovjetunionen ägnar stor uppmärksamhet åt ledning av högre förband och samverkan mellan försvarsgrenar på olika nivåer.

Sovjetunionen övar landstigningsteknik för att långt från egen kust och utanför eget landbaserat flygs räckvidd kunna genomföra överskeppnings- och landstigningsoperationer såväl med marininfanteri som med markstridsförband.

NATO fäster stor vikt vid försvaret av Nord- och Centraleuropa. Integrerade NATO-övningar bedrivs i omedelbar närhet av oss – i Norge, Danmark och Västtyskland. Överföring och insättande av stridskrafter från USA till Europa övas.

NATO ägnar särskild uppmärksamhet åt Östersjöutloppen. Stor vikt fästs vid insats av de olika medlemsländernas stridskrafter i integrerade operatio-

*Om utländska
marina övningar
i Östersjön*

ner. Mottagning av förstärkningar till Danmark, Norge och Centraleuropa förbereds och övas.

De i år genomförda stora övningarna på både öst- och västsidan kan vara tecken bl. a. på den ökade strategiska betydelse som de två maktblocken tillmäter det nordiska området.

Det svenska försvaret kommer även fortsättningsvis att följa övningsverksamheten i vårt närområde med uppmärksamhet.

Anf. 9 ALLAN HERNELIUS (m):

Herr talman! För svaret tackar jag försvarsministern.

Syftet med interpellationen var att en klarläggande och utförmående officiell redovisning skulle lämnas om olika militära aktiviteter i Östersjön under sommaren. Storleken och omfattningen av dessa är säkerligen okänd för flertalet svenskar, både när det gäller Warszawapaktens övningar och beträffande NATO:s.

Nu finns det ett offentligt material på bordet, och för det tackar jag alltså försvarsministern. Jag utgår från att det kan komma till riklig användning i fortsättningen i diskussioner, vid kurser och i samtal. Syftet med interpellationen är alltså i den delen uppnått.

Som framgår av svaret rör det sig troligen om de största övningar som någonsin förekommit i Östersjöns historia. Den som i folkskolan läste dikten Östersjön med dess magnifika inledning

”Du blånande hav, som mångtusende är
mot Skandiens klippor har slagit,
som brutit din boja var gryende vår
och frigjord i fjärran har dragit — ”

har nu kunnat konstatera att detta blånande hav fått ett enormt marint inslag under sommaren 1981.

Denna dikt publicerades i en tid av annan oro och spänning i Östersjön, under ett krig mellan stormakter da i varje fall två stormakters flottor sökte angripa den ryska flottan, alltså under Krimkriget 1853–1856. Men de styrkor som da kom till användning var ringa i förhållande till dagens, och om förstörelsekapaciteten skall vi inte tala – den går inte att jämföra.

Utmärkande för den sovjetiska manövern nu har varit, tycks det mig, att fartyg hämtade från baser utanför Östersjön – fartyg från Norra Ishavet, Svarta havet och Stilla havet – hade samlats i Östersjön, alla för samordnade övningar på våra närbelägna vatten. I den del av NATO-manövern som berörde södra Östersjön, rätt sent i oktober, deltog också marina enheter från inte mindre än fyra olika stater. Storleken på de fartyg som deltog är också intressant. Det har rört sig om hjässar som hangarfartyget Kiev och landstigningsfartyget Ivan Rogov. Det är det största landstigningsfartyget i den sovjetiska flottan och har aldrig tidigare varit i Östersjön. I landstigningsövningen deltog, som vi hörde, enligt TASS 100 000 man.

Försvarsministern säger att manövern kan vara ett tecken på NATO:s och Warszawapaktens intressen för de nordiska områdena. Man skulle nog

kunna gå ett steg längre utan att vara ute på hal is, om man inte säger att det *kan* vara utan att det *är* ett tecken.

En av de svenska grundförutsättningarna för vår säkerhetspolitik har varit att vi inte räknar med ett isolerat anfall mot Sverige. Anledningarna kan i korthet sammanfattas så här: Sverige har inte områden av primärt strategiskt intresse. Landet lämpar sig inte för ett isolerat anfall i och för sig. Men det har samtidigt tillagts att det kan uppstå situationer då Sverige blir intressant som genomgångsområde och att det då även kan vara förmånligt för angripande parter att söka sig in på svenskt område. Har denna grundläggande tes i svensk säkerhetspolitik ändrats genom sommarens händelser? Detta behöver icke ha varit fallet. Händelserna i Polen kan ha haft sin påverkan, i varje fall för Sovjetunionen, som har känt ett behov av att demonstrera sin styrka i närheten. Men därtill kommer att Östersjön av många anses vara ett idealiskt område för verksamhet av detta slag. Djup- och ytförhållanden, stränder och skärgårdar ger utmärkta tillfällen till övningar. Och även om spaningsverksamheten från andra sidan icke kan undgås av någondera parten, så är störningarna relativt få. Om sovjetiska marina enheter från Stilla havet, Svarta havet och Norra Ishavet skulle samordnas under gemensam ledning – denna övning tycks ju vara den första av detta slag – ligger det nära till hands att utse Östersjön som en lämplig plats.

Påfallande är dock en annan sak. I Madrid pågår nu på sitt andra år den europeiska säkerhetskonferensen. Den följer på ett liknande möte i Belgrad för några år sedan, och båda dessa möten tillkom genom den s. k. Helsingforsöverenskommelsen. En av de viktigaste punkterna i denna överenskommelse är förtroendeskapande åtgärder. Sådana har beslutats i Helsingfors och godkänts av parterna. Man arbetade vid den konferensen fram en consensus i fråga om aviseringsskyldighet då det gäller vissa militära manövrar. I Madrid diskuteras just nu om området för sådan skyldighet kan och bör utsträckas. Enighet tycks råda därom. Sverige har anmält stort intresse i denna fråga, därför att om enighet uppnås i denna del skulle en fortsättning kunna ske i en allmän europeisk säkerhetskonferens av annat slag, nämligen en allmän nedrustningskonferens, vilken Sverige jämte några andra stater erbjudit sig att stå som värd för.

Men vad har nu inträffat? Jo, under det att dessa förhandlingar pågår, har en av de deltagande staterna visserligen omtalat sin manöver men icke upplyst om – vilket är föreskrivet – storleken på deltagande styrkor. Detta har med rätta påpekats av den svenska delegationen i Genève. Det har också framhållits att om icke staterna i dag är beredda att godta minimikraven för denna säkerhet, varför skulle man då diskutera en utvidgning av densamma innan minimikraven är uppfyllda?

Alla dessa frågor fick en ny och skrämmande aktualitet när den ryska ubåten nr 137 inkom på svenskt vatten den 27–28 oktober. Jag behöver inte redogöra närmare för denna affär, den är välkänd. Jag skall bara slå fast några punkter. Den ryska ubåten har olovligen inkommit på svenskt territorialvatten, den har olovligen fortsatt in på skyddsområde, den har efter ett visst antal timmar upptäckts – icke av marinen utan av fiskare. Den

immunitet som ansetts föreligga har medfört att inskränkningar skett i fråga om förhören. Det är i stort sett enbart kaptenen som underkastats sådana. Inskränkning har också skett i fråga om besiktningen av fartyget, och klarhet har därför icke vunnits exakt om vad fartygets egentliga syfte med expeditionen i dessa vatten har varit. De förklaringar som lämnats har därtill varit bristfälliga och i en del fall uppenbart osannolika.

Detta är några av konsekvenserna av denna ubåts besök. Vad bör vi dra för slutsatser? Ja, i går besvarade försvarsministern en fråga av Olle Aulin, varvid något redogjordes för vad som var å bane. Det var gott och väl, men jag fick intrycket att det var saker som diskuterats redan före ubåtshändelsen och som därför kanske i dag – efter ubåtshändelsen – behöver överses och ytterligare förstärkas.

Vad som behövs är i främsta rummet övervakningsresurser. I andra hand behövs undervattensberedskap, undervattensbevakning. Och i tredje hand behövs en ytterligare kontroll. Detta kommer att kosta pengar. Det är inte bara en teknisk och personell fråga – det kostar också pengar. Är regeringen beredd att ta de konsekvenserna? Jag hoppas det. Jag vill ställa den frågan till försvarsministern direkt. Är man beredd att på allvar gå in för att stärka vårt försvar, att bota de brister som i detta sammanhang har upptäckts?

Så är det fragan om de allmänna verkningarna av den ryska ubåten. Jag skall, herr talman, bara i korthet nämna några.

För att återgå till säkerhetskonferensen i Madrid vill jag säga att nyckelord vid denna konferens är: förtroendeskapande åtgärder. Hela konferensen baseras egentligen på att man skall försöka få till stånd förtroende mellan supermakterna. Hur går det då med det förtroendet, om händelser av detta slag tilldrar sig och kan tilldra sig, med berätt mod och uppenbar avsikt? Det förtroendet måste naturligtvis poleras. Det har också framhållits i Madrid även av talare från andra länder än Sverige.

Den ryska ubåtens förehavanden har med andra ord försvårat läget inför säkerhetskonferensen, vid säkerhetskonferensen och inför en allmän europeisk nedrustningskonferens, som man förväntade sig att denna säkerhetskonferens skulle leda fram till.

För Sveriges vidkommande kan man konstatera, herr talman, att ubåtsaffären har dragit in som en iskall pust över vår svenska idyll. Sorglöshetens tid, som onekligen har funnits i viss mån, borde väl nu vara förbi. Vad som har hänt andra och kan hända andra kan också hända oss. En nådig försyn skyddar oss icke alltid mot tråkigheter av det allvarligaste slag. Vi bör självfallet fortsätta att sträva efter internationell balansering och avspänning – i vissa fall genom ett förbud mot vissa vapentyper. Vi bör självfallet fortsätta de ansträngningar som vi under många år har drivit i den vägen, och vi bör vidga dessa ansträngningar.

Men vi måste också se till att vi för vårt eget vidkommande kan stå till svars för oss och våra efterkommande genom att se till att vi får ett effektivt försvar, som gör det dyrbart och föga lönsamt för en angripare att ens kasta sina ögon på svenskt område.

*Om utländska
marina övningar
i Östersjön*

Herr talman! Det är ju en fyllig sammanställning av pressuppgifter och uppgifter i fackpress som försvarsministern och hans medhjälpare har lämnat i detta interpellationssvar. Det kan ju vara värdefullt. Det bekräftar – som vi alla känt till redan förut – att Norden nu på ett helt annat sätt än tidigare har dragits in i det strategiska spelet. Det har blivit en försämring av Nordens säkerhetspolitiska läge. Det har på senare tid blivit en helt annan atmosfär än tidigare när det gäller det nordiska området. Och det är någonting som alla behöver oro sig över.

Den sovjetiska ubåtens kränkning av svenskt territorialvatten vid Karlskrona och misstanken, som inte har avvisats, om att den skulle ha haft kärnvapen ombord är ytterligare en viktig faktor i detta sammanhang. Förhandslagringen av NATO-materiel i Norge – och vi kan med mycket stor sannolikhet förutsätta att därvid också görs förberedelser för kärnvapeninnsats – är ett annat mycket viktigt moment i hela detta spel. President Reagans och hans utrikesminister Haigs uttalanden nyligen om att man skulle kunna tänka sig att tillgripa en kärnvapensprängning i avskräckningssyfte är ju även oerhört uppseendeväckande.

Det är rätt typiskt att moderaten Allan Hernelius inte har ett uns av oro till övers för vad som händer på NATO-sidan utan hellre talar om Krimkriget och Östersjön. Hotet mot Sverige från NATO är ju minst lika stort som hotet från det andra hållet.

En slutsats av allt detta är att vi har fått bekräftat att fredsarbetet och kampen för nedrustning är viktigare än någonsin. Folken i Europa – och inte minst i Norden – har börjat protestera mot det vansinne som det här är fråga om, och de protesterna kommer att fortsätta. En folklig och bred opinion har insett att man är på väg att dras in i ett skeende som man inte på något sätt vill acceptera.

I detta sammanhang kommer naturligtvis arbetet för en kärnvapenfri zon, som nu har pågått en tid och som har nått allt större anslutning, att bli allt viktigare i och med att kärnvapenuppladdningen ökar runt våra kuster och gränser. Även i våra grannstater blir arbetet för att stoppa den utvecklingen allt viktigare.

Fran vpk:s sida har vi klart deklarerat att vi anser att regeringen har varit alltför passiv i denna fråga – när det gäller att driva arbetet för att få till stånd kontakter och om möjligt genomföra kravet på en kärnvapenfri zon i Norden. Den kritiken måste naturligtvis öka efter vad som har hänt nu, för nu är det viktigare än någonsin att dessa initiativ tas.

När det gäller det svenska försvaret är det självfallet viktigt att man drar erfarenheter av vad som har inträffat – ubåtskränkningen och givetvis också uppladdningen i övrigt runt Sverige. Det klassiska resonemanget, som alltid kommer till uttryck i sådana här sammanhang – och som naturligtvis också framfördes här av moderata samlingspartiet genom Allan Hernelius – är ju att nu måste vi öka militärutgifterna. Får vi ytterligare några miljarder – eller kanske t. o. m. någon miljard – för de militära kostnaderna, då kommer det

Fredagen den
13 november 1981

*Om utländska
marina övningar
i Östersjön*

att bli väldigt bra beställt med Sveriges säkerhetspolitik och försvarspolitik.

Spelet i Karlskrona på den militära sidan var ju också ganska avslöjande. Det var ett militaristiskt agerande. Chefer i olika grader passade på tillfället att visa upp sina möjligheter – kustjägare som stormade fram, målade i ansiktet, osv. Det var en ganska osmaklig och, tycker jag, för det svenska försvaret inte särskilt bra uppvisning. Den svenska opinionen tycker inte om överslag åt vare sig det ena eller det andra hållet.

Jag skulle vilja fråga försvarsministern om regeringen har gett tillstånd till dessa uppvisningar från militärt håll i Karlskrona. Där man har ordnat med pressresor och samtidigt sett till att man haft pådrag för att verkligen visa upp sig. Nu behöver vi inte betala detta den här gången, för det skall skrivas räkning till Sovjet – och det är ju riktigt att Sovjet skall betala. Men själva attityden bakom det hela tycker jag inte att regeringen borde ställa sig bakom, och jag skulle alltså vilja höra vad försvarsministern tycker om detta jippo där nere.

Beträffande vår beredskap i övrigt har det sagts från militärt håll vad som är självklart för alla, nämligen att Sveriges 250 mil kust aldrig kan bevakas effektivt av militära enheter – då skulle vi knäcka ryggen på grund av våra försvarsutgifter. Vad som i stället skulle behöva rustas upp är det civila samhället i skärgården, så att vi får en levande skärgård. Vi skulle behöva rusta upp vårt lotsväsende, fyrplatserna skulle behöva bemannas igen, sjöfartsverket och tullen skulle behöva få större anslag. Då skulle vi få den bästa övervakningen, som skulle kunna larma militära effektiva styrkor vid sådana här tillfällen. Att använda pengar på detta sätt skulle vara mycket bättre än att försöka satsa på ökning av militärutgifter. Sedan är det klart att man kanske också behöver se över radarsystem och sådant och göra en omfördelning inom försvarskostnaderna på den punkten.

Anf. II Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Allan Hernelius anförande finner jag inte någon anledning att bemöta. Jag finner att vi i stor utsträckning har samma syn på de här frågorna.

Det ställdes dock en fråga till mig om hur det kunde bli med möjligheterna att stärka försvaret. Allan Hernelius är väl bekant med att frågor som gäller såväl omfattning som innehåll och ram f. n. ligger hos 1978 års försvarskommitté, vilken – som jag i många sammanhang har uttalat – har en alldeles speciell vikt nu när vi har en minoritetsregering i Sverige. Jag föreställer mig att Allan Hernelius liksom jag kommer att fästa den allra största vikt vid vad 1978 års försvarskommitté föreslår i detta avseende. Det är klart att jag som försvarsminister hoppas att det skall bli ett förslag som vi kan enas om här i riksdagen. Vi har ju under mycket lång tid faktiskt lyckats med att i varje fall i de stora dragen nå en enighet när det gäller säkerhetspolitik och totalförvar. Min förhoppning är givetvis att detta skall vara möjligt även i 1982 års beslut.

*Om utländska
marina övningar
i Östersjön*

Det som möjligen kan poängteras är att det naturligtvis är ett allas ansvar som möter oss. Jag har ju tidigare poängterat att vi förväntar oss att hela nationen ställer upp. Det är min förhoppning.

Oswald Söderqvist talar något om en kärnvapenfri zon och menar att regeringen i den frågan har agerat passivt. Jag kan inte instämma i det. Regeringen har tagit de kontakter som riksdagen har givit regeringen i uppdrag att ta.

För min del vill jag betona att speciellt två förutsättningar måste uppfyllas för att en nordisk kärnvapenfri zon skall kunna komma till stånd. Den första förutsättningen är att vår säkerhetspolitik, som syftar till alliansfrihet i fred för neutralitet i krig, inte ifrågasätts i överläggningarna. Den andra förutsättningen är att allt som sker i denna fråga sker i intim samverkan med de övriga nordiska länderna.

I övrigt vill jag gärna säga till Oswald Söderqvist att allt som kan göras för att stödja fredstanken bör vi göra, för läget är spänt i dag i världen. Det breder ut sig en misstro som verkligen är oroande. Då måste vi på allt sätt stödja fredstanken. Samtidigt vill jag dock säga att jag för min del anser att den största freds rörelsen i Sverige är totalförsvaret, inte minst de 700 000 frivilliga som ställer upp och ägnar så mycken tid åt försvaret av vårt land.

Sedan talar Oswald Söderqvist om spelet i Karlskrona. Jag vet inte riktigt vad han avser, men jag skulle för min del vilja passa på tillfället att från riksdagens talarstol rikta ett tack till alla dem på den militära sidan som så utmärkt skötte sina värv nere i Karlskrona.

Sedan frågar Oswald Söderqvist mig om jag har gett tillstånd till uppvisning – jag förstod inte den frågan – och till pressen att närvara i Karlskrona.

Först och främst: All handläggning i den här affären har ju skett inom ramen för överbefälhavarens uppdrag, som regeringen har gett honom, att utreda detta och för regeringen redovisa sin syn på frågan.

När det gäller pressen bör det inte vara obekant för Oswald Söderqvist att vi har en fri press i vårt land.

Anf. 12 ALLAN HERNELIUS (m):

Herr talman! Forsvarsministern ber jag att få tacka för tillägget till hans svar.

Men jag vill i alla fall vädja till honom, till överbefälhavaren och till försvarskommittén att verkligen ge sig tid till att gå igenom vad som har förevarit både vid tidigare ubåtsincidenter och nu. Se till att allt blir analyserat i minsta detalj och att man drar de slutsatser som behövs för att ge medborgarna, inte bara vid kuster utan i hela landet, ökad trygghet i fråga om vad som förevarit! Det är en vädjan som jag hoppas blir uppfylld. Jag är kanske litet orolig när jag hör att 1978 års försvarskommitté skall ha hand om detta, eftersom den väl är i själåtåget för ögonblicket – men den kan naturligtvis få förnyat mandat i denna del om så behövs.

Sedan vill jag tillägga att jag är överens med försvarsministern om att en

grad av enighet alltid är önskvärd när det gäller en livsfråga som vår försvarsförmåga.

Till herr Söderqvist vill jag bara helt kort säga att jag för min del är lika orolig för NATO-kärnvapen som för Warszawapaktens vapen. Det tror jag medborgarna också är. Men jag är litet förvånad över att herr Söderqvist går upp i denna debatt. Diskussionen inom vpk har ju varit minst sagt mångsidig.

Jag har här framför mig en artikel av Maj Wechselmann – vid förra valet riksdagsmannakandidat för vpk i Stockholm – som beskyller den ryske ubåtskapten för idioti, som säger att det är klantskallar som han som ställer till bråk och som alltså helt enkelt lägger ansvaret för det inträffade på en enskild kapten, icke på de sovjetiska myndigheterna eller den sovjetiska marinen. Det torde knappast vara överensstämmande med kommunistisk åskådning i övrigt. Efter den uppvisningen i högre luftakrobatik utan skyddsnet torde fru Wechselmanns värde som auktoritet i seriös debatt vara ytterst reducerat.

Vi har Arvid Rundberg, känd talare för Sovjetunionen på olika platser i Sverige, som också har dragit sitt strå till stacken.

Vi har vår tidigare riksdagskamrat herr Hagel, som försäkrar att han icke på något sätt har varit förvånad över att det var atomvapen med på båten - han hade räknat med det, säger han. Det bygger han väl på ett uttalande från sovjetisk sida att båten var försedd med de erforderliga vapnen.

Vi har också herr Werner, som här i denna kammare har gjort många uttalanden på sista tiden. Ett av dem var att ubåtsaffären var en fingervisning om hur man i Moskva ser på vår neutralitetspolitik.

Vem ger dessa fingervisningar till Moskva, herr Söderqvist? Svaret ger sig självt.

Anf. 13 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag vänder mig först till försvarsministern. I frågan om en kärnvapenfri zon har vi framfört kritik mot regeringen i åtskilliga fall under hösten och även något tidigare. Vi tycker att man inte tillräckligt har följt upp beslutet i riksdagen från i våras om att driva på detta arbete. Vi skall inte ta upp någon diskussion om det nu, men vår kritik kvarstår, och vi anser att det inte varit ett tillräckligt engagerat agerande från regeringens sida.

Jag noterar däremot självfallet som positivt försvarsministerns uttalande om vikten av nedrustning och fredsarbete. Det är ett positivt uttalande. Jag hade naturligtvis inte heller väntat mig någonting annat i den riktningen.

Det är viktigt att alla i Sverige sluter upp bakom den här synen på nedrustning och fred. Men jag tycker att det är något absurt att påstå att den militära organisationen är den största freds rörelsen. Det skulle ju betyda att om ett land vore rustat till tänderna – vare sig det gäller vårt eget eller vilket som helst – så skulle det vara oerhört fredligt. Det tycker jag är litet ologiskt.

Sedan till detta med spelet i Karlskrona. Jag tror inte att man kan missuppfatta vad jag menar. Där har de militära cheferna verkligen utnyttjat

tillfället. Man har, när man har fört ut pressen till visningar med anledning av ubåten, samtidigt sett till att dra på för fullt. Vi har själva bl. a. i våra TV-apparater och i tidningar sett hur kustjägare har stormat upp ur båtar m. m. Jag tror inte att detta är bra för det svenska försvarets renommé hos det svenska folket. Jag tror inte heller att sådana jippon går hem. Därför tycker jag att regeringen skulle ha lagt litet kapson på den militära yran i Karlskrona. Självfallet skall det vara en effektiv och god bevakning, men inga överslag i något slags manöver- eller passa-på-anda. Det var vad jag menade.

Till Allan Hernelius: Det är självfallet naturligt för mig att gå upp i den här debatten – alldeles självklart –, eftersom jag sysslar med frågor av det här slaget och de intresserar mig. Det var ju bra, herr Hernelius, att det äntligen kröp fram att det också finns kritik mot NATO. Men om jag inte hade gått upp här och påpekat det, hade det kanske inte krupit fram. Där har vi enögdheten på den moderata sidan i dess prydno.

Allan Hernelius talar om vpk. Visst, det finns vpk:are av olika slag som gör uttalanden. Det är fritt fram för debatt i vårt parti. Det är mycket högt till taket. Alla får säga vad de vill – det är deras sak.

Ett annat misstag som görs här är att Allan Hernelius drar in Rolf Hagel i sammanhanget. Allan Hernelius vet mycket väl att vi har haft en strid i vårt parti och att de som tillhör hans falang har lämnat partiet. Vi tar inget ansvar för vad de säger eller tycker. Detta om detta.

Anf. 14 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag upprepar det som jag sade tidigare, Oswald Söderqvist, nämligen att regeringen verkligen har gjort vad den kunnat i fråga om en nordisk kärnvapenfri zon. Jag tillbakavisar anklagelserna om att regeringen här skulle ha varit passiv.

Nedrustnings- och fredsarbetet är väldigt viktigt, Oswald Söderqvist. Men det är klart att det också är viktigt att vi när vi arbetar för dessa stora frågor så att säga vänder oss åt båda sidorna och inte bara åt den ena – som det har funnits en viss tendens inom vissa partier att göra. Det är dock så att vi f. n. har en balans som har hevarat freden i ett antal år – visserligen på en skör tråd, men dock. Skulle man lyckas med att i det öppna samhället sprida misstro mot möjligheten till försvar, skulle balansen naturligtvis rubbas. Vad vi måste arbeta för, Oswald Söderqvist, det är en nedrustning på båda sidorna med en bibehållen balans. Det är utomordentligt viktigt att vi har detta som målsättning i vårt fortsatta arbete.

Anf. 15 ALLAN HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag vill till Oswald Söderqvist bara säga att det när det gäller den svenska nedrustningsdelegationen i Genève – i vilken jag under många år haft tillfälle att medverka, under Alva Myrdal och Inga Thorsson – har varit självklart att vår kritik gäller alla kärnvapen och att våra förslag har riktat sig mot alla kärnvapenbärare och alla stater med kärnvapen.

Det glädde mig att höra herr Söderqvist säga att vissa uttalanden från

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

partivänner var besvärande. Han sade också att det är högt till taket i det svenska kommunistpartiet. Ja, vi har en känsla av att det kanske inte är så helt med det. Det är ju inte så länge sedan det om kommunistpartiet sades att det liksom många andra varelser på viss nivå förökade sig genom delning.

Anf. 16 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag instämmer gärna i försvarsministerns uttalande – det är väldigt stor överensstämmelse i åsikter – om att nedrustningsarbetet, fredsarbetet, självfallet skall riktas mot alla upprustningstendenser och framför allt naturligtvis mot stormaktsblocken. Det måste vara en självklar linje för vårt arbete i de här frågorna, och där finns det alltså inga skilda uppfattningar i sak.

Slutligen till Allan Hernelius: Det vore ju bra om Allan Hernelius inte bara i Genève och i internationella sammanhang utan också i Sveriges riksdag, när det nu ges tillfälle till det, gick upp och spontant kritiserade även NATO någon gång.

I övrigt har jag inga kommentarer till Allan Hernelius anförande.

Anf. 17 ALLAN HERNELIUS (m):

Herr talman! Det har jag verkligen gjort i min publicistiska verksamhet och i riksdagen. Det är bara att läsa och höra.

Anf. 18 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det skedde ändå icke i dag, vilket vi nyss har konstaterat.

Anf. 19 ALLAN HERNELIUS (m):

Herr talman! Protokollet får ge svar på vad jag har sagt.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1981/82:67 om beredskapen mot kränkning av svenskt territorium

Anf. 20 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Rune Ångström har mot bakgrund av den sovjetiska ubåtens intrång i Karlskrona skärgård frågat mig om vår beredskap mot otillbörligt kränkande av svenskt territorium och därmed också mot ett utforskande av våra försvarsanläggningar är tillräckligt god.

Låt mig först konstatera att den inträffade kränkningen är utomordentligt allvarlig. Regeringen har också mycket skarpt protesterat mot det inträffade hos den sovjetiska regeringen.

Kränkning av svenskt territorium inträffar då främmande militär personal, örlogsfartyg eller militära flygplan tränger in på svenskt territorium i strid

mot våra tillträdesbestämmelser. Det är viktigt att kränkningar upptäcks och beivras.

Övervakningen av våra gränsområden, vårt luftrum, våra kustområden och närliggande havsområden bedrivs på olika sätt. Försvarmakten övervakar dessa områden främst genom radarspaning samt genom särskilt avdelade insatsberedda beredskapsstyrkor, fartyg, helikoptrar och flygplan. Tullverkets kustbevakning, polisen, sjöfartsverket och luftfartsverket deltar med delar av sina resurser i övervakningen. Även den bofasta befolkningen lämnar värdefulla bidrag till övervakningen genom att vidarebefordra observationer till ansvariga myndigheter.

Runt viktigare försvarsanläggningar finns s. k. skyddsområden till vilka utlänningar i princip ej har tillträde. Tillsynen av att obehörigt tillträde ej sker ligger i första hand på polisen. Försvaret ansvarar för den direkta bevakningen och tillsynen av själva försvarsanläggningarna.

Det pågår en omfattande övnings- och underrättelseverksamhet i vårt närområde. Det är inte ovanligt att främmande fartyg och flygplan uppträder så att de riskerar bryta mot våra tillträdesbestämmelser. Svenska insatser med militära beredskapsförband till sjöss och i luften sker så gott som dagligen.

Vårt försvar utformas för att motstå olika typer av angrepp. Kränkningar av vårt territorium i fred och under neutralitet är en av flera situationer som påverkar försvarets utformning.

Försvarets huvuduppgift är att vara fredsbevarande. Denna uppgift löses främst genom att vårt försvar har en sådan styrka att det avhåller från militära angrepp.

I avvägningen mellan olika beredskapsformer satsar vi i fred främst på att inom det militära försvaret utbilda krigsförband och anskaffa materiel för vår krigsorganisation. Denna inriktning är också fastslagen av 1978 års försvarskommitté och bör alltså gälla. Vår verksamhet i fred måste samtidigt bedrivas så att vi kan upptäcka och avvisa kränkningar av vårt territorium.

Den tekniska och militärstrategiska utvecklingen har under senare år lett till en ökad sannolikhet för överraskande inledda angrepp. Med anledning härav har överbefälhavaren beordrat en successiv förstärkning av både vår insatsberedskap och vår mobiliseringsberedskap. Effekterna av denna ökade satsning kommer dock att ge påtagligt resultat först om några år.

I fredstid har vi varit tvungna att kraftsamla försvarets övervakningsresurser till vissa prioriterade områden. Radarspaning är här den viktigaste komponenten i övervakningskedjan. Marina basområden där vi har viktiga försvarsanläggningar samt områden som bedöms som särskilt intressanta för en angripare vid en snabbt upptrappad konflikt hör till dessa prioriterade områden, varav Karlskrona skärgård är ett. I dessa områden sker övervakning med radar kontinuerligt.

Vi måste dock konstatera att våra resurser i fredstid inte räcker till för en önskvärd effektiv övervakning. Det enda marina område där vi f. n. upprätthåller heltäckande beredskap är Öresund.

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

Den i Karlskrona skärgård inträffade händelsen visar att det trots våra ansträngningar finns brister i vår övervakning och kontroll.

Det förekommer en relativt omfattande fartygstrafik i det här aktuella området. Vår radarspaning upptäcker mål på havsytan, men ger många gånger dåligt underlag för identifiering av de mål som upptäcks. Vi har inte möjligheter i fred att ständigt hålla sådana resurser i beredskap att alla mål kan identifieras. Endast kontroller stickprovsvis genomförs.

Ett särskilt problem utgör ubåtar i undervattensläge, som ju inte kan upptäckas av radar. Härför fordras särskilda övervakningssystem, såsom hydrofonutrustade fartyg och helikoptrar samt förankrade hydrofonanläggningar. Vi har hittills huvudsakligen fått inrikta oss på att spana efter ubåtar i undervattensläge först efter det att vi fått indikationer på att ubåtar uppträder inom vårt sjöterritorium.

I det nu aktuella fallet har ubåten varit i undervattensläge under i varje fall en del av sin väg på svenskt vatten och undgick då vår radarbevakning. Att skydda sig mot intrång av ubåtar i undervattensläge fordrar mycket stora insatser, särskilt som vårt territorialhav har en sådan bottentopografi samt temperatur- och saltskikt att spaning efter ubåtar starkt försvåras.

Den inträffade kränkningen bekräftar tidigare erfarenheter att främmande makter visar stort intresse för vårt sjöterritorium och våra försvarsanläggningar i kustzonen. En förbättring av våra system för havsövervakning är därför angelägen. Vidare bör enligt min mening ett bättre samutnyttjande ske av militära och civila resurser för övervakning av sjöterritoriet.

Enligt de nuvarande planerna för det militära försvarets utveckling kommer åtgärder att vidtas som förbättrar vår förmåga att upptäcka och avvisa kränkningar av vårt sjöterritorium. Låt mig i detta sammanhang också erinra om att regeringen nyligen har beviljat medel för anskaffning av nya kustspaningsradarstationer, för en viss modernisering av våra ubåtsjaktshelikoptrar, för inköp av presentationsutrustning till patrullbåtarnas hydrofoner samt för anskaffning av vissa vapen att användas vid incidentuppdrag.

Det pågår även en översyn av våra instruktioner för försvarsmaktens uppträdande vid hävdande av vårt territorium. Jag avser också låta se över bestämmelserna om tillträdesskydd m. m.

Jag vill i sammanhanget erinra om att jag i mitt svar på Olle Aulins fråga i går hänvisade till att överbefälhavaren i programplanen 1982–87 bl. a. har föreslagit en ökad rustningsgrad när det gäller marina förband, prov med hydrofonanläggningar för robotbåtar samt en utbyggnad av sjöbevakningscentralerna.

Med anledning av de senaste årens allvarliga ubåtskränkningar utreder överbefälhavaren vilka åtgärder som bör vidtas för att ytterligare höja beredskapen mot kränkningar av svenskt sjöterritorium. Jag anser att det härvid bör övervägas, om det finns anledning att tidigare lägga vissa av de planerade åtgärderna.

Anf. 21 RUNE ÄNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret.

Min interpellation sammanfaller ju delvis med vad som behandlats i den föregående debatten. Interpellationen föranleddes direkt av det s. k. ubåtsintermezzot, som fått en särskild dimension, eftersom ubåten gått in på militärt skyddsområde, ett område som är att betrakta som strategiskt mycket viktigt med tanke på de försvarsanläggningar som finns där. Vetskapen om att den sovjetiska ubåten var utrustad med kärnvapen har naturligtvis inte gjort kränkningen mindre allvarlig.

Sverige har satsat på ett relativt starkt försvar för att vi skall kunna värna om vårt oberoende och kunna hävda vår neutralitet i händelse av en militärkonflikt i Sveriges närområde. Det är den försvarspolitiska linjen. Den ligger också helt i linje med den säkerhetspolitik som Sverige bedriver, där Sverige i sina strävanden till nedrustning har varit mycket aktivt. Sverige har inte anslutit sig till någon speciell politisk gruppering av stater. Sverige står också fritt från olika militära pakter.

Vår militära beredskap, i kombination med vår fristående ställning, har kostat och kostar mycket pengar för det svenska folkhushållet. Om vår säkerhets- och försvarspolitik har det i stort rått politisk enighet – jag undantar då i den här bedömningen vänsterpartiet kommunisterna, som har intagit en särställning bland de politiska partierna i riksdagen.

Ryggraden i det svenska försvaret är den allmänna värnplikten, ett demokratiskt system som bygger på en hög motivation hos den enskilde värnpliktige, så att han känner att han har någonting värdefullt att försvara och att de medel som han har till sitt försvar också är verksamma.

Gemensamt för oss alla – politiker, andra medborgare och värnpliktiga – är att vi ställer krav på försvaret, på att den militära satsningen är effektiv och att vi får optimal säkerhet för pengarna. Den värnpliktige som står vid värnet skall kunna känna att oddsen är rimliga – att han har en chans där han står i sin uppgift.

I sitt svar på min interpellation analyserar försvarsministern vårt beredskapsläge då det gäller övervakningen av vårt territorium. Försvarsministern nämner också svårigheterna att upptäcka ubåtar i undervattensläge. Där är det speciellt besvärliga förhållanden i Östersjön. Under de senaste fem åren har vidare en ökad aktivitet kunnat konstateras då det gäller intresset för vårt lands invasionskydd, det skydd som vi så att säga har prioriterat i vår militära satsning. Jag erinrar om jakten på en främmande ubåt som befann sig långt inne på svenskt territorium för ett år sedan, en kränkning som har påtagliga likheter med den nyss timade.

Detta är händelser som har fått större publicitet, men det är klart – och det framgår även av försvarsministerns svar – att det också i övrigt har förekommit upprepade kränkningar, främst genom ubåtar, där den svenska försvarsmakten har satts i beredskap för att upptäcka och avvisa inkräktarna.

Vad som är oroande och som visar att dessa kränkningar har en klar målinriktning är den ökade aktiviteten i samband med att vi i Sverige prövar

Nr 26

Fredagen den
13 november 1981

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

Fredagen den
13 november 1981

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

nya vapen och nya materiel och har större övningar. Detta gör att kravet på att vi skall skärpa vår beredskap mot den här typen av kränkningar får ännu större aktualitet.

Vi har alltså i den svenska försvarsinriktningen mycket klart prioriterat invasionsförsvaret. Jag vill t. o. m. påstå att vi har eftersatt det övervakningsförsvaret som bör vara en viktig kombination till detta invasionsförsvaret. Jag vill fråga försvarsministern om han vill ta initiativet till en omprövning mellan dessa båda inriktningar, så att vi får en kombination av starkt invasionsförsvaret och ökad beredskap för övervakning. Det är i alla fall så, att vårt invasionsförsvaret inte kan uppnå den effektivitet som vi skulle önska, om vi inte också kan skydda vårt lands territorium mot intrång av den typ som skedde i Karlskrona. Det är självklart att det också är viktigt för försvarsviljan att vi gör denna typ av satsningar.

Den handläggning som Karlskronaincidenten har fått i de politiska instanserna och den fasthet som både den politiska och den militära ledningen har visat har stärkt det internationella förtroendet för den svenska neutraliteten och vårt oberoende. Det är mycket bra att så har skett. Men samtidigt har allmänheten satt stora frågetecken inför det faktum att en främmande ubåt under många timmar kunde stå på grund långt inne i det svenska skyddsområdet utan att upptäckas. Och jag vill här ställa ytterligare en fråga till försvarsministern: Finns det inte anledning att vi här i Sverige – som ett komplement till de resurser som vi kan ställa till förfogande för övervakning då det gäller sådana här kränkningar – startar en folkkampanj där vi uppmanar allmänheten, och då speciellt allmänheten i de känsliga områdena, att vara vaksam och rapportera konstiga händelser som kan sättas i samband med denna typ av verksamhet?

Vi hade under andra världskriget en kampanj som hette "En svensk tiger". Det betydde att vi skulle vara försiktiga med yttranden, om vi kände till någonting om vårt försvar. Jag tror att det finns skäl att vi startar en kampanj för att göra människorna observanta på intrång, kränkningar av den svenska neutraliteten och utspaningar av våra viktiga militära områden. En sådan beredskap, med allmänheten som en hjälpare, skulle vara mycket viktig. I det aktuella fallet kunde nog ubåten ha upptäckts snabbare, om de civila människor som observerade ljudet från denna hade rapporterat detta till de militära myndigheterna.

Jag har här talat om värdet av att vi också aktiverar allmänheten. Jag vill nu avsluta med att säga att det är av mycket stor betydelse för försvarsviljan att vi kan freda oss mot att främmande krigsmakter ostraffat kan komma in på vårt territorium, utspana våra militära mål, pröva våra spaningsresurser och eventuellt, genom minutläggning och olika dolda styrsystem, förbereda en invasion av svenskt territorium. Det är viktigt att vi har en militär beredskap – och en civil sådan – som gör det mycket svårt för främmande krigsmakter att utföra denna typ av verksamhet.

Slutligen skall jag säga några ord om nedrustningsarbetet. Det nämndes i den tidigare interpellationsdebatten, och jag vill här bara notera att intermezzot med den sovjetiska ubåten naturligtvis har påverkat nedrust-

ningsarbetet på ett mycket negativt och nedslående sätt. Bara det förhållandet att en ubåt av s. k. whiskytyp – en gammal ubåt från 1950-talet – är utrustad med kärnvapen visar hur stor spridningen av kärnvapen verkligen har blivit, hur långt ner i de olika krigsmakterna som denna spridning kvantitativt har kommit. Även det konstaterandet gör att det finns all anledning till en skärpt övervakning av det svenska territoriet.

Anf. 22 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Först vill jag säga att det inte var min mening att på något sätt trampa in på Rune Ångströms interpellation i mitt tidigare inlägg. Men jag vill använda detta tillfälle till att ytterligare utveckla det jag då var inne på.

Rune Ångström talar om vpk:s linje i försvarsfrågan, och det är mycket intressant att belysa detta. Vad vi nämligen har talat mycket om under 1970-talet och som mer och mer har visat sig vara sant, det är att det som vi kallar "det sårbara samhället" har blivit ett allt större hot mot Sveriges säkerhetspolitiska och försvarspolitiska läge. Det svenska samhället har förändrats så fundamentalt under efterkrigstiden, särskilt från 1950-talet och framåt, att de bedömningar och erfarenheter vi har från beredskapstiden, som man gärna talar om, inte längre är relevanta. Det gör naturligtvis att vi riktar vår kritik mot den svenska försvarsdebatten som den förs av övriga partier, där man talar om försvaret och försvarskostnaderna. Men det är egentligen inte det man diskuterar, utan det är militärorganisationen och de militära kostnaderna.

Om vi skall ge totalförsvarsbegreppet, som jag tycker är bra, ett reellt innehåll måste vi se ordentligt på detta. Det är ju helt meningslöst att tala om en förstärkning av det svenska försvaret, om man bara ger den militära organisationen ytterligare några miljoner eller miljarder, som jag sade tidigare. Denna organisation kan inte bäras upp av ett samhälle som brakar ihop, om livsmedelsförsörjningen, energiförsörjningen eller transportväsendet inte fungerar – detta gäller på det ekonomiska försvarets område – eller om befolkningsskyddet, civilförsvaret, är helt otillräckligt, vilket det är i dag. *Hur tror man då att en stor militär organisation, visserligen tekniskt välutrustad och bra skött – jag har inga anmärkningar mot det – skall kunna fungera om samhället inte står pall?*

Det är detta som är det viktiga i vpk:s linje, och det vill jag säga till Rune Ångström, som här vill framhäva att vpk skulle vara mot ett svenskt försvar. Vi är för ett starkt svenskt totalförsvar. Men vi anser – och det som har hänt de senaste åren visar det – att det inte hjälper att satsa ytterligare miljoner på den militära organisationen, utan vi måste stärka det civila samhället. Det säger ju också Rune Ångström längre fram i sitt anförande. Detta är alltså viktigt.

Jag vill återvända till detta med övervakningen, som jag var inne på tidigare. Det är helt klart att marinen i det svenska militära försvaret har fått stryka på foten framför allt för flyget under de senaste åren. Man har fått för litet pengar, och de pengar man har fått har kanske inte använts på rätt sätt.

Fredagen den
13 november 1981

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

Det måste alltså bli en bättre övervakning. Men en militär övervakning kan inte ersätta allmänhetens övervakning, och det var också Rune Ångström inne på. Det är bra om man skaffar bättre radarutrustning till våra skärgårdar. Men det hjälper inte – man kan inte sätta ut sådan överallt.

Man måste göra omfördelningar inom den militära organisationen, och även inom marinen, på ett annat sätt än man gör i dag. Framför allt måste man göra omfördelningar från det militära försvaret och den militära organisationen till det civila samhället, som jag tidigare sade. Det finns kvar sex bemannade fyrplatser på ostkusten, enligt en uppgift som jag har fått – jag är inte säker på att siffran är exakt. Det finns alltså mycket få bemannade fyrplatser i dag jämfört med för några år sedan. Det är en mycket olycklig utveckling. Vi skulle alltså behöva öka anslagen – kalla det gärna försvarsanslag – till dessa civila delar av totalförsvaret. Det är ju också symtomatiskt, vilket har framhållits flera gånger, att den ryska ubåten faktiskt upptäcktes, i detta militära område, av en fiskare. Det är civilbefolkningen, det är de som jobbar i skärgårdarna som känner till ett område bäst. Det är de som först ser om det inträffar någonting där som är okänt och oväntat, för de vet hur det skall se ut i området. Därför är det viktigt att de får ökade resurser. Inom marinen skall man se till att man för över resurserna till sådana angelägna bevakningsuppdrag, så att man kan sätta in bevakning på larm från civilbefolkningen, efter larm på grund av eventuella radarutslag och andra sådana saker.

Det betyder inte att de militära kostnaderna skall öka. Vi har ett stort, dyrbart och förvuxet flygvapen, som ger allt mindre valuta för pengarna. Nu skall man så småningom skaffa 200 JAS-flygplan för en kostnad som kanske kommer att uppgå till 50 miljarder eller mera. Man talar om att det skall förbättra Sveriges säkerhetspolitiska och försvarspolitiska läge. Detta är ju myter. Spola JAS-projektet och lägg i stället pengarna på totalförsvaret i övrigt! Då får vi en bättre bevakning, en bättre kontroll både av våra skärgårdar och av våra gränser. Det blir dessutom billigare och mera effektivt för samhället. Samhället blir uthålligare, och motståndskraften ökar. Då skapar vi ett avskräckande system, vilket vi däremot inte gör med 200 nya JAS-flygplan.

Anf. 23 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag har i mitt tidigare anförande framhållit att vi behöver ett bättre övervakningssystem, och jag har också sagt att möjligheterna att tidigare lägga de åtgärder som kan vidtas bör undersökas.

Detta innebär emellertid inte att vi på något sätt skall stanna inför tanken, att vi är väldigt dåliga på att övervaka. Jag vill påpeka att det svenska försvaret ändå gör otroligt många insatser just i det här avseendet. Svenska insatser med militära beredskapsförband sker så gott som dagligen. Jag kan som exempel nämna att antalet beredskapsuppdrag under år 1980 med fartyg uppgick till 238 och med beredskapshelikoptrar eller andra helikoptrar till 123. Jaktflygplan – som Oswald Söderqvist var inne på och som han ansåg att vi inte behövde – utförde 421 uppdrag, och spaningsflygplan sattes in 163

gångar. Beredskapstroppar från främst armén gjorde 59 insatser, varav 37 var bevakningsuppdrag, medan övriga i huvudsak innebar räddningsuppgifter m. m. i samarbete med polis och tull.

Rune Ångström tog upp det faktum att vi enligt 1977 års försvarsbeslut har prioriterat den långsiktiga beredskapen inom det militära försvaret och att planeringsinriktningen också innebär att vi främst skall koncentrera oss på invasionsförvar som försvarsmaktens viktigaste uppgift. Resurser för att kunna avvisa kränkningar skall enligt denna syn tillgodoses utgående från invasionsförsvarets behov.

Den försvarskommitté som nu arbetar har avgivit ett betänkande betitlat Säkerhetspolitiken och totalförsvaret, där den lämnat förslag om totalförsvarets uppgifter och inriktningen av de olika totalförsvargrenarna. Det betänkandet har sedan enligt regeringens anvisningar legat till grund för den programplan för det militära försvaret som överbefälhavaren nyligen har överlämnat. När försvarskommittén inom kort har färdigställt sitt slutbetänkande om totalförsvarets utveckling efter år 1982 finns det ett allsidigt underlag för att samlat ta ställning till mål, inriktning och resurser för totalförsvaret samt till avvägningen mellan totalförsvargrenarna och de olika funktionerna inom dessa. Jag kommer därför fram till att eventuella beslut om mer genomgripande åtgärder för ändringar bör anstå till dess.

Samtidigt kan vi konstatera att försvarskommittén tidigare har pekat på att verksamheten i fred inom det militära försvaret främst skall inriktas på utbildning, materielanskaffning, planläggning m. m. för att förbereda krigsorganisationen men att utbildningen dock, enligt vad kommittén ansett, skall bedrivas så, att resurser kan avdelas för att upptäcka och beivra kränkning av svenskt territorium.

Rune Ångström kom också in på att vi skulle behöva något av en folkkampanj för vaksamhet vid våra kuster och i våra skärgårdar. Det är möjligt att det skulle behövas. Alla tankar och uppslag som här framförts tycker jag att vi skall pröva. Men samtidigt tror jag mig kunna konstatera, eftersom jag är uppväxt i en sådan bygd, att just bland skärgårds- och kustbefolkningen finns det en stark känsla för landet, för dess värn och för att iaktta vaksamhet.

Anf. 24 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för det kompletterande tillägget till det första svaret. Jag tycker att det andas en positiv inställning till att vi får en viss omfördelning från den alltför ensidiga satsningen på ett invasions-skydd till ett övervakningsskydd.

Beträffande flyget kan man säga att vi har en relativt sett god beredskap. Det gör väl också att kränkningar med främmande flyg visserligen förekommer men inte får samma allvarliga karaktär som de kränkningar som sker sjövägen och då främst genom ubåtar.

Det har skett en nedrustning av den svenska marinen, som jag tror har varit alltför "modeinriktad", om jag får använda det uttrycket. Det har drabbat

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

speciellt våra möjligheter att ha ett sjöfartsskydd som just riktar sig mot övervakningen.

Då det gäller övervakningen av havsytan finns det fortfarande en del resurser. Vi har bl. a. spaningsflyg och radar. Vi har tio tunga helikoptrar som marinen disponerar. Sex av dessa är utrustade för just den typ av ubåtsspaning som vi talar om i den här interpellationsdebatten. De andra fyra helikoptrarna skall, enligt vad jag vet, också få den typen av utrustning för ubåtsjakt. Det är att hälsa med tillfredsställelse.

Den svenska marinen har alltså genom 1972 års försvarsbeslut uttryckligen fått invasionsskyddet som en så dominerande uppgift att man inte haft resurser för andra ändamål. Man kan säga att skyddet för sjöfart har minskat starkt och i vissa fall helt utgått. Det gäller, herr försvarsminister, inte minst övervakningen av sjöfarten till Gotland, som också under skärpta förhållanden är otillräcklig.

Om vi tittar på andra länders mariner så finner vi att läget där är annorlunda. Praktiskt taget alla Europas kuststater utom Sverige har fregatter och korvetter, alltså fartyg av storlek som lämpar sig för ubåtsjakt. Det är den typen av fartyg som har nybyggts under senare år. De finns också med i dessa marinernas planer.

Jag kan alltså sammanfatta det hela på det sättet, att den svenska linjen att helt avstå från den typen av fartyg i det närmaste är unik, trots att vi har så långa kuster och trots att våra omgivande havsområden bevisligen rymmer åtskilligt med ubåtar.

Jag skall också med spänning avvakta det resultat som försvarskommittén kommer med, och jag hoppas att det finns förslag där, som kommer till politiskt avgörande och som gör att fördelningen mellan invasionsskydd och övervakningsskydd får rimligare proportioner än vad det har f. n.

Sedan till Oswald Söderqvist: Jag tycker att talet om det totala försvaret är i högsta grad vilseledande.

Oswald Söderqvist säger att vi skall vara starkt rustade då det gäller att klara det ekonomiska försvaret, den civila beredskapen och sjukvården i händelse av skärpt beredskap eller krig. Ja, det är självklart att samhället i sin helhet måste stå starkt rustat. I det sammanhanget har vi hela den politiska beslutsapparaten i vår hand, och vi har en stark strävan att göra Sverige ekonomiskt och beredskapsmässigt så starkt som möjligt.

Men sedan säger Oswald Söderqvist att vi skall omfördela resurserna, ta bort resurser från det militära försvaret och lägga dem på den här typen av beredskap.

De uppfattningarna rimmar rätt dåligt med varandra. Har vi verkligen en stark försvarsvilja skall vi också se till att det fina samhälle som vi tillsammans har rustat upp också går att försvara mot angripare. Att det finns planer på sådana angrepp visar inte minst det ubåtsintermezzo som nyss har timat.

Men jag har aldrig hört att vpk i något sammanhang ställt upp för större satsningar då det gäller det frivilliga försvaret, som är byggt på ideell grund.

Anf. 25 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag skulle först vilja säga till försvarsministern att jag aldrig har sagt att vi inte skall ha ett flygvapen i viss utsträckning. Vi bör ha några plan för att utföra spaning, avvärja gränskränkningar o. d. Men vi skall inte satsa en massa miljarder på att bygga ett JAS-flygplan, lika litet som vi borde ha satsat en massa miljarder under årens lopp på att bygga Viggas. De pengarna hade kunnat användas mycket bättre till att stärka det svenska totalförsvaret.

Vi bör ha ett mindre flygvapen, som Österrike, Schweiz eller andra jämförbara stater har. Men vi skall inte ha en stor och dyrbar flygplansindustri i Sverige. Det vore mycket bättre att satsa pengarna på att bygga ut vår civila industri.

Det finns – som jag påpekat många gånger förut i denna kammare – undersökningar från FN, från USA och senast från finska LO som tydligt och klart visar att alla satsningar på civil industri ger mycket större effekt i samhället i övrigt än satsningar på militär industri. Därför skall vi undvika att satsa på militär industri, om det inte är nödvändigt.

Vi kan köpa det fåtal plan som anses nödvändiga för att upprätthålla spaning och bevakning. Men de kommer aldrig att spela någon större roll för att verka avskräckande, för vi kan aldrig ersätta dem och vi har ingen underhållsmöjlighet.

Det produceras 20 Viggas per år i Linköping, tror jag. Men hur stora är förlusterna i ett modernt luftkrig? Jo, kanske 30, 40 eller 50 plan i veckan. Det tar alltså inte så lång tid förrän våra stolta Viggas och eventuella JAS-ar ligger som skrot, och vad skall vi sedan försvara oss med?

Sedan skulle jag vilja ta upp frågan om totalförsvaret. Rune Ångström talar som om det verkligen skulle finnas ett totalförsvaret och en beredskap. Sanningen är ju att det råder katastrof inom det svenska totalförsvaret. Tala med folk på överstyrelsen för ekonomiskt försvar och hör efter vad de säger! Jag har arbetat inom det svenska totalförsvaret i hela mitt liv. Jag har varit 24 år i armén, jag har arbetat i stabstjänst och i underhållstjänst, och nu arbetar jag inom civilförsvaret och ekonomiskt försvar på länsstyrelsen i Uppsala. Jag måste säga att det Rune Ångström säger faktiskt vittnar om mycket stor och djup okunnighet.

Hur mycket pengar får det ekonomiska försvaret? Det här budgetåret knappt en miljard. Vill Rune Ångström gå upp i talarstolen och på fullt allvar säga att detta på något sätt skulle garantera folkförsörjningen eller försörjningen av viktiga förnödenheter i Sverige? Det skulle inte räcka ens i kris, ännu mycket mindre i krig.

Det ekonomiska försvaret får 800 milj. kr., civilförsvaret får ungefär 400 milj. Det militära försvaret får över 17 miljarder, det är på väg upp mot ännu högre siffror. Detta är horribelt och inte ett balanserat totalförsvaret. Det är en koloss på lerfötter, som kommer att rasa ihop med ett brak den gång den utsätts för verkliga påfrestningar och vi kommer in i verkligheten från de idealistiska förhållanden som Rune Ångström talar om.

Nr 26

Fredagen den
13 november 1981

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

Anf. 26 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Såvitt jag förstår är Rune Ångström och jag i stort sett överens i vår syn på de frågor vi här diskuterar. Jag har bara en synpunkt, och det gäller marinen. Jag tror att vi är på rätt väg med den nuvarande inriktningen. Enligt min mening är det riktigt med tanke på hur vår havsytta och vår skärgård är beskaffad att vi skaffar oss båtar – vilket vi gör nu – som har stor rörlighet men ändå bibehållen eldkraft.

Jag vill också säga att det finns en medvetenhet om att vi måste öka våra bevakningsresurser. De beställningar som lagts ut så sent som under våren visar ändå att den nuvarande regeringen har detta klart för sig. Vi har lagt ut beställningar, men det är klart att det tar tid. Ändå kan vi se fram emot att få en bättre beredskap även när det gäller marinen.

Vi skall naturligtvis inte, Oswald Söderqvist, ha någon JAS-debatt i dag. Den har vi att se fram emot så småningom när allt underlag och alla förslag ligger på bordet. Jag tycker att Oswald Söderqvists anförande andas en väldigt stor pessimism när det gäller möjligheten att kunna använda flygplanet som försvarsmedel. Vi skall ändå komma ihåg att vårt land har en yta motsvarande den sammanlagda storleken av Västtyskland, Holland, Österrike, Schweiz och Belgien – eftersom Oswald Söderqvist gjorde en jämförelse, jag tror det var med Österrike. Det är alltså en stor yta, som gör att det behövs rörlighet i vårt försvarssystem. Därmed menar jag för min del att flygvapnet har sin givna plats i det svenska försvaret.

När det gäller det sårbara samhället måste jag säga att det finns ett parti i Sverige som ständigt har påpekat riskerna med den ökade sårbarheten till följd av befolkningsomflyttningarna och koncentrationen i samhället. Jag instämmer med Oswald Söderqvist i att vi har fått en ökad sårbarhet. Jag vill dock samtidigt säga att vi under senare år i viss utsträckning har lyckats vända utvecklingen. Min förhoppning är i varje fall att vi skall kunna gå vidare på den vägen.

Anf. 27 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Oswald Söderqvist sade i sitt inlägg här att vi skulle ha "några flygplan". Jag tycker att det sammanfattar i ett nötskal den typ av försvarsdebatt som vpk för.

Vad skulle de flygplanen vara till för? Skulle de sköta någon typ av övervakning av det svenska territoriet? Skulle de avvärja en invasion mot svenskt territorium? Vad skulle uppgiften för dessa "några flygplan" vara?

Det kunde också vara intressant att få veta var vi skulle köpa dessa flygplan. Oswald Söderqvist kanske har adressen. Skall vi köpa några utrangerade MIG-plan, som i fråga om prestanda ligger på 1940- till 1950-talsnivå? Eller skall vi köpa gamla flygplan från NATO-länderna, som de länderna har utrangerat? Vi bryter väl enligt Oswald Söderqvists uppfattning mot vår neutralitet, om vi går ut och köper några moderna USA- eller NATO-tillverkade flygplan. Frågetecknet kvarstår fortfarande. Vad skall vi använda "några flygplan" till? Det skulle väl i högsta grad bli

*Om beredskapen
mot kränkning
av svenskt terri-
torium*

bortkastade pengar, om vi skulle ha den typen av flygvapen.

Totalförsvaret har brister. Oswald Söderqvist, det vill jag inte bestrida. Men jag vill inte gå med på att vi har det katastrofläge som Oswald Söderqvist beskriver. Vi syftar till att ha en viss uthållighet på alla de områden som utsätts för påfrestningar i händelse av ett krigstillstånd. Undan för undan försöker vi bygga upp den apparaten. För att klara våra militära insatser som blir nödvändiga i händelse av ett anfall – det är ju hela tiden fråga om ett anfall mot Sverige – behöver vi också ha en militär krigsmakt. Hur den militära krigsmakten skall vara utrustad och hur stor del av det svenska folkhushållets resurser som den skall disponera har de politiska partierna i riksdagen i stort sett varit ense om. När det gäller de satsningarna är det bara i fråga om nyanser som man har haft skilda uppfattningar.

Men i den debatten – det påpekar jag än en gång – har vpk stått vid sidan om och intagit en särställning. Det tycker jag att denna debatt klart har fastslagit ännu en gång.

Anf. 28 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Nej, jag är inte pessimistisk – det vill jag säga till försvarsministern. Jag tror att Sverige har mycket goda möjligheter att bygga upp ett väldigt bra nationellt försvar – och ett nationellt totalförsvar. Det är det viktigaste för mig och mitt parti.

Jag skulle vilja återknyta till det som Rune Ångström sade sist i sitt inlägg. Vi har haft denna inställning under mycket lång tid. Verkligheten och den utveckling som pågår har visat att det är vi som har rätt.

Det är inte jag som beskriver det svenska samhällets beredskapssituation som en katastrof, utan det är de som har ansvaret för folkförsörjningen som säger att läget är katastrofalt. Det får man ju inte klart för sig, om man inte tar till sig och drar några slutsatser av de rapporter och de uppgifter som kommer från t. ex. jordbruksnämnden och från hela det stora nätverk av organisationer som verkligen känner till hur läget är för folkförsörjningen utan fortfarande bara nostalgiskt talar om beredskapstiden och 1940-talet och om att vi måste ha en stark militär organisation. Vad skall den vila på? Det är det som är det viktiga, Rune Ångström.

Man kan inte bara skylla ifrån sig och säga att vi håller på att bygga upp och stärka vårt totalförsvar. Det gör vi ju inte. Det ekonomiska försvaret får ju så oerhört litet pengar att det inte ens klarar av att hålla i gång den beredskap som det skall ha enligt nuvarande organisation. Det är det som är det katastrofala. Och likadant är det på civilförsvarsidan.

Jag vill inte säga mer om detta. Det är så uppenbart att det är på det sättet. Man måste ta till sig dessa fakta. Gör man inte det, kommer man heller aldrig att kunna föra en försvarsdebatt. Det är det som det handlar om. Vi skall inte ha någon JAS-debatt nu, sade försvarsministern, och det tycker inte jag heller. Jag frågar bara än en gång: Om vi lägger ut pengar på att hålla 500 eller 600 plan – såvida vi lyckas med detta – stridsberedda, hur länge har vi dem kvar i händelse av att vi dras in i ett konventionellt krig? Hur skall vi täcka förlusterna? Hur skall vi ersätta de plan som skjuts ned? Efter en vecka har vi

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga,
m. m.*

kanske 300 eller 350 plan kvar. Efter 14 dagar har vi kanske inte längre några flygklara plan kvar. Till vilken nytta har då alla de miljarder som lagts ned på planen varit?

Vad är invasionsförsvar, vad är avskräckande? Är det avskräckande att vi har 500 flygplan som man vet väldigt lätt kan elimineras? Det är ju där problemet ligger, och diskussionen på den punkten måste föras på ett mera bestämt och allvarligt sätt än vad som hittills varit fallet.

Anf. 29 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill bara, för att runda av denna debatt, påpeka att samtliga de stora frågor som vi har diskuterat under senare delen av debatten, och som gäller de olika försvarsgrenarna och även totalförsvaret som helhet, f. n. behandlas av 1978 års försvarskommitté. Vi kommer inom ganska kort tid att ha ett bättre underlag än i dag för att diskutera dessa stora och viktiga frågor.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1981/82:40 om förfarandet vid inskrivningen av värnpliktiga, m. m.

Anf. 30 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Margot Wallström har frågat mig om jag tänker göra något åt det påtalade missbruket av psykiatrin vid inskrivning av värnpliktiga. Om jag anser det önskvärt med en undersökning av frikallelsernas konsekvenser på individnivå, om jag anser att värnpliktslagen och frikallelseparagrafen i dag uppfylls på ett tillfredsställande och riktigt sätt samt, om inte, vilka förändringar jag avser att vidta.

Inledningsvis vill jag framhålla att prövningen av de värnpliktiga vid inskrivningen avser bl. a. att bedöma den värnpliktiges förmåga till krigstjänst från medicinsk synpunkt. Att med stöd av en pliktlag ta någon i anspråk för en tjänstgöring som han är oförmögen att fullgöra är inte förenligt med vår hänsyn till individen och medför betydande svårigheter under utbildningen i fred samt kan leda till allvarliga konsekvenser i krigstid.

Enligt värnpliktslagen skall den som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, bestående kroppslig svaghet eller annan dylik orsak är oduglig till krigstjänst frikallas. Förväntade anpassningssvårigheter i den speciella miljö som värnpliktstjänstgöringen i fred och krig innebär bedöms i detta sammanhang som psykisk svaghet och anses utgöra sådan "annan dylik orsak" som anges i lagtexten. En kroppslig skada, svaghet eller sjukdom, som konstateras vid inskrivningen, måste bedömas med hänsyn till de påfrestningar som den enskilde kommer att utsättas för under värnplikts-tjänstgöringen. På samma sätt måste givetvis en konstaterad psykisk svaghet bedömas utifrån de påfrestningar som den enskilde kommer att utsättas för

under värnpliktstjänstgöringen och inte de förhållanden som råder i hans normala civila tillvaro. Det väsentliga är att den värnpliktige inte åläggs uppgifter som han inte klarar och som han själv kan ta skada av.

Jag vill erinra om att ett nytt inskrivningssystem infördes under budgetåret 1969/70. Riksdagens beslut innebar att psykologinsatserna utökades väsentligt och att prövningsförfarandet vid behov kompletterades med undersökning hos psykiater. Beslutet innebar vidare att samtliga värnpliktiga skulle prövas av en psykolog. Tidigare hade sådan prövning omfattat ca 60 % av de värnpliktiga. Det nya inskrivningssystemet ledde till att antalet frikallade ökade vid inskrivningstillfället, främst av psykiatriska skäl. Innan det nya inskrivningssystemet infördes, frikallades värnpliktiga av medicinska skäl i betydligt större utsträckning under pågående grundutbildning.

Margot Wallström utgår i sin interpellation från att psykiatrin vid inskrivning av värnpliktiga missbrukas för att genom frikallelser minska överskottet av värnpliktiga. Jag kan av flera skäl inte dela denna uppfattning.

Andelen frikallade har under 1970-talet successivt minskat från 13,1 % av antalet prövade budgetåret 1971/72 till 8,2 % av antalet prövade kalenderåret 1980. Andelen värnpliktiga som frikallats mot bakgrund av psykiatriska diagnoser har under samma period minskat från 9,7 % till 5,2 % av antalet prövade. Försvarsmaktens behov av värnpliktiga för krigsplacering har varit i huvudsak konstant under 1970-talet. Det totala antalet prövade ökade under 1970-talet från ca 54 000 värnpliktiga budgetåret 1969/70 till ca 64 000 kalenderåret 1974 för att därefter minska till ca 55 000 värnpliktiga kalenderåret 1978. Under perioden 1970/71–1974/75, då antalet prövade värnpliktiga ökade kraftigt, minskade såväl den totala andelen frikallade som andelen frikallade med anledning av psykiatriska diagnoser.

När antalet prövade minskade under perioden 1974/75–1976 minskade även andelen frikallade såväl totalt som andelen frikallade med anledning av psykiatriska diagnoser. Under perioden 1976–1978 minskade antalet prövade, medan andelen frikallade var relativt konstant. Under perioden 1978–1980 ökade antalet prövade, medan andelen frikallelser minskade.

I detta sammanhang kan jag även konstatera att man i den forskningsrapport som Margot Wallström refererar till har bortsett från frikallelser efter inskrivningsprövning. Dessa frikallelser har fortfarande en sådan omfattning att man inte kan bortse från dem då psykiatrin inom försvaret diskuteras. Vidare likställs i rapporten värnpliktiga som frikallas med värnpliktiga som undantas. Jag finner detta anmärkningsvärt, eftersom undantagande innebär att beslut om militär tjänstbarhet senareläggs i avvaktan på säkrare beslutsunderlag.

Jag kan mot bakgrund av de uppgifter som jag här har redovisat inte finna att något missbruk av psykiatriska diagnoser i syfte att minska överskottet av värnpliktiga föreligger. Utmärkande för prövningen av värnpliktiga under 1970-talet är snarare att andelen frikallade såväl totalt som mot bakgrund av psykiatriska diagnoser successivt har minskat. Andelen frikallade på basis av psykiatriska diagnoser har i det närmaste halverats. Jag vill i detta

Nr 26

Fredagen den
13 november 1981

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga,
m. m.*

Fredagen den
13 november 1981

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga,
m. m.*

sammanhang framhålla, att jag har fullt förtroende för att den personal som skall pröva de värnpliktiga fullgör sina uppgifter i enlighet med statsmakternas intentioner och med all nödvändig hänsyn till den enskilde.

Behovet av värnpliktiga, dvs. den årliga utbildningskontingenten är – som jag tidigare nämnt – relativt konstant under långa tidsperioder. Detta är nödvändigt för att man skall kunna få ett långsiktigt och fast underlag för dimensionering av utbildningskapaciteten inom försvarsmakten. Om antalet inskrivningsskyldiga värnpliktiga ökar under en tidsperiod leder detta till att fler får göra sin värnplikt två år efter inskrivningsprövningen eller senare. Detta förhållande kommer att gälla under perioden 1982/83 – omkring 1995/96 på grund av de stora värnpliktskullarna under första hälften av 1980-talet. Under samma period kommer de åldersklasser som utgår ur krigsorganisationen, dvs. de värnpliktiga som uppnått 47 års ålder, att successivt öka. Detta innebär att den totala tillgången på värnpliktiga för krigsorganisatoriska uppgifter kommer att minska under 1990-talet. Det är alltså inte ett intresse för försvarsmakten att frikalla fler då värnpliktskullarna ökar. Varje värnpliktig är en resurs som skall tillvaratas på bästa sätt för uppgifter i krigsorganisationen.

Margot Wallström frågade mig även om jag anser det önskvärt med en undersökning av frikallelsernas konsekvenser. Jag konstaterar att det i första hand åvilar överbefälhavaren och chefen för värnpliktsverket att fatta ett sådant beslut. För egen del anser jag att sådana undersökningar av värnpliktiga av integritetsskäl bör göras med återhållsamhet och efter noggrann prövning av ändamålet. Detta gäller naturligtvis i hög grad värnpliktiga som frikallats och för vilka värnpliktens fullgörande saknar aktualitet.

Mot bakgrund av de uppgifter som jag tidigare redovisat har jag inte funnit anledning att ifrågasätta tillämpningen av den paragraf i värnpliktslagen som Margot Wallström åsyftar.

Anf. 31 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Först ett tack till försvarsministern för interpellationssvaret som var långt och litet snårigt.

Sedan jag försökt tränga igenom ordmassan och statistiken återstår för mig att göra fyra kommentarer:

För det första måste jag få säga att jag inte ifrågasätter att personalen som skall pröva värnpliktiga gör det med den enskildes bästa för ögonen och att de samtidigt försöker leva upp till de överordnades och statsmaktens vilja. Det är *villkoren* för att klara den uppgiften som kan diskuteras.

För det andra går interpellationssvaret som katten kring het gröt runt huvudproblemet: att värnpliktiga frikallas genom en psykiatrisk sjukdomsstämpel, trots att många inte är psykiskt sjuka medicinskt sett. Men om nu psykisk sjukdom inte är detsamma i det militära som i det civila livet – vilket svaret antyder – är det då korrekt att använda socialstyrelsens diagnoser? Är det korrekt att definitionerna på psykisk sjukdom underordnas definitionerna på militär oduglighet?

”Det väsentliga är att den värnpliktige inte åläggs uppgifter som han inte klarar och som han själv kan ta skada av”, står det i svaret. Ja visst, men till vilket pris? Det kan inte ha gått försvarsministern förbi att psykiatrins användning inom försvaret har diskuterats och debatterats under hela 1970-talet. Bl. a. har Psykiatriska föreningen agerat flera gånger och bl. a. föreslagit att den nuvarande lagstiftningen skall förändras så att det blir möjligt att frikalla utan att sjukdom vid undersökningstillfället föreligger.

För det tredje anser jag det ganska ointressant att debattera statistikuppgifter och sifferexercis. Det är beklagligt nog statsrådets viktigaste argument mot och kommentar till forskningsrapporten om tendenserna till att frikalla utifrån försvarets behov av soldater. Om sifferuppgift ställs mot sifferuppgift är inte mycket kvar att diskutera, så att säga. Men hur den här frågan uppfattas ute i verkligheten, i tillämpningen, illustreras bäst om man återger några intervjuvar från inskrivningspsykologer. Så här säger en av de intervjuade psykologerna:

”Jag vet åtminstone att det vid två perioder förekommit att man från organisationen via mönstringsförrättaren har tagit upp det här med långa väntetider” – dvs. mellan inskrivning och inryckning – ”för att bli handräckningsvärnpliktig och det var ett problem för myndigheten med placering och inryckning och att man därmed uppmanade oss att stå det och väger så frikalla dom hellre än gör dom till handräckare. Det var ingenting som man gick och viskade om i korridoren utan det var uttalat på möten och seminarier.”

En psykolog tog upp tillgången på värnpliktiga som en generell styrande faktor vid bedömningarna. Han sade så här:

”Jag skulle vilja säga som så att vi fungerar ju inte som någon absolut auktoritet, såvitt jag kan bedöma. Våra bedömningar är lite grann styrda av det behov som krigsmakten har av folk. Det är så jag uppfattar det, men jag vet inte om det är någon officiell ståndpunkt. Men vore det så att det vore ont om folk i krigsorganisationen så skulle det automatiskt medföra en skärpning av kraven för frikallelse. Som läget är nu, är det på det viset att man har gott om folk. Befolkningspuckeln ökar ju till mitten av 1980-talet och en bra bit framåt innan den sjunker igen. Det gör att man kommer att få överskott. Det gäller ju inte minst inom handräckningspersonalen. Man har väldigt svårt att utbilda de pojkar helt enkelt. Det gör att man från militärmyndighetens sida ser väldigt lätt på när vi föreslår frikallning av pojkar.”

För det fjärde undrar jag om försvarsministern inte vågar tycka något om en undersökning av frikallelsernas konsekvenser för den enskilde. Argumentet med integritetsskäl är nästan en oförskämdhet mot seriösa forskare som vill se just till de enskilda individernas bästa. Inom parentes kan jag berätta att sedan jag framställt den här interpellationen har flera personer kontaktat mig för att vittna om vilka problem en frikallning med psykisk sjukdomsdiagnos kan ställa till med för en ung kille – i umgänge med kamrater, när han söker jobb osv.

Till sist undrar jag, för att få ett tydligt och klarläggande svar på den

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga,
m. m.*

viktigaste frågan: Vill statsrådet helt förneka påståendet att användningen av psykiska sjukdomsdiagnoser vid frikallelser är ett problem?

Anf. 32 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Psykologen Gerry Larsson på FOA säger i Värnplikts-Nytt nr 11/81 att för endast 15–20 % av dem som militären klassar som psykiskt sjuka skulle samma diagnos ställas av civila läkare. Han menar alltså att militären skulle göra fel i 80–85 % av fallen. Men det kan ju tänkas att det till stor del beror på att de civila läkarna inte behöver ta hänsyn till att vederbörande patient skall fullgöra värnpliktstjänst och kanske också krigstjänst. Skulle de civila läkarna bedöma och ta hänsyn till att patienterna skall fullgöra sådan tjänst som jag nyss nämnde, tror jag att resultatet skulle bli detsamma. Om en värnpliktig inte är stark nog att klara värnpliktstjänstgöring måste han frikallas. Det är bättre att det sker vid inskrivningsförrättningen än att vederbörande först skall in på ett förband, där man efter några dagar måste föreslå att han frikallas. Det är ju värnpliktskontoren som beslutar om frikallelse.

Att man på grund av överskott av värnpliktiga i en årskontingent skulle använda psykiska diagnoser som en utjämningsregulator tycker jag är horribelt. Jag har själv under några år arbetat med den här problematiken, men inte hörde jag att någon hade en tanke på att låta frikalla en värnpliktig därför att det fanns ett överskott av värnpliktiga i just den åldersklassen. Tvärtom företogs undersökningar för att man skulle få reda på var vederbörande skulle kunna placeras för att klara sin värnpliktstjänstgöring. Det gällde att försöka hitta platser nära hemmet, i bullerfria miljöer, av mindre ansträngande slag osv. för att han skulle kunna klara sitt jobb som värnpliktig. Jag hade också en känsla av att man, om man inte klarade en värnpliktig, nästan kände det som ett misslyckande. Det läggs alltså ned ett omfattande och noggrant arbete. Man tar hänsyn såväl till en värnpliktigs hälsa som till försvarets intressen.

Efter att ha läst artiklarna i Värnplikts-Nytt kan man lätt få uppfattningen att allt går till liksom på en höft vid inskrivning och frikallelse av värnpliktiga. Jag tror inte, Margot Wallström, att så är fallet – det tror jag mig kunna intyga.

Anf. 33 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Margot Wallström ställde ett antal frågor. Bl. a. frågade hon varför man i detta sammanhang använder socialstyrelsens diagnoser. Svaret på den frågan är att man så långt som möjligt vill efterlikna det civila samhället i sin bedömning och att det egentligen knappast finns några andra riktlinjer att hålla sig till. Om Margot Wallström anser att detta är fel, så har jag en helt motsatt uppfattning. Jag tror att det är riktigt att man tillämpar socialstyrelsens diagnoser.

Vidare säger Margot Wallström att statistik är ointressant. Ja, det är riktigt att statistik kan vara ointressant. Men å andra sidan syftar den ju till och visar just det som var slutsatsen av mitt resonemang, nämligen att vi ser de

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga,
m. m.*

värnpliktiga som en resurs. Vi prövar varje individ med sikte på att placera honom på bästa sätt. Naturligtvis går undersökningen också ut på att vederbörande, om man anser att han inte klarar värnplikten, inte heller skall inkallas för att göra den. Personligen anser jag att det här med att få en ordentlig undersökning – hur man har det ställt med sin konstitution, både fysiskt och psykiskt – är en tillgång för ungdomarna. Det värsta som kan hända tror jag är att man inkallas och att det senare visar sig att man inte klarar uppgiften. Att åka hem igen efter påbörjad grundutbildning skulle jag – och måhända många med mig – betrakta som något av ett misslyckande. Att däremot vid prövningen bli frikallad kan jag inte se som något stort misslyckande.

Margot Wallström antyder att man kan misstänka att många av dem som frikallas genom att stämpas som psykiskt sjuka kan råka ut för svårigheter på grund av detta. Det kan gälla t. ex. när de söker arbete, söker till viss utbildning etc.

Det har gjorts undersökningar om det här. 1960 genomförde dåvarande centrala värnpliktsbyrån en undersökning. Den visade att myndigheter inom offentlig förvaltning regelmässigt genomförde läkarundersökningar i egen regi i samband med anställning. Detta gäller också större icke statliga företag. Vid en del privata mindre och medelstora företag genomfördes inte alltid läkarundersökning. Möjligen kan den enskildes värnpliktsförhållanden ha tillmätts större betydelse vid sådana företag, men undersökningen visar inte klart detta. Det framgick också att frikallelser, grundade på psykiska orsaker, kunde ha betydelse vid anställning vid vissa större företag inom den privata sektorn.

Det bör sägas att under de 20 år som gått sedan den här undersökningen skedde har integritetsskyddet förstärkts. Medicinska diagnoser lämnas inte ut till arbetsgivarna. I praktiken förekommer inte heller förfrågningar om att få diagnoser utlämnade. Detta tycker jag är viktigt.

Vidare har det upplysts mig att värnpliktsverket avser att upprepa 1960 års undersökning. Arbete med frågeformulär och urval pågår.

Margot Wallström frågar om jag vågar tycka någonting. Ja, visst vågar jag det. Jag vågar tycka att den undersökning som sker är värdefull för dem som skall prövas. Jag vill också säga att jag har stort förtroende för den personal som genomför undersökningarna. Vidare menar jag att det är viktigt att de här prövningarna fullgörs på detta sätt, så att en inkallelse inte blir till någonting som innebär att man konstaterar att en ung människa inte klarar sin uppgift.

Anf. 34 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Det bästa sättet att förklara vad det handlar om är nog att ta ytterligare ett exempel på intervjuvar som Larsson och Starrin fick i sin forskning. Jag anser att det är ganska betecknande. Jag vill göra klart att jag inte tror att det är fråga om någon illvilja hos psykologer eller inskrivningsförrättare eller den personal som arbetar med de värnpliktiga. Det har jag aldrig påstått.

Jag vill alltså läsa upp det här utdraget ur rapporten, där intervjuarens frågor och den intervjuade psykologens svar redovisas:

I: Ni frikallar genom psykiatriska diagnoser vad jag förstår?

IP: Ja, men oftast så vet jag inte om man skall kalla det... De som frikallas, inte är det säkert att man tycker de är psykiskt sjuka inte, utan det är att de har sådana problem så att de kommer att fungera dåligt i det militära... de kommer inte att klara militärtjänstgöringen. Mycket med motivation kommer in där också.

I: Om en kille... du tycker att han inte är psykiskt sjuk men har ingen som helst motivation, vad gör du då?

IP: Det är ett problem med de här diagnoserna, man måste ju sätta en diagnos. Det är ju allvarligt det här med diagnoser så man tar någon sån här ospecificerad. Så man mår illa av diagnosen, det gör man...

I: Diskuterar ni det här ingående bland psykologer... diskuterar ni diagnossättandet?

IP: Kanske inte speciellt diagnossättandet utan åtgärderna, för diagnosen spelar egentligen ingen roll. Den är ju till för datamaskinen till största delen som det nu är.

I: Har ni inte funderat på att diagnosen kan ha en stor betydelse... --

IP: Jovisst, men vad skall man göra då när killen inte klarar göra lumpen. Och man tycker att han inte är riktigt psykiskt sjuk men på grund av omständigheterna kommer han inte att klara lumpen. För att bli frikallad måste han ha en diagnos."

Det är ju precis detta som är problemet, att man måste ha en diagnos för att kunna bli frikallad. Det räcker inte med att säga: Vi har ingen plats för dig. Inte heller går det att förklara: Du kommer inte att klara påfrestningarna. – Det är så att säga tilläggsföreskrifterna som gör att den här killen måste stämplas som psykiskt sjuk för att han skall få bli frikallad, och det är den metoden att klara saken som jag ifrågasätter.

Det andra viktiga problemet är, enligt min mening, att de två forskarna vid FOA, Bengt Starrin och Gerry Larsson, inte får utföra den forskning som de har ansökt om att få göra, eftersom ÖB har uttalat att den inte fyller "för försvarsmakten väsentliga behov". Detta stämmer inte med vad försvarsministern sagt, nämligen att det är viktigt att ta reda på om de här diagnoserna har någon menlig verkan när ungdomarna skall söka jobb osv. Jag har också sett en artikel i Falu-Kuriren, där det gällde en undersökning om huruvida företagen bryr sig om att en pojke är frikallad vid ansökan om jobb. När det är kärvt på arbetsmarknaden för ungdomar, är det klart att detta att en pojke har blivit frikallad på grundval av diagnosen att han är psykiskt sjuk kan bli avgörande.

Anf. 35 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Egentligen är det kanske inte så mycket att tillägga. Alla de uppgifter som kan vara väsentliga i detta sammanhang finns redan i mitt svar på interpellationen. Jag vill emellertid än en gång understryka att den

prövning som företas vid inskrivningen enbart gäller vederbörandes möjligheter att fullgöra värnpliktstjänstgöringen, och ingenting annat.

Nr 26

Fredagen den
13 november 1981

Anf. 36 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Det är ju endast på medicinska grunder som man kan frikalla en pojke. Man tvingas alltså att ställa en diagnos för att kunna frikalla pojken i fråga. Försvarsministern kunde väl ändå medge att detta är ett problem och vara villig att se vilka möjligheter det finns att hitta ett annat system. Det föreligger ju förslag till system, där man inte behöver använda det här diagnossystemet vid frikallning. Allt görs då för ungdomarnas bästa och sker inte på en höft. Nu är man tvingad att arbeta på ett sätt som vid flera tillfällen kritiserats av psykologer och psykiatrer.

*Om förfarandet
vid inskrivningen
av värnpliktiga.
m. m.*

Anf. 37 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill som min mening säga att det nuvarande förfarandet har visat sig fungera tillfredsställande, och vi tror att det kommer att göra det även i fortsättningen. Finns det detaljer i fråga om tillämpning eller annat som kan ändras eller förbättras skall vi naturligtvis pröva detta. Det är helt klart att vi aldrig kan säga att vi är färdiga med någonting. Men, som sagt, de erfarenheter som vi har visar att det nuvarande förfarandet fungerar tillfredsställande.

Anf. 38 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag skall bara be att få ge exempel på några detaljer som man kan studera litet närmare och där man kan försöka hitta lösningar. De nya rutinerna som används har ju inte precis löst problemen. Egentligen har det skapats nya problem. Man kan fråga vem som i dag har det medicinska ansvaret vid frikallning av värnpliktiga. Är det psykologen som har gjort undersökningen, eller är det läkaren som egentligen bara signerat? Vem har det juridiska ansvaret, är det läkaren eller psykologen? Detta är viktiga detaljfrågor som bör studeras ytterligare. Jag hoppas att man skall kunna komma till rätta med frikallningarna med psykiatrisk sjukdomsstämpel.

Anf. 39 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill svara på den sista frågan.

Det är så, att ansvaret för det medicinska ställningstagandet är entydigt lagt på inskrivningsöverläkaren. Den psykologisk-psykiatriska undersökningen vid inskrivningarna innebär att psykolog lämnar inskrivningsöverläkaren förslag till graderad diagnos. En förteckning över nio s. k. standarddiagnoser utgör det urval av psykiatriska diagnoser bland vilka psykologen kan välja. Psykologen dokumenterar dessutom verbalt sina iakttagelser om den prövades förhållanden. Överläkaren har det medicinska ansvaret för fastställande av diagnos och graderingssiffra och kan vid behov besluta om kompletterande utredning från ytterligare en psykolog eller konsultera värnpliktskontorets psykiater. Den modell som tillämpas med delegering av

bedömningsansvaret till psykologer stämmer väl överens med utvecklingen inom civil psykiatri.

Anf. 40 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! Bristen i det nya systemet är egentligen att läkaren som skall signera handlingen och som ytterst är ansvarig aldrig behöver träffa den värnpliktige som han ställer diagnos på. Detta är en allvarlig brist. Men jag förstår att det också är en vinst på så sätt att man har kopplat bort psykiatrerna, som varit mycket kritiska till det här sättet att använda psykiatrin inom det militära området.

Anf. 41 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Av mitt svar framgår att psykiatrerna inte är bortkopplade, Margot Wallström.

Anf. 42 MARGOT WALLSTRÖM (s):

Herr talman! De gör ingen obligatorisk undersökning av de värnpliktiga, vilket gjordes tidigare, utan de kallas bara in vid behov eller om det uppstår oenighet eller tvekan vid undersökningen av en värnpliktig.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1981/82:50 om upphandlingen för försvaret

Anf. 43 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Hans Petersson i Hallstahammar har ställt följande frågor till mig:

Avser försvarsministern att vidta åtgärder så att upphandlingar för försvaret

1. stärker svensk industri,
2. främjar sysselsättningen inom landet och
3. är förenliga med strävan att skapa neutralitet och oberoende i krig?

Jag vill inledningsvis hänvisa till 1980 års upphandlingsförordning gällande statliga myndigheter och 1968 års föreskrifter angående upphandling av försvarsmateriel. Upphandlingsförordningen grundas på de riktlinjer för den offentliga upphandlingen som riksdagen beslutade med anledning av proposition 1973:73 om riktlinjer för den offentliga upphandlingen.

Enligt upphandlingsförordningen (UF) skall det bud antas, som med beaktande av samtliga affärsmässigt betingade omständigheter är att anse som förmånligast (15 § UF).

Upphandlande myndighet skall således bedöma upphandlingen som en affärstransaktion. En sammanvägning av olika faktorer som påverkar anbudsprövningen måste ske med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Väsentligt är härvid att väga pris mot kvalitet och prestanda i

*Om upphandling-
en för försvaret*

övrigt. Även sådana omständigheter som tidigare erfarenheter av anbudsgivaren, dennes möjligheter att under och efter leverans lämna god service, tillkommande drifts-, underhålls- och förrådskostnader samt anbudsgivarens ekonomiska och tekniska resurser, insikt och erfarenhet ävensom hans vederhäftighet och pålitlighet när det gäller att fullgöra åtaganden bör beaktas. Andra omständigheter som man skall ta hänsyn till är bl. a. krav på förskott, leveranstider och garantitider.

I de gällande riktlinjerna för den offentliga upphandlingen (prop. 1973:73) framhålls att myndigheterna inom ramen för gällande upphandlingsbestämmelser aktivt bör medverka till att en ökad andel av upphandlingen görs hos företag i de fyra nordligaste länen. I anvisningarna till upphandlingsförordningen anges att det vid likvärdiga anbud från företag inom de fyra nordligaste länen och annat företag skall ges företräde åt förstnämnda företag.

Avsteg från upphandlingsförordningen får endast göras genom beslut av regeringen. Detta kan exempelvis förekomma i ärenden av stor industri-, försvars- eller sysselsättningspolitisk betydelse.

I fråga om upphandling av försvarsmateriel gäller att den upphandlande myndigheten inom ramen för de bemyndiganden och betalningsmedel som ställs till förfogande kan, utan att underställa regeringen frågan, upphandla materiel till ett värde av 20 milj. kr., om beställningen läggs inom landet, medan vid utländsk anskaffning beloppet är maximerat till 5 milj. kr. Det blir därför regeringen som avgör om större beställningar skall göras utomlands.

För militärt försvar anskaffas årligen materiel till ett värde av ca 6 miljarder kronor. Inom ramen för gällande upphandlingsbestämmelser har under senare år 80–90 % av de samlade beställningarna lagts hos svenska företag. Svensk försvarsindustri har således i internationell konkurrens svarat för en mycket stor del av leveranserna till det svenska försvaret. I de fall beställningar görs utomlands är det av stor vikt att redan vid upphandlingen lösa frågan om reservdelar och övriga förutsättningar för driften, så att tillräckligt oberoende uppnås gentemot utlandet.

I framtiden torde det bli svårare att upprätthålla en inhemsk försvarsindustri med den bredd och på den tekniska nivå som hittills existerat. Orsaken härtill är dels att det ekonomiska utrymmet för anskaffning av materiel till försvaret har minskat, dels att kostnaderna för utveckling, tillverkning och drift av materielen stigit i snabbare takt än anslagen, dels att materielens livslängd successivt kunnat ökas. Detta har medfört kortare tillverkningsserier och längre tid mellan anskaffningstillfällena.

Detta förhållande har uppmärksammats av 1978 års försvarskommitté, som i sitt betänkande (Ds Fö 1981:1) Säkerhetspolitiken och totalförsvaret har redovisat sin syn på de anspråk som bör ställas på försvarsmaterielansskaffningen och svensk försvarsindustri. Kommittén har framhållit att den nuvarande upphandlingsprincipen alltjämt bör gälla, men att det härvid inte kan uteslutas, att statsmakterna kan behöva göra avvikelser från principen i ett större antal fall än tidigare.

Fredagen den
13 november 1981

*Om upphandling-
en för försvaret*

Dessa förslag bereds f. n. inom regeringskansliet. Jag avser att redovisa min syn på den framtida försvarsindustripolitiken i totalförsvarspropositionen våren 1982.

Jag vill avslutningsvis peka på några åtgärder som regeringen har vidtagit för att främja sysselsättningen och för att stärka den svenska försvarsindustrin. Dessa åtgärder har kommit till stånd genom att försvars-, industri- och sysselsättningsinsatser samordnats.

Regeringen har i april 1981 medgivit att försvarets materielverk får göra avsteg från upphandlingsförordningens bestämmelser om upphandling under konkurrens vad gäller beställning av ammunition hos svensk industri till ett värde av ca 70 milj. kr. Genom tidigareläggning av försvarets beställningar av ammunition har en jämnare sysselsättningsutveckling kunnat erhållas inom svensk ammunitionsindustri.

Regeringen beslutade i april 1981 att två minröjningsfartyg i plast skall beställas vid Karlskronavarvet. Beställningen är värd ca 125 milj. kr. för varvet. Härtill kommer betydande belopp till andra företag för vapen och minröjningsutrustning. För beställningen disponeras 75 milj. kr. av varvstödsmedel som riksdagen anvisat till Karlskronavarvet för utveckling på det plastteknologiska området.

Regeringen beslutade i juni 1981 att försvarets materielverk vid Karlskronavarvet fick beställa projektering av två ytattackfartyg och ett bevakningsfartyg till svenska marinen. Värdet av de beslutade beställningarna uppgår till 105 milj. kr., varav 75 milj. kr. tillfaller Karlskronavarvet. Beslutet var ett resultat av det arbete som under våren 1981 skett inom berörda departement och myndigheter med syfte att öka beläggningen vid Karlskronavarvet. Innan fartygsbeställning kan ske i höst, erfordras ytterligare beslut av riksdagen och regeringen. Projektet har en totalkostnad av ca 375 milj. kr. Härav finansieras 70 milj. kr. av de av riksdagen anvisade medlen för sysselsättningsåtgärder vid Karlskronavarvet. Finansieringen i övrigt sker genom tidigareläggning av försvarets beställningar.

Vid beslut om att anskaffa ett nytt flygplanssystem, som berörts tidigare i dag, för att ersätta Viggensystemet är valet mellan ett inhemskt och ett utländskt flygplanssystem en avgörande fråga. När detta beslut skall fattas kommer givetvis även industripolitiska, sysselsättningsmässiga och säkerhetspolitiska faktorer att tillmätas stor betydelse.

Anf. 44 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret på interpellationen.

Jag har ställt frågorna till försvarsministern mot bakgrund av regeringsförklaringen. Det står där att man måste försöka skapa bättre balans mellan import och export genom att stärka den utlandskonkurrerande industrin. Det påpekas att det krävs ett starkt försvar för att upprätthålla neutralitet i krig. Det är ju mot den bakgrunden den mycket uppmärksammade ITT-affären har debatterats. Försvaret har köpt ett system för lågspaningsradar av multinationella ITT, trots att man efter vad som har blivit känt hade

alla möjligheter att lägga ordern hos svenska L M Ericsson.

För att använda den affären som exempel kan man säga att beställningen hos ITT inte stärkte svensk industri, inte främjar sysselsättningen inom landet och knappast är förenlig med strävandena till neutralitet och oberoende. Tvärtom. Den upphandling hos ITT som just har gjorts och som väckt stor irritation hos människor verkar i precis motsatt riktning. I M Ericsson går miste om en order som är viktig för att dess kompetens på området skall utvecklas, man löper större risk att få sysselsättningsproblem än man hade gjort om ordern hamnat inom landet – det är ett par tusen personer som jobbar inom den här delen av L M Ericsson – och man kan knappast säga att man genom beställningen hos ITT främjar vare sig neutralitet eller oberoende i större utsträckning än man skulle ha gjort om man placerat ordern hos ett svenskt företag, vilket man mycket väl hade kunnat göra.

Jag måste faktiskt nämna litet om ITT:s bakgrund när jag talar om oberoende. Det är ett företag som har mycket tveklaktigt rykte. Dess historia omspannar allt från investering i Focke-Wulfs flygplansfabrik i det nazistiska Tyskland – flygplan som bombade de egna soldaterna, om man anser att ITT är ett amerikanskt företag – till den mycket kända inblandningen i Chiles inre angelägenheter, där man försökte påverka valen och verksamt bidrog till att störta president Allende. Det är alltså knappast någon oberoende och neutral samarbetspartner som det svenska försvaret har valt. Att man handlar av ett multinationellt bolag och inte av ett svenskt företag, som man bör, tycker jag är illa principiellt. Men att man handlar av ITT tycker jag är förfärligt. – Nog sagt om det.

Jag tycker att svaret ger vid handen att den här affären hade kunnat handläggas på ett annat sätt. Det sägs i svaret uttryckligen: "Avsteg från upphandlingsförordningen får endast göras genom beslut av regeringen. Detta kan exempelvis förekomma i ärenden av stor industri-, försvars- eller sysselsättningspolitisk betydelse." Det tar jag till intäkt för påståendet att man borde ha lagt den här beställningen hos det svenska företaget.

Mot bakgrund av vad som är känt om arbetsmarknadssituationen i Västsverige och i landet i övrigt och mot bakgrund av den mycket aktiva agitation som förekommer om JAS-projektets vikt för sysselsättningen i Sverige och för bevarad kompetens inom landet – i det fallet när det gäller flygindustrin – tycker jag att det är obegripligt att man inte handlat av ett svenskt företag när man nu haft möjlighet att göra det. L M Ericsson hade kompetens och kunde leverera till ett liknande pris, som säkert skulle ha visat sig vara mer fördelaktigt samhällsekonomiskt.

Vad kan då försvarsministern göra för att i framtiden handla så att man når de syften jag har angivit i interpellationen? På den punkten får jag inte några besked. Försvarsministern nöjer sig med att nämna att det till våren kommer ett förslag som redovisar hans syn på den framtida försvarsindustriella politiken. Jag vill då ställa två frågor:

1. Fanns det inget utrymme för att med hjälp av den undantagsmöjlighet som upphandlingskungörelsen medger lägga radarordern i Sverige? Jag vore

tacksam om försvarsministern ville kommentera det, även om den affären nu är avslutad – det kan ge klarhet i vad upphandlingsförordningen egentligen innebär.

2. Försvarsministern säger att han i proposition till våren skall redovisa sin syn på framtida försvarsindustriella frågor. Det vore av värde för mig och många andra att få veta om det kan bli någon ändring till det bättre eller om vi också i fortsättningen skall dras med sådana här historier. Vilken är försvarsministerns syn på dessa frågor?

Anf. 45 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Inledningsvis vill jag säga att – det framgår också av svaret – försvaret är den sektor i vårt svenska samhälle som speciellt beaktar just önskemålet att man om möjligt skall handla svenskt. Vi lägger ut beställningarna i Sverige till 80 à 90 %.

När det gäller den fråga som Hans Petersson i Hallstahammar här tar upp, nämligen den order på lågspaningsradar som gick till ITT, vill jag gärna deklarerera att det i varje fall för mig var en besvikelse att vi inte lyckades placera den i Sverige. Jag hade önskat det, men det var inte möjligt i det läge som uppstod. Jag har sagt detta tidigare – det har varit många förfrågningar i det här ärendet. Jag har inte varit särskilt glad åt att lämna ut uppgifter om det, men har ändå blivit tvungen att göra det. När anbudstiden gick ut var kostnadsskillnaden mellan ITT och L M Ericsson ca 110 milj. kr. eller ca 40 %. Det blir sedan möjligt att förhandla vidare, vilket i och för sig inte är så vanligt. L M Ericsson ansträngde sig då verkligen, och det vill jag ge företaget en eloge för. Ändå blev det en prisskillnad på 40 milj. kr. Att köpa samma produkt med ungefär samma utförande för ca 40 milj. kr. mer ansåg vi inte möjligt. Det är dock skattebetalarnas pengar som vi hanterar.

För näringslivet i stort måste det vara ett intresse att vi upprätthåller konkurrensen. Den upphandling som Hans Petersson i Hallstahammar frågar om var utlagd som en konkurrensupphandling. Vill man vidga begreppet ytterligare något kan man faktiskt fråga sig om det skulle vara av intresse för ett företag som L M Ericsson att vi gick in för en skyddad marknad i Sverige. L M Ericsson är dock ett av våra allra största och förnämsta exportföretag, som är beroende av en fri och öppen marknad. Vi bör därför, när vi gör sådana här affärer, också beakta dessa synpunkter.

Anf. 46 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag lyssnade så intensivt på försvarsministerns som jag tycker positiva inlägg att jag höll på att glömma att begära ordet.

Det är positivt att försvarsministern säger att den här affären var en besvikelse för honom och att hans strävan var att lägga beställningen inom landet. Men att bara hänvisa till att det skilde 40 milj. kr. i slutrundan tycker jag inte räcker som argument, eftersom man också måste se på konsekvenserna för sysselsättningen i landet. 40 milj. kr. är en väldigt liten summa när man räknar med att bygga ut kompetensen och skapa jobb här i landet. Den

värderingen bör man ha med. Upphandlingsförordningen ger möjligheter att väga in sådana skäl.

Även om jag har kritiserat ITT, är jag naturligtvis medveten om att inte heller L M Ericsson är Guds bästa barn – om jag får uttrycka det så. LME har verkligen lagt ut mycket jobb ute i världen som kunde ha lagts ut här hemma. Men i den här konkreta situationen, när man har bestämt sig för att ha radar och ett svenskt företag har möjligheter att leverera systemet, borde man kanske ändå ha sett till att ordern hade hamnat här hemma.

Jag fick inget svar på min fråga om försvarsministerns syn på framtida försvarsindustriella frågor. Jag noterar det emellertid som positivt att han var besviken över att vi inte kunde handla hemma. Om ingenting annat hörs från försvarsministern tolkar jag det så, att det blir förändringar i upphandlingsförordningen, så att svenska företags anbud inte skall behöva jämföras med anbuden från olika multinationella företag i andra länder – där man säkert inte är lika intresserad av att få med svenska företag i anbudsgivningen när det gäller deras interna försvarsanläggningar.

Anf. 47 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Min syn på dessa frågor är att vi måste behålla någon form av upphandlingsförordning och att det också i fortsättningen måste finnas en viss konkurrens för att vi rätt skall kunna bedöma vilka varor vi skall köpa, till vilket pris, vilken kvalitet osv. Hur detta sedan i detalj skall utformas, om det kan bli förändringar i någon riktning, är svårt att uttala sig om för dagen. Jag vill emellertid poängtera att försvaret hittills ändå har lagt ut 80–90 % av sina beställningar i Sverige, vilket jag tycker visar försvarets inställning till denna fråga.

När vi diskuterar den speciella upphandlingen av lägspaningsradar hos ITT bör det komma med i bilden att av den beställningen hamnade ca 50 % hos svenska företag. Alla pengarna rinner alltså inte ut ur landet.

Det är helt klart att man också skall se dessa frågor från sysselsättningsynpunkt. Jag tror emellertid att jag kan säga att den här affären inte har varit någon stor sak för L M Ericsson. Man beräknade att man skulle sysselsätta 100 personer i fem år med denna beställning. Detta skall ställas i relation till att L M Ericssons division i Mölndal totalt sysselsätter 2 100 personer. Och jag har inte fått några uppgifter om att det har förekommit friställningar vid företaget, vilket ju är mycket glädjande.

Anf. 48 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag tror inte att sysselsättningsynpunkten för L M Ericsson som företag har varit avgörande för dess agerande. Det företaget har ju fabriker över hela världen och har under en lång tid flyttat ut arbetstillfällen till andra länder. Men för att behålla kompetensen inom landet hade affären haft betydelse. Även om 50 % kommer tillbaka i olika beställningar, vilket får ses som positivt, är det ändå bara hälften.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Föredrogs och hänvisades
Propositionerna och skrivelsen
1981/82:57 till justitieutskottet
1981/82:63 och 67 till lagutskottet
1981/82:76 till skatteutskottet

9 § Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1981/82:85 och 86 till justitieutskottet
1981/82:87 till lagutskottet
1981/82:88 till justitieutskottet
1981/82:89-91 till jordbruksutskottet
1981/82:92 till näringsutskottet

10 § Anmäldes och bordlades
Skrivelsen och propositionerna
1981/82:53 med redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under 1980
1981/82:68 om ändrade avdragsregler för realisationsförluster på premieobligationer
1981/82:73 om godkännande av tilläggsavtal till avtalet mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om handräckning i skatteärenden, m. m.

11 § Anmäldes och bordlades
Motionerna
1981/82:93 av *Olof Palme m. fl*
1981/82:94 av *Olof Palme m. fl.*
med anledning av proposition 1981/82:50 om sättet att fastställa basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, m. m.

12 § Anmäldes och bordlades
Konstitutionsutskottets betänkande
1981/82:10 om vissa grundlagsfrågor m. m.

Skatteutskottets betänkanden
1981/82:7 om lagfartskostnaden vid gruppbebyggelse
1981/82:11 om dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och Jugoslavien (prop. 1981/82:7)
1981/82:12 om ändrat deklarationsförfarande vid arvs- och gåvobeskattningen (prop. 1981/82:26)

Justitieutskottets betänkanden
1981/82:1 om skyldighet för polismän att bära synliga namn- eller nummerbeteckningar
1981/82:2 om förbud mot alkoholförtäring på allmän plats

- 1981/82:3 om forumregler för mål om renhållningsavgifter
- 1981/82:4 om åtalspreskription m. m.
- 1981/82:5 om taxeringsfunktionärens straffrättsliga ansvar
- 1981/82:6 om förenklad domskrivning (prop. 1980/81:175)
- 1981/82:7 om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar (prop. 1980/81:114)
- 1981/82:9 om lagstiftningen rörande TV-övervakning
- 1981/82:11 om befogenhet för tulltjänstemän att företa ytlig kroppsbesiktning. m. m. (prop. 1981/82:2)
- 1981/82:12 om ordförandebeslut i kriminalvårdsnämnden (prop. 1981/82:21)

Utrikesutskottets betänkanden

- 1981/82:7 om kurdernas situation
- 1981/82:8 om åtgärder mot diskriminering av handikappade

Försvarsutskottets betänkanden

- 1981/82:6 om anställning av kvinnor som befäl inom det militära försvaret, m. m. (prop. 1981/82:3)
- 1981/82:7 om rätten till vapenfri tjänst under krig
- 1981/82:8 om förkortad militärtjänstgöring för vissa fiskare
- 1981/82:9 om totalförsvaret i Västmanland

Trafikutskottets betänkande

- 1981/82:3 om trafiksäkerhet och trafikföreskrifter m. m.

Jordbruksutskottets betänkande

- 1981/82:4 om etableringskontroll som metod för styrning av animalieproduktionens utbyggnad

Näringsutskottets betänkanden

- 1981/82:4 om rostfria bilavgassystem
- 1981/82:6 om ökat statligt engagemang inom gummiindustrin
- 1981/82:7 om ändringar i banklagstiftningen (prop. 1981/82:23)

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden

- 1981/82:2 om medbestämmandelagens tillämpning på tidningsföretag
- 1981/82:3 om utlänningslagen m. m.
- 1981/82:8 om granskning av den årliga redogörelsen för tillämpningen av terroristlagstiftningen (skr. 1981/82:46)

Civilutskottets betänkande

- 1981/82:3 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m., såvitt avser bostadsdepartementets verksamhetsområde (prop. 1981/82:30)

Nr 26

Fredagen den
13 november 1981

13 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

*Meddelande om
fråga*

den 13 november

1981/82:112 av *Stina Andersson* (c) till kommunikationsministern om bibehållande av postkontoret på Blidö:

Skärgårdsutredningen som gjordes i slutet av 1970-talet var av den uppfattningen, att Blidö borde få behålla sitt postställe. I den nu årliga etableringsplanen, som görs av postens regionförvaltning i Stockholm, har man skrivit att poststället på Blidö bör dras in.

Skärgårdsborna på Blidö, Stockholms län, är oroliga. Tillgången till ett lokalpostkontor fyller en betydelsefull uppgift som serviceinrättning inom berört område.

Vad är kommunikationsministerns uppfattning när det gäller att ha kvar postkontoret på Blidö som ett led i bevarandet av en levande skärgård?

14 § Kammaren åtskildes kl. 11.38.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

1981/82:27

Måndagen den 16 november

Kl. 11.00

Förhandlingarna leddes av förste vice talmannen.

1 § Anmälan om kompletteringsval till utskott

Anf. 1 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Socialdemokratiska riksdagsgruppen har som suppleant i social- och civilutskotten under Birgitta Dahls ledighet anmält hennes ersättare Ingrid Andersson.

Centerpartiets partigrupp har som suppleant i socialförsäkrings- och utbildningsutskotten under Larz Johanssons ledighet anmält hans ersättare Bibi Rosengren.

Förste vice talmannen förklarade valda till

suppleant i socialförsäkringsutskottet

Bibi Rosengren (c)

suppleant i socialutskottet

Ingrid Andersson (s)

suppleant i utbildningsutskottet

Bibi Rosengren (c)

suppleant i civilutskottet

Ingrid Andersson (s)

2 § Justerades protokollet för den 6 innevarande månad.

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

3 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Jag anhåller härmed om entledigande från suppleantskapet i konstitutions-
utskottet.

Stockholm 1981-11-13

Eric Hägelmark

Denna avsägelse godkändes.

4 § Förste vice talmannen meddelade att Mats Hellström och Jan Bergqvist (båda s) denna dag återtagit sina platser i riksdagen, varigenom deras resp. ersättares uppdrag upphört.

5 § Svar på interpellationerna 1981/82:33 och 34 samt frågorna 1981/82:36 och 39 om åtgärder mot filmer med narkotikainslag, m. m.

Anf. 2 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Fru talman! Sture Palm har frågat om min syn på statens biografbyrås behandling av filmer av ett visst slag samt om jag är beredd att göra en översyn av biografbyråns arbetsrutiner och snabbt vidta åtgärder för att komplettera biografbyråns bestämmelser beträffande ingripande mot nya typer av våldsfilmerna och filmer som på olika sätt förhärskar narkotikamissbruket.

Blenda Littmarck har frågat om jag avser att vidta åtgärder för att avbryta visningen av en viss angiven film med narkotikainslag samt vad som kan göras för att förhindra ett upprepande och förmå biografbyrån att ta sitt samhällsansvar.

Catarina Rönnung har frågat om jag avser att lägga fram förslag om skärpta bestämmelser mot filmscener där narkotika används. Annika Öhrström har frågat om jag avser att ge biografbyrån nya anvisningar om hur filmcensuren bör bedöma filmer med narkotikan i centrum.

Jag besvarar interpellationerna och frågorna i ett sammanhang.

Reglerna om förhandsgranskning av biografiffilm finns i förordningen (1959:348) med särskilda bestämmelser om biografifföreställningar m. m. Enligt förordningen får vid biografifföreställning endast förevisas film som i förväg har godkänts av statens biografbyrå.

I förordningen finns också regler om i vilka sammanhang byrån får ingripa mot filmer eller filmscener. Byrån får bl. a. inte godkänna film eller del av film vars förevisande på grund av det sätt på vilket händelserna skildras och det sammanhang i vilket de förekommer kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott.

Enligt min mening ger gällande bestämmelser biografbyrån tillräckliga möjligheter att ingripa mot förråande våldsfilmerna eller filmer som kan

förleda åskådarna till narkotikamissbruk. I tveksamma fall har biografbyrån möjlighet att inhämta yttrande av statens filmgranskningsråd innan beslut fattas.

Ett beslut av biografbyrån kan prövas av regeringen endast efter överklagande. Någon möjlighet för regeringen att förbjuda visningen av en film som byrån har godkänt finns alltså inte.

Anf. 3 STURE PALM (s):

Fru talman! Först ett tack till utbildningsministern för svaret på min interpellation. Jag måste tyvärr beteckna det som ganska magert.

Utbildningsministern föredrog biografförordningens instruktion för kammaren – en instruktion som är väl känd för oss i filmgranskningsrådet och av biografbyråns tjänstemän, som dagligen sysslar med dessa frågor. Det är som att bjuda bagarborn på bröd.

Motivet för interpellationen, som jag framställde för en månad sedan, var att få ökad klarhet från den ansvarige departementschefen om hur han vill att de filmer som förhärmligar narkotikabruket skall behandlas av berörda myndigheter.

Statsrådet gjorde ett klart och temperamentsfullt uttalande i pressen när interpellationen framställdes, men han är betydligt försiktigare här i kammaren. Ett uttalande i pressen brukar traditionellt inte upplevas som lika bindande som texten i Svensk författningssamling för dem som skall handlägga ärendena. Ett klarare språk även här i kammaren hade varit av stort värde.

Den begynnande knarkvägen på filmdukarna skapar problem. Kanhända hade den kunnat hanteras inom ramen för de allmänt hållna bestämmelserna. Säkert är det inte. Men den direkta orsaken till att vi måste få ett klart besked är handläggningen av ett par vålds- och narkotikafilmer som gjordes av biografbyrån efter skiftet på byråns chefsstol nu i somras. Denna handläggning väckte livliga protester från allmänheten, pressen och polis-männens fackliga organisationer, som har sina medlemmar verksamma i de mest utsatta områdena.

På sina håll ifrågasattes rent av om biografbyråns tjänstemän hade somnat på sin post. Jag vill understryka att statens filmgranskningsråd – som är ett rådgivande organ – inte hade kallats, och det vore oroväckande om hanteringen av dessa frågor sker med bristande konsekvens. Vi som har sysslat med dessa frågor i många år vet att det naturligtvis kan bli strid om hur filmer av detta slag skall bedömas. Därför tillsattes statens filmgranskningsråd för många år sedan för att ge råd till biografbyrån i bl. a. tvivelaktiga fall. Men – som jag redan har påpekat – i detta fall var tydligen tvärsäkerheten så stor på byrån att rådet inte blev kallat. Dess bättre har den sedan i somras pensionerade chefen för biografbyrån nu återinträtt i sin gamla tjänst för något halvår framöver.

Att ta ställning i dessa frågor är många gånger svårt. Det handlar om att skydda yttrandefriheten och värna de konstnärliga värden som till äventyrs kan spåras i denna typ av filmer. Därför är filmgranskningsrådet sammansatt

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

från dessa utgångspunkter och har till uppgift att speciellt bevaka att dessa värden inte träds för nära.

Nu vill en del gå längre på förbudslinjen. Och jag är övertygad om, att hade rådet haft en annan sammansättning – bestående av personer som i så hög grad hört av sig hos oss de senaste veckorna – hade säkert bedömningen blivit betydligt hårdare, inte bara av de erbarmliga filmer där slagskämpar och flummare är föreställningens huvudpersoner. Jag skall ärligt erkänna att jag har full förståelse för denna inställning. Men nu finns det en grundläggande liberal inställning i dessa frågor, och den tidigare ultraliberalismen – ibland klädd i halmhatt – har inte blivit sämre företrädd på detta område sedan den nuvarande regeringen fick hand om filmpolitiken i vårt land. Men när även dessa människor kommit i nära kontakt med detta utbud har man blivit på det klara med hur nödvändigt det är för statsmakterna att säga ifrån på vissa punkter.

Nu borde kampen mot underhållningsvåldet och narkotikaglorifieringen i dessa medier inte vara fullt så svår att bemästra, om inte en liten minoritet i Sveriges riksdag – bestående av moderata samlingspartiets representanter – genom riksdagsbeslutet den 5 juni i år vägrade stänga den baddörr som nu hålls öppen för videogrammen. En klar majoritet, bestående av samtliga riksdagspartier utom moderaterna, ville införa en provisorisk lagstiftning för att begränsa videovåldet och narkotikafilmer. På grund av moderaternas nej ointetgjordes tyvärr den möjligheten, och i dag upplever vi hur en mängd filmer som under senare år har totalförbudits av biografbyrån säljs i många videogrambutiker.

Detta ställningstagande har verkligen skapat stora problem i kampen mot vålds- och narkotikafilmer. Kanhända kan Blenda Littmarck, som representerar moderata samlingspartiet och deltar i denna debatt, lämna någon kommentar till hur hon ser på den störtvåg av suspekta videogram som nu fritt får säljas, tydligen med lysande förtjänster.

Länge trodde vi på en självsanering inom filmbranschen. Detta har inte lyckats, och ett nytt exempel på detta är videogrammarknaden.

Erfarenheten har lärt oss att mindre nogräknade filmmakare och distributörer ständigt vill bjuda på allt starkare effekter. Vi lyckades hejda karatevågen, och vi stoppade samurajfilmerna – men nu finns många sådana filmer på videogram, som sprids i skydd av yttrandefrihetens bestämmelser.

Det senaste i genren är "snuff-movie"-filmerna, som slår det mesta i råhet och där det förekommer en blandning av nark, våld och sex. Biografbyrån håller emot, men videogrammarknaden har inga hämningar. Avtrubningen fortsätter. Revolverkulturen är omättlig. Ketchupen i vissa våldsfilmer ersätts numera med färskt djurblod för att höja effekten av det som visas på filmdukarna.

När det gäller narkotikafilmer har vi ofta frågat oss vem som har intresse av att finansiera dessa filmer. Frågor kan ställas, men det ligger helt utanför vår uppgift att forska efter källan, som det heter när man kommer in på yttrandefrihetsfrågorna.

Vad som nu sker på detta område borde enligt min mening i högsta grad vara av stort intresse för socialminister Karin Söders omtalade arbetsgrupp som skall utreda hur man skall bekämpa drogmissbruket. En studie av biografbyråns material och en genomgång av de erfarenheter som man där har skaffat sig borde ge en del av värde i utrednings- och kartläggningsarbetet. Nog borde man väl ta kontakt över departementsgränserna, när det högtidligen har förklarats att dessa problem skall angripas på bred front.

Fru talman! Som jag redan framhållit ger utbildningsministerns svar på min interpellation inte något handgripligt besked till det organ som på statsmakternas uppdrag har att angripa de värsta avarterna i den växande filmvågen, nu senast den som glorifierar narkotikabruket. Att åberopa utbildningsministerns temperamentsfulla uttalande i pressen och övriga massmedier räcker inte när det blir allvar av. Vi måste ha en betydligt fastare grund att stå på.

De nuvarande reglerna är nu över 20 år gamla. Mycket har hänt, och det krävs en viss flexibilitet för att angripa de aktuella problemen. Därför är det viktigt att det ges preciserade besked från högsta ort. Det är därför som jag hade väntat mig ett mera distinkt besked i den här frågan från utbildningsministern.

Anf. 4 BLENDA LITTMARCK (m):

Fru talman! Riksdagen står enig bakom uppfattningen att narkotikabruket aldrig får bli en del av vår kultur. Nu har vi genom socialdepartementet satt i gång kampanjer mot narkotikabruket bland främst ungdomarna – i skolorna och i deras egna organisationer. Samtidigt befinner vi oss mitt i en våg av propaganda för narkotikan i filmer, på skivomslag, i själva ungdomsmusiken och i popgrupper, som t. o. m. får ekonomiskt stöd från statens kulturråd. Vi begär av polis, socialarbetare, lärare och ungdomsledare att de skall följa riksdagens beslut och andemeningen i dessa, men så saboteras de och vi av statens egna organ.

I Dagens Nyheter den 12 november säger statsrådet i en intervju – vilket också framhålls i interpellationssvaret – att vi i dag inte på laglig väg kan förbjuda sådana här inslag, men att han hoppas på att en bred opinion skall växa fram. Visst, det är klart att man alltid kan hoppas, men de valda ombuden för Sveriges folk *har* tagit ställning och vid flera tillfällen framfört sin uppfattning här i kammaren.

Är det då inte ett fel begånget av statens biografbyrå? Kan man inte åtminstone kräva mera känsla för vad som är rätt och fel och för vad som rör sig hos stora grupper i samhället? Dessutom frågar man sig: Har biografbyrån i det fall som var orsaken till att vi väckte de här interpellationerna följt sin instruktion? Det är möjligt att man i Sture Palms inlägg kan utläsa ett svar på den frågan.

Det är här inte fråga om åsiktsförtryck utan om att ta ställning till ett konstaterat ont, en skada som skär igenom stora grupper i samhället och som, om detta inte stoppas, kan åstadkomma samhällets undergång eller undergräva dess bestånd. Just bruket av hasch, som det här är fråga om – vi

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

behöver inte direkt föra en narkotikadebatt i dag, utan hålla oss till ämnet – ger ju, förutom att det leder till kriminalitet och sådant, psykiska och fysiska skador och dessutom varaktiga skador på intellektet. Det är många som i detta sammanhang uttalat farhågor för den kommande studentgenerationen.

I går kväll såg jag en annan film än den som gav upphov till dagens diskussion. Den heter "9 till 5". I och för sig kan den uppfattas som en ganska rolig film. Men där fanns ett försåtligt inslag, där knarket framställdes på ett nästan – ursäktat ordet i sammanhanget, fru talman – charmfullt sätt. Knarkupplevelsen gav via vissa förvecklingar upphov till positiva förändringar på en arbetsplats, och det blev ett lyckligt slut. Filmen är alltså farlig.

Minst en film till med knarkinslag visas f. n., nämligen "Därfinkarna", men den har jag ännu inte hunnit se. Riksdagsmän har kanske mindre möjligheter än andra människor att gå på bio. Jag vill därför tacka Norrmalmspolisens för dess uppmärksamhet och för att den handlat. Man skrev till biografbyrån, till oss och till många andra som arbetar med missbruksfrågor. Hos de grupper som svarade på Norrmalmspolisens brev och ställde upp finner man ett rop på hjälp. Det är främst Föräldraföreningen mot narkotika och Stockholms stads Hem och Skola-distrikt jag tänker på. Jag fick just upplysningen att TCO:s socialpolitiska råd också ställer upp bakom Norrmalmspolisens.

Detta har hänt i Stockholm, därför att polisen där har varit mer uppmärksam eller på grund av missbrukets utbredning haft lättare att få fram uppgifter än andra. Jag vill emellertid tala om att filmen "Sköna drömmar" f. n. visas i Sandviken.

Jag skrev i min interpellation att alla som arbetar ute på fältet måste uppfatta biografbyråns handlande som ett slag i ansiktet. Jag vill därför fråga statsrådet: Vad gör vi nu? Statsrådets svar tyder på en hjälplöshet som är oroande. Men kan man anta att biografbyrån nu tar intryck av vad vi säger här?

Det är när det gäller yttrandefriheten svårt att dra gränser, att avgöra vad som är åsiktsförtryck och inte. Många gånger i livet står man inför frågan: Vad är flathet och vad är tolerans? Men när det gäller bruk och missbruk av narkotika tycker jag att gränsen är alldeles klar. Alltså: Vad gör vi nu?

Jag skulle också kunna svara på Sture Palms frågor. Jag förstod att han skulle komma med detta, och jag tittade därför efter vad som sades i debatten om videon. Men nu gäller det i dag inte video, utan det gäller vissa filmer som vi ställt frågor om: videofrågan har vi inte tagit upp.

I debatten om videon sade emellertid Anders Björck att "debatten gäller alltså en videogramform som utgör mindre än 1 % av det totala utbudet". Han sade också att vi "håller på att få ett utbud som motsvarar det som vi har på biograferna i vårt land". Han säger vidare att man har undersökt antalet hyreskontrakt, och han fortsätter: "Emellertid väcktes inga åtal, därför att det inte kunde konstateras att det förekom någon egentlig uthyrning till ungdom under 15 år. Hade så varit fallet hade åtal naturligtvis väckts. Bortemot 200 000 hyreskontrakt granskades. Vi har fått in officiella

uppgifter som tyder på att man i 4 fall av 180 000 hade konstaterat att utyrning förekommit till personer under 15 år." Det innebär, säger Anders Björck, att "vi skyddar barn under 15 år från att få hyra eller köpa kassetter med våldsinlag. Enligt denna lag hindrar vi också barn från att vara närvarande vid uppspelning av sådana videogram."

Det skulle finnas en hel del att säga om detta, men den här frågan skall ju tas upp igen. Frågan vilar, och vi väntar på två utredningar som skall komma med sina förslag. Vi borde i stället koncentrera oss på dagens ämne och be att få ett ytterligare besked av statsrådet om vad han anser att vi kan göra.

Anf. 5 CATARINA RÖNNUNG (s):

Fru talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret.

Det är inte en dag för tidigt att man diskuterar vissa massmediers roll som opinionsbildare för knark i denna kammare.

En ny haschvåg, liknande den vi hade för tio år sedan, väller in över landet. Enligt en utredning gjord av socialstyrelsen har hälften av alla skolelever någon gång använt detta narkotikum. Skolläkarna och polisen i Stockholm ser allvarligt på situationen.

Hasch kan vara inkörsport till tyngre narkotika. En amerikansk undersökning visar att en fjärdedel av de high school-studenter som varje dag rökte marijuana under en femårsperiod gick över till andra droger: opiater, amfetaminer och barbiturater.

Även haschet i sig skadar hälsan. Avtrubning av psyket och onormal trötthet är symtom. Psykoser som kräver vård på mentalsjukhus kan bli följden av regelbundet haschmissbruk.

Enligt den medicinska forskaren Gabriel Nahas medför haschmissbruk skador på lungfunktionen, hjärtat, immunförsvaret och troligen också arvsanlagen. 200 ungdomar dör varje år i Sverige – offer för narkotikans skadeverkningar.

Detta bekymrar föga de personer som säljer narkotika eller dem som bedriver propaganda för hasch och kokain. Unga människors framtid, liv och hälsa väger lätt när det finns grova pengar att tjäna. Kan man tänka sig en mer cynisk spekulation i unga människors godtrogenhet?

Den penningstarka internationella narkotikamaffian köper in sig i olika massmedia världen över som skall bedriva narkotikapropaganda för deras räkning. Narkotikamaffian har en svans som villigt går dess ärenden – naturligtvis även detta av snöd ekonomisk vinning.

Som olycksfall i arbetet hoppas jag man får betrakta det etablerade bokförlaget Esseltes, biografedjan Sandrews och filmbolaget Warner-Columbias medverkan till spridandet av narkotikapropaganda i Sverige. Men helt säker är jag inte.

Narkotikapropagandan ser ut på olika sätt. Popgrupper sprider den via sin musik och sina skivomslag, och kosmetikafabrikanter använder namn som alluderar på hasch. Ungdomsorganisationernas och antidrogrörelsens upplysningsverksamhet är därför mycket viktig att stödja.

I Sverige såldes till i januari i år tidningen High Times, som uteslutande

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

innehöll ohöjld hasch- och kokainpropaganda. När TV 2:s Rapport med anledning av en riksdagsmotion uppmärksammade saken drogs tidningen snabbt in. Bokförlaget Esselte är inte längre återförsäljare av detta alster i Sverige.

Yttrandefrihetsutredningen utreder möjligheten att genom lagstiftning stoppa tidningar som innehåller reklam och propaganda för hasch.

Tidskrifterna Playboy, High Times, Head och Grass finansierar dessutom en omfattande lobbyverksamhet för att få hasch och kokain legaliserat i så många länder som möjligt. Den största och mest kända av legaliseringsrörelserna heter National Organisation for the Reform of Marijuana Laws.

I filmen Sköna drömmar fanns reklam i form av tröjtryck för tidningen High Times, och man kan kanske anta att även filmbranschen bidrar med pengar till denna lobbyverksamhet.

Filmen Sköna drömmar, som visats på Sandrewbiografer i Stockholm och importerats av filmbolaget Warner-Columbia har som ett trollslag försvunnit från repertoaren till denna dags kammardebatt. Detta hindrar inte, vad jag förstår, att den kan dyka upp någon annanstans i landet, och vi hörde nyss att den visas i Sandviken. En del biografer hade ända upp till fem visningar per dag av filmen.

Europarådets konferens i Madrid, i september i år, antog ett uttalande, att riktlinjer för kampen mot narkotika skall utarbetas där också hänsyn skall tas till massmediernas, opinionsbildarnas och reklamens roll. Mot bakgrund av att bl. a. filmen Sköna drömmar frisläppts är jag av den uppfattningen att filmcensurreglerna och biografbyråns arbetsrutiner behöver ses över. Filmcensurreglerna kom till innan smygreklam för narkotika ännu förekom. Jag tror inte att filmer med starka psykedeliska inslag är de farligaste när det gäller påverkan. Farligast är filmer som har en förljugen och falskt glättad syn på narkotikabruk, filmer där hasch framställs som lika naturligt att röka som vilken cigarett som helst och filmer där hasch ingår som en accepterad del av tonårskulturen.

De producenter som vill sälja filmer med narkotikabudskap studerar säkert olika länders censurregler noggrant och lägger sitt budskap så att det kan slinka igenom filmcensurnätet. Filmen Sköna drömmar är ett bra exempel på att detta har hänt här i Sverige. Det handlar inte om att beskära yttrandefriheten i dess egentliga mening. Det handlar om att förhindra att mindre nogräknade personer och företag tjänar grova pengar på att förhålliga en knarkkultur som kan leda till att andra människor, främst ungdomar, hamnar i ett drogberoende som de inte kan ta sig ur.

Regeringen går i höst ut med en kampanj mot droger. 7 milj. kr. satsas av statsmedel på det man kallar fördjupad opinionsbildning mot droger. Biografbyrån har nyligen frisläppt en knarkfilm som direkt motverkar detta syfte. Det är därför egendomligt att man inte tar några initiativ från regeringens sida och lägger fram en proposition om att skärpa filmcensurreglerna så att knarkpropaganda i filmer förbjuds.

Anf. 6 ANNIKA ÖHRSTRÖM (c):

Fru talman! Jag ber att få tacka för svaret på min fråga, om utbildningsministern avser att ge statens biografbyrå nya anvisningar om hur filmcensuren bör bedöma filmer med narkotikan i centrum. Till min bestörtning noterar jag nu att utbildningsministern inte har för avsikt att meddela nya klara anvisningar för hur filmcensuren skall ingripa när det gäller filmer med narkotikainslag.

I en tidningsartikel i Dagens Nyheter av den 13 oktober säger Roland Häggbom, som är censor vid statens biografbyrå:

”I våra anvisningar fastställs inget om hur vi bör bedöma filmer som innehåller scener med narkotikan i centrum. Jag kan förstå polisens och anti-drog-rörelsernas reaktioner. Ytterst är väl detta ett fall för utbildningsdepartementet, som vi sorterar under. Man bör ge oss nya, klarare anvisningar och man ställer sig förstående till reaktionen mot narkotikainslagen i filmerna.”

Vidare har, som tidigare nämnts här, den fackliga sektionen vid Norrmalmspolisen i Stockholm, som är Sveriges tyngst belastade vaktområde, formulerat en skrivelse till statens biografbyrå där man fördömer visningen av filmen *Sköna drömmar*. I detta agerande har ett flertal organisationer och enskilda människor instämt. Det torde vidare vara allom bekant på vilket sätt människor i vårt land engagerar sig i kampen för ett drogfritt samhälle. Med socialminister Karin Söder i spetsen engagerar sig nu tusentals människor, föräldrar och andra, i varenda kommun för en drogfri framtid och för att skapa en framtidstro hos våra ungdomar. Det måste kännas tungt och svårt för alla dem som deltar i det förebyggande barn- och ungdomsarbetet, när kulturen inte vill ta sitt sociala ansvar och när etikens grundläggande värderingar får stryka på foten för s. k. konstnärlig utlevelse. Jag kan väl förstå poliskårens reaktion på förhållandet av knarkkulturen.

I övrigt har jag inte mycket att tillägga till vad övriga talare här har sagt. Slutligen vill jag ändå hoppas att utbildningsministern ånyo överväger att utfärda nya klara anvisningar för hur filmcensuren i framtiden bör och kan ingripa.

Anf. 7 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Fru talman! Sture Palm sade att jag i något eller några tidningsuttalanden hade varit mera temperamentsfull än i mitt interpellationssvar. Det ligger väl i sakens natur att det blir så.

Den fråga som flera av interpellanterna tagit upp gäller om det är önskvärt med nya anvisningar till statens biografbyrå. Då vill jag säga att utan en grundlagsändring kan vi f. n. inte skärpa eller utvidga filmcensuren i Sverige. Den frågan prövas just nu av yttrandefrihetsutredningen. Skälet till att vi inte kunde välja metoden med förhandsgranskning av våld i videogram var just detta. Jag tror naturligtvis att det är nödvändigt att vi får en översyn av hela regelsystemet för filmcensuren. Den kommer så fort yttrandefrihetsutredningen är klar.

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

Nästa fråga gällde om det var riktigt av en tjänsteman på biografbyrån att säga att man inte kunde ingripa mot filmer med narkotikainslag utan ytterligare anvisningar från utbildningsdepartementet. Av mitt svar framgår att jag inte alls delar den uppfattningen.

Enligt svensk lag är all spridning och allt innehav av narkotika brottsligt. Att en film förleder till brott är en klar grund att klippa i eller förbjuda den. Jag kan alltså inte förstå hur man för ett ögonblick kan hävda att man inte skulle kunna ha grund för ingripande i filmer av det här slaget.

Jag menar alltså att de nuvarande bestämmelserna är fullt tillräckliga. Dessutom finns det klart angivet i instruktionen att i tveksamma fall skall biografbyrån rådgöra med filmgranskningsrådet. Det är ju, som Sture Palm framhöll, det organ som regeringen har tillsatt för att just vägleda statens biografbyrå. Det gäller självfallet bl. a. i frågor som kan antas få en prejudicerande innebörd.

Med detta har jag markerat att de nuvarande anvisningarna är fullt tillräckliga, att det enligt min mening krävs en skärpt, mycket restriktiv hållning också från biografbyråns sida till filmer som förhärmligar narkotika. Grunden för detta är att allt innehav och all spridning av narkotika utom av medicinska skäl är brottsligt i Sverige.

Regeringen har inte möjlighet att i efterhand gå in och korrigera ett beslut, när biografbyrån har släppt fram en film. Vår enda möjlighet ligger i att vi får tillfälle att pröva ett ärende som överklagas. Så snart biografbyrån klipper i en film av detta slag eller förbjuder den och ett sådant ärende överklagas, kommer regeringen att få tillfälle att visa sin restriktiva hållning.

Till sist vill jag säga att det är uppenbart att opinionsbildningen är utomordentligt avgörande i ett fall som detta. Det kan vara så att många, både statliga tjänstemän och andra, har varit aningslösa – kanske inte känt igen alla symboler för knarkromantik och annat. Nu tror jag att uppmärksamheten har skärpts genom det sätt på vilket den här debatten har förts under den senaste månaden. Jag är för min del övertygad om att inte biografbyrån förblir opåverkad av denna opinionsbildning.

Anf. 8 STURE PALM (s):

Fru talman! Vi sätter värde på utbildningsministerns uttalande till protokollet. Anledningen till att jag menade att svaret var alltför knapphändigt och alltför litet framåtriktande är det som finns angivet i det utdelade svaret på min interpellation. Men detta uttalande som nu har gjorts får tydligen tas som utgångspunkt för att kunna gå hårdare fram mot narkotikafilmerna.

Nu är det ju så att dessa regler är 20 år gamla, som jag sade förut. Det hade haft sitt värde – vi är alldeles övertygade om det – att dels göra en utvärdering av dessa 20 års erfarenheter, dels se vad som har skett på området.

Jag läste för någon tid sedan en intervju med chefen för den danska filmcensuren. I Danmark avskaffade man filmcensuren för rätt länge sedan. Vederbörande tjänsteman, som var principiell motståndare till censur, uttalade sin förfaran inför vad som höll på att hända och sade att hon 1969

inte hade kunnat drömma om att utvecklingen skulle kunna bli så fasansfull som den har blivit när det gäller utbudet. Det är vad vi har upplevt, vi som sysslar med de här sakerna, att det ständigt sker en förändring som kräver en ökad vaksamhet. Det skulle naturligtvis ha ett värde om man drog slutsatserna av detta, gjorde en utvärdering och också gjorde en omarbetning av regelsystemet.

Men nu gör vi det själva. Vi har adopterat uttryck som exempelvis att filmerna har en avhumaniserande karaktär – det har filmgranskningsrådet använt i flera år, men det finns ingenting i instruktionen som talar om det. Vi säger att är filmen avhumaniserande så skall den bort från filmdukarna. Dess bättre har ju också regeringen i de flesta fall följt filmgranskningsrådets rekommendationer. Denna möjlighet har vi alltså själva skaffat oss för att få några riktlinjer. De riktlinjer som finns f. n. är nämligen enormt vaga, de är otillräckliga och de skapar osäkerhet; därav den debatt som förekommer.

Jag nämnde att jag gissar att biografbyråns tjänstemän gärna skulle stå till tjänst med att dela med sig av sina erfarenheter, inte minst till Karin Söders antidrogrupp, som inte har besvärat de tjänstemännen alltför mycket. Det finns dock åtskilligt att hämta från det material vi har där när det gäller attitydpåverkan och vad som egentligen sker på detta område. Våra svårigheter är ju att verksamheten är för litet känd.

Nu blir det rabalder om en film som biografbyråns tjänstemän har släppt i väg. Ni skulle bara se den sörja som vi förbjuder – det är ungefär 10–20 filmer om året – så skulle ni häpna över vad man kan prestera!

Fru talman! Bara några ord till fru Blenda Littmarck. Hon menar på att vi inte skall diskutera videogrammen i det här sammanhanget. Jag tog upp detta i min replik till utbildningsministern av det skälet att det är ett av de allra största problem vi har f. n. Det var ju ett bedrövligt beslut som vi fick i riksdagen den 5 juni när moderaterna, med hjälp av den minoritetsregel vi har, omintetgjorde en provisorisk lagstiftning syftande till att man skulle kunna klippa till mot det vålds- och narkotikautbud som det är fråga om.

Jag har en lista på tio totalförbjudna filmer som nu går för fullt ute i videogrambutikerna och säljs i stora upplagor. Jag har som exempel en film som vi har granskat i tre olika omgångar. Den har klippts ner mellan varje prövning, men nu går den i oklippt skick över videogrammarknaden. Fru Littmarck talade om sabotage av statens egna organ. Jag tycker att det är en jättemiss man har gjort på biografbyrån – det är väl också alla överens om. På tal om sabotage tycker jag att det var ett utomordentligt allvarligt sabotage, när man omintetgjorde den provisoriska lagstiftning, som man hade kunnat klippa till med mot den utomordentligt obehagliga videogrammarknad det här är fråga om.

Anf. 9 CATARINA RÖNNUNG (s):

Fru talman! Reglerna för filmcensuren är helt tillräckliga, sade utbildningsministern. Om yttrandefrihetsutredningen kommer fram till motsatt uppfattning, nämligen att de är helt otillräckliga, hoppas jag att regeringen tar intryck. Jag hoppas också, och är ganska förvissad om, att vi har en

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
filmer med nar-
kotikainslag,
m. m.*

regering med en annan konstellation i landet, när yttrandefrihetsutredningen är klar med sitt arbete.

I en tidningsintervju säger utbildningsministern: Jag anser att filmcensuren, här som på andra områden, står inför tolkningsfrågor: Vad kan anses förhålligande och därmed en risk i vad gäller förledande till brottslig handling – i detta fall användande av narkotika i någon form?

Utbildningsministern är själv mycket tveksam till hur tolkningen av reglerna skall ske, fast i dag låter han oerhört tvärsäker och påstår att filmcensurreglerna är tillräckliga. Då kan man kanske fråga sig vad den mångårige medarbetaren vid statens biografbyrå Gustaf Lindenbaum tycker. Han anser att 3 § i förordningen med särskilda bestämmelser om biografafföreställningar m. m. är ett mycket trubbigt vapen för biografbyrån. Byrån kan endast stödja sig på lagtextens "förleda till brott" men samtidigt, säger han, måste byrån ta hänsyn till det sätt varpå händelserna skildras och det sammanhang de förekommer i. Nuvarande praxis är också ganska mild, eftersom filmen "Sköna drömmar" släpptes igenom. Biografbyrån barntillåter inte sådana filmer som "9 till 5", men annars verkar det som om byrån efterlyser litet fastare regler, särskilt då på narkotikaområdet. Som Sture Palm sade var narkotikapropaganda tämligen okänd då filmcensurreglerna kom till för 20 år sedan.

Anf. 10 BLENDA LITTMARCK (m):

Fru talman! Statsrådet säger att de nuvarande anvisningarna är fullt tillräckliga. Samtidigt förstår man av hans svar att han helt ogillar att de här filmerna släpps fria. Kan man betrakta detta som en reprimand ifrån utbildningsministern till statens biografbyrå, så att den här debatten alltså kommer att ha önskad effekt?

Anf. 11 ANNIKA ÖHRSTRÖM (c):

Fru talman! Sture Palm säger att Karin Söders droggrupp inte besvärat filmcensuren. Då frågar jag: Varför har inte filmcensuren med Sture Palm i spetsen besvärat Karin Söders droggrupp? Det är uppenbarligen så, att detta är ett utbildningsproblem. Det är ett problem att kulturen så att säga vill avskärma sig från övriga delar av vårt samhällsliv. Jag undrar om de som svarar för filmcensuren har läst boken "Film och TV i barnens värld", som är en sammanställning som Kerstin Elmhorn har gjort av forskningsresultat. Det är en rapport från videogramutredningen. Värdefullt vore om de som handhar dessa frågor vid censuren toge del av denna rapport och lärde sig på vilket sätt barn, ungdomar och vuxna påverkas och hur inläring går till.

Anf. 12 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Fru talman! Jag delar Sture Palms uppfattning att det är nödvändigt med en översyn av reglerna för filmcensuren dels därför att den skall ses i ljuset av hela yttrandefrihetsproblematiken, dels därför att det onekligen har hänt mycket under de 20 år som har gått sedan de nuvarande reglerna fastställdes.

Sedan undrade Blenda Littmarck över karaktären på det uttalande jag gjort. Vad jag säger mycket bestämt är att jag inte kan läsa de paragrafer som står i förordningen för statens biografbyrå på annat sätt än att om man bedömer att de filmer som har den karaktären att de kan förleda till brott, och innehav och spridning av narkotika är brottslig handling, då har man möjlighet att ingripa. Nu kan ju inte regeringen uttala sig om ett ärende som inte är föremål för dess prövning, men när jag säger detta så gör jag det för att det uttalandet skall vara vägledande. Och jag är angelägen att göra det, om det skulle finnas oklarhet inom biografbyrån om huruvida det finns grund för ingripande i fall av denna art. Jag menar att det finns fullt tillräcklig grund för ett ingripande.

Anf. 13 STURE PALM (s):

Fru talman! Det är väl onödigt att förlänga den här debatten och ge sig in på sådana resongemang som Annika Öhrström gav sig in på. Hon menar att biografbyråns tjänstemän skall säga till ett antal sakkunniga, som är tillsatta av ett statsråd för att ge sig in på ett område, vad det finns för material att tillgå. Såvitt jag förstår av den beskrivning som givits är det ju en så allsidigt sammansatt grupp att den skall den ska kunna kalla sig sakkunnig och känna till vad som finns, sammanställa det, systematisera det och utvärdera det samt lägga fram förslag på grundval av det.

Jag har aldrig varit med om att man i olika organ har talat om för sakkunniga att "här finns det en hel del material att hämta". Då är gruppen fel sammansatt. Jag har suttit i många sådana grupper, och det uppspårandet brukar man kunna sköta, med alla kontakter man har. Det är rätt allvarligt och ett underbetyg åt gruppen att man i riksdagen har en känsla av att man behöver knuffa på en grupp som skall ge sig ut och bekämpa narkotika. Då borde gruppen få en annan sammansättning.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på fråga 1981/82:73 om arbetsmarknadssituationen i Olofström

Anf. 14 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Jörn Svensson har frågat mig vad regeringen avser att göra med anledning av den akuta situationen i Olofström. Som bakgrund till sin fråga pekar Jörn Svensson på att en av Sveriges storkoncerner avser att lägga ner sin verksamhet i Olofström.

Jörn Svensson avser då L M Ericssons planerade nedläggning. Nedläggningen berör ca 260 personer och är planerad att ske i slutet på april nästa år. Företaget har erbjudit samtliga anställda nya anställningar vid sina anläggningar i Kristianstad, Ronneby och Karlskrona. Arbetsmarknadsverket är givetvis berett att använda de medel som verket har till sitt förfogande för att underlätta omställningarna för dem som nu riskerar att bli arbetslösa.

*Om arbetsmark-
nadssituationen
i Olofström*

Jag vill också peka på att Olofströms kommun kan erhålla regionalt stöd som om kommunen var inplacerad i stödområde 4. Detta motsvarar alltså ett ganska generöst regionalpolitiskt stöd för att utveckla industrin i kommunen.

Anf. 15 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Jag tackar för svaret. Det blir i sådana här fråge- och interpellationsdebatter allt snabbare och kortare svar från regeringen, och innehållet blir därefter.

Det verkar som om arbetsmarknadsministern inte riktigt har förstått eller inte riktigt vill förstå frågans verkliga innebörd. Erfarenheten visar att när en sådan här förflyttning sker är det nästan alltid ett led i en inskränkning av företagets verksamhet. Detta att man erbjuder nyanställningar innebär inte att de blir bestående, utan problem kommer att uppstå på de orter dit denna verksamhet har flyttats, eftersom nedläggningen är ett led i en allmän krympning. Detta har dock inte direkt med frågan om Olofström att göra.

Visserligen riskerar de anställda i Olofström inte att bli akut arbetslösa, eftersom det sker en förflyttning av arbetsplatser till andra orter, men en minskning med 260 jobb kommer ganska snart att ge effekt på ortens näringsliv. Eftersom vi hade haft en genomströmning på dessa 260 arbetsplatser om de hade varit kvar i Olofström, hade det skapats ett fortlöpande utrymme för den yngre arbetskraft som finns där. Vi vet att Olofström tidigare har drabbats av svåra slag och inskränkningar. Vi vet att där finns en ung befolkning som i stor utsträckning tränger ut på arbetsmarknaden. Och frågan gällde vilka åtgärder den skärpning av läget i Olofström som förflyttningen innebär föranleder från regeringens sida. På detta svarar arbetsmarknadsministern alltså inte.

Jag räknar nämligen inte som ett svar att han säger att Olofströms kommun har inplacerats i det regionalpolitiska stödområdet klass 4, eftersom vi vet att det i dag praktiskt taget inte finns några lokaliseringsbara företag i Sverige och att lokaliseringsstödet därför över huvud taget inte kommer till användning. Lokaliseringsstödet är inget aktivt stöd för att förändra saker och ting, utan det är ett passivt stöd. Det kommer till stånd bara om det finns företag som vill utnyttja det, och såvitt jag vet existerar det inget sådant företag i det här fallet.

Jag vill gärna begära en ordentlig precisering av hur man ser på den här situationen. Det är nämligen inte så, att när arbetslösheten gradvis förvärras, som den nu kommer att göra i Olofström, står det stora möjligheter till buds för de arbetslösa där att flytta till andra orter. Situationen är likartad i nästan hela regionen – i södra Småland, i Blekinge och i Skåne. Skåne är en av de värsta arbetslöshetsregionerna, i varje fall om man undantar de allra sämst ställda, i övre Norrland och på några andra håll. Det är denna frågeställning jag vill ta upp. Frågan gäller alltså inte förflyttningen utan dess fortlöpande effekter på Olofströms arbetsmarknad, där det redan råder svåra förhållanden.

Anf. 16 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Det kommer att uppstå problem på de andra orterna, säger Jörn Svensson. Ja, vi vet att det i ett rörligt näringsliv och i en öppen ekonomi alltid sker omställningar. Men de som erbjuds anställningar i ett stort och världsspännande företag kan ju ändå känna en annan trygghet än de som jobbar i mindre företag.

Nu gör I. M Ericsson de aviserade förändringarna just för att kunna trygga sysselsättningen på andra orter. Jag gör ingen bedömning av var och i vilken omfattning detta bör ske. Jag konstaterar bara att sådana förändringar är nödvändiga för att man skall kunna klara tryggheten inom koncernen i stort. Det innebär alltså att de enskilda berörda får erbjudanden om annan sysselsättning inom koncernen. Därutöver tillkommer att Volvo i Olofström har en viss ersättningsrekrytering.

För kommunen betyder det naturligtvis bekymmer att så många arbetsplatser försvinner. När det förra gången var aktuellt med nedläggning gick regeringen in med stöd för att göra det möjligt att bygga hantverks- och industrihus. Det är min förhoppning att dessa skall kunna fyllas med sådan verksamhet som ger ersättningsarbete. Därutöver kommer att de arbetsmarknadspolitiska insatserna har expanderat och också fortsättningsvis kan expanderas, om de berörda enskilda skulle få problem.

Anf. 17 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Vi börjar närma oss något som åtminstone liknar ett svar på frågan. Det sista inlägget är ju på sitt vis avslöjande. Här ser vi hela regeringsfilosofin i ett nötskal. Arbetsmarknadsministern säger att vi skall ha en rörlig ekonomi, men han visar genom formuleringen av sitt svar att han inte har något som helst grepp om vad den stora LM-koncernen sysslar med. Den har genom att lokalisera verksamheter till de delar av Sverige där det har funnits överskott på arbetskraft och där man har haft låga löner utnyttjat dessa områden. Nu skall det ske en krympning, en koncentration tillbaka till de orter där man tidigare har haft verksamhet. Jag skulle vilja fråga: Har inte arbetsmarknadsverket några som helst informationer om de mer långsiktiga planer som en sådan här stor multinationell koncern har? Det gäller ju bara första steget i en process som skall gå vidare. Vad vet ni om detta på arbetsmarknadsverket, och vad avser ni att göra för att möta de situationer som utan tvivel kommer att uppstå?

När det gäller Olofström efterlyser jag fortfarande ett svar på den fråga vars berättigande arbetsmarknadsministern nu erkänner. Genom förflyttningen till andra orter kommer Olofströms arbetsmarknad att mista 260 arbetstillfällen, vilket betyder att arbetslöshetsproblemet där kommer att bli svårare än vad det tidigare har varit. Vilka insatser avser ni att göra på den orten med anledning av detta? Det går ju inte i detta fall att hänvisa till att man har en rörlig ekonomi. Vilka orter skall ta emot dem som drabbas av denna rörlighet? Är det Malmö, Landskrona eller någon annan nedläggningsort? Dit lär olofströmsborna inte kunna flytta. Frågan är: Vilka åtgärder vidtar ni i Olofström?

Måndagen den
16 november 1981

*Om arbetsmark-
nadssituationen
i Olofström*

Anf. 18 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Jag vill erinra om vad jag sagt i mitt svar, nämligen att Olofström har möjlighet att få regionalpolitiskt stöd. Men det är också riktigt, som Jörn Svensson säger, att detta förutsätter en expansion av näringslivet, en investeringsverksamhet, som det är möjligt att påverka. Då är vi egentligen inne på frågan om den ekonomiska politiken. Den hjälp som Olofström behöver är den som hela landet behöver, nämligen hjälp till ett mera expansivt näringsliv. För att bidra till detta har regeringen föreslagit och riksdagen i vissa delar beslutat om en förbättring av villkoren, som kommer att leda fram till en ökad efterfrågan på arbetskraft och en expansion av näringslivet. Då finns det också möjligheter att med hjälp av det regionalpolitiska stödet få till stånd projekt som kan lokaliseras till Olofström.

Det är sant att den stora skillnaden mellan Jörn Svensson och mig i detta sammanhang är att jag vill ha en fri ekonomi, medan Jörn Svensson vill ha något annat.

Anf. 19 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Ingemar Eliasson skall inte komma med sådana där klyschor som han nu senast använde, för det leder omedelbart till motfrågan: För vem är denna ekonomi fri? Den är fri för LM Ericsson, och det är den friheten ni slår vakt om. Men den är inte fri för de bygder där människorna trängs allt djupare ner i arbetslöshet utan att det finns några som helst vare sig industripolitiska eller arbetsmarknadspolitiska program som står i någon proportion till problemets storlek.

Det var sådana program jag frågade efter konket när det gällde Olofström, en redan drabbad kommun, i en region där det redan råder arbetslöshet, där möjligheterna till flyttning av arbetskraft är begränsade. Jag frågar alltså: Vad avser ni att göra i Olofström? Vi behöver inte alls diskutera detta utifrån huruvida vi tycker om olika ekonomiska system eller ej, utan jag frågar: Finns det några planer på att lägga beställningar hos industrier i Olofström, eller finns det några planer på att öka de arbetsmarknadspolitiska insatserna i Olofström? Det är det jag skulle vilja veta något om.

Anf. 20 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! När det gäller det fall som Jörn Svensson tar upp beträffande Olofström har jag konstaterat att för de berörda anställda är anställningstryggheten ordnad i den meningen att man har erbjudit annan sysselsättning. I viss utsträckning kan det säkert hända att de kan få nytt arbete i Olofström, eftersom det ändå sker en viss ersättningsrekrytering också där.

Därutöver diskuterar vi problemet för Olofström som kommun, och i det sammanhanget har jag hänvisat till – och gör det igen – de allmänna åtgärder som vidtagits för att få till stånd en expansion av ekonomin i Olofström med hjälp av det regionalpolitiska stödet. Det är och förblir mitt svar till Jörn Svensson.

Anf. 21 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Då drar jag den slutsatsen av svaret på min fråga, att man med anledning av den i förhållande till nuläget försämrade situationen i Olofström icke har några planer framöver, icke avser att sätta in några speciella åtgärder. Jag tror att det är en korrekt tolkning av regeringens svar.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 27

Måndagen den
16 november 1981

*Om arbetslösheten
på Gotland*

7 § Svar på interpellation 1981/82:69 om arbetslösheten på Gotland

Anf. 22 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Tommy Franzén har frågat mig hur regeringen ser på den växande arbetslösheten på Gotland och vad regeringen anser vara orsakerna till den starkt ökande arbetslösheten. Vidare har Tommy Franzén frågat vilka åtgärder regeringen tänker vidta för att minska arbetslösheten samt vilket svar regeringen har att ge de arbetslösa ungdomar som tappat all tilltro till att få ett jobb.

Orsakerna bakom den alltför höga arbetslösheten är främst den internationella lågkonjunkturen och våra egna problem med obalanser i ekonomin. De åtgärder som har vidtagits inom den ekonomiska politiken – devalveringen, moms- och räntesänkningen samt en stram finanspolitik – är alla sådana som bl. a. syftar till att stärka näringslivets konkurrenskraft och därmed trygga sysselsättningen på längre sikt.

För att förbättra arbetsmarknaden i vinter beslutade regeringen redan i vintras om förstärkta arbetsmarknadspolitiska insatser om 1 500 milj. kr. för arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbeten och tidigareläggning av offentliga byggen. Dessutom beslutades för några veckor sedan om ytterligare 600 milj. kr. till arbetsmarknadspolitiska åtgärder, varav 200 milj. kr. avsåg tidigareläggning av statliga byggen. Detta innebär att regeringen trots det ytterst ansträngda budgetläget hittills i år har anvisat 6 100 milj. kr. för arbetsmarknadspolitiska åtgärder, varav 2 700 milj. kr. för beredskapsarbeten, 2 600 milj. kr. för arbetsmarknadsutbildning och 600 milj. kr. för tidigareläggning av byggen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har därigenom fått medel för beredskapsarbeten som bör räcka för att sysselsätta 30 000–40 000 personer i vinter. Medlen för arbetsmarknadsutbildningen beräknas räcka för ca 50 000 elever i vinter.

På Tommy Franzéns fråga om ungdomarna och deras möjligheter att få ett arbete vill jag svara att arbetet är en väsentlig del av människans liv, inte bara för att trygga sin försörjning, utan arbetet har också ett egenvärde som en väg till social gemenskap. Därför har regeringen vidtagit särskilda åtgärder för att skapa en bättre arbetsmarknad för ungdomarna.

Skolan har fått större möjligheter att ta ansvar för den yngsta åldersgruppen genom ökade resurser för mer otraditionell utbildning, till största delen

förlagd till företagen. Dessutom har fr. o. m. den 1 juli i år tillträdet till arbetsmarknadsutbildning vidgats för att också omfatta ungdomar i åldrarna 18–20 år.

Förutom möjligheterna att ordna beredskapsarbete för 18–24-åringarna hos stat och kommun har regeringen nyligen beslutat att även öppna möjligheten att anordna beredskapsarbete inom det enskilda näringslivet.

Dessutom finns fr. o. m. innevarande budgetår ett särskilt rekryteringsbidrag, som utgår med 40% av lönekostnaden under ett halvår till företag som anställer ungdomar som varit arbetslösa en längre tid.

Anf. 23 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Jag vill börja med att tacka arbetsmarknadsministern för svaret. Tyvärr finner jag att svarets innehåll inte ger de arbetslösa på Gotland orsak till tacksamhet.

Låt mig först konstatera att den "maratondebatt" som utspann sig här i kammaren för drygt en vecka sedan inte heller gav några svar på hur regeringen tänkt sig att kraftfullt motverka arbetslöshet. Detta kan möjligen bero på att de ambitionerna inte finns hos regeringen, utan att det mest är en fråga om förlita sig på de svikande och sviktande marknadskrafterna. De krafttag som borde vidtas i den rådande situationen viftas bort med att resurserna inte räcker till.

Arbetslösheten i landet är nu uppe i så höga nivåer att dess likhet inte står att finna under hela efterkrigstiden. Den börjar kvantitativt att alltmer påminna om 1930-talets s. k. depression. Det mest anmärkningsvärda är att ungdomen drabbas värre och värre. Den s. k. naturliga avgången utestänger nya krafter från jobb. Uttrycket "naturlig avgång" är alltså inget annat än ett uttryck för ett stopp för ungdom att få jobb. Det enda naturliga i detta sammanhang är att detta har blivit ett bestående inslag i borgerlighetens bortförklaringar och ett resultat av den förda politiken.

På Gotland är situationen ytterst allvarlig -- detta av flera skäl. Det ena är att arbetslösheten här ökar kraftigare och att utsikterna till en vändning inte föreligger f. n. Det andra är att här drabbas ungdomen värre än vad som är genomsnittligt för landet. Här är andelen arbetslösa ungdomar f. n. över 60 % av antalet arbetslösa, medan andelen genomsnittligt i landet är ca 50 %.

En av orsakerna kan vara att just ungdomen tidigare i större utsträckning sökte sig till fastlandet, men att situationen där har medfört att Gotlands-ungdomen nu stannar kvar på hemmaplan. Det kan ha det goda med sig, om man nu kan prata om gott i detta sammanhang, att ungdomen i större utsträckning stannar kvar på ön. En fortsättning av utflyttningen av ungdomen skulle nämligen allvarligt skada framtidsutsikterna.

Situationen på Gotland är, som jag tidigare sade, allt annat än bra. Förvärrade sysselsättningsproblem framöver kommer att finnas i teleindustrin, inom åkeri-, byggnads- och träindustribranscherna, bilverkstäder, gummitillverkning och handel, ja, snart sagt bortsett från jordbruket inom alla de näringar som finns att ta till på Gotland utöver turistnäringen. Till

detta kommer sedan effekterna av regeringens vilda sparplaner och nedrustningar av viktiga gemensamma samhällssektorer.

Arbetsmarknadsutvecklingen kommer att innebära ett ökat antal arbets-sökande och en minskad tillgång till nya jobb. De tilldelade medlen för länsarbetsnämnden för beredskapsarbeten m. m. kommer inte att räcka för att hålla arbetslösheten på ungefärligen samma nivå som tidigare år. Ca 250–300 fler arbetslösa är länsarbetsnämndens bedömning. Detta innebär i klartext att arbetslösheten kommer att öka med närmare 50 % för Gotland. Det kan väl inte vara, som arbetsmarknadsministern säger i svaret, att förstärka de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Till detta skall läggas att länsarbetsnämnden befarar att utöver detta ännu större "friställningar" kan komma i fråga.

Den på grundval av regeringens förslag nyligen beslutade inriktningen av de ekonomisk-politiska åtgärderna innebär att momsen sänks och arbetslösheten ökas. I debatten om inriktningen av de ekonomisk-politiska åtgärderna lades det fram förslag från bl. a. vpk om ytterligare åtgärder för att motverka arbetslösheten. Detta ville inte regeringen medverka till, utan ansåg det viktigare att i stället sänka skatten på lyxkonsumtion m. m. Detta står alltså i motsättning till de uttalanden om solidaritet som arbetsmarknadsministern gav uttryck för i den förra debatten om arbetslösheten och dess verkningar.

Fru talman! Låt mig vidare konstatera att det svar som jag har fått på min interpellation om Gotland inte med ett enda ord berör situationen på Gotland, utan det är i sin helhet ett allmängiltigt svar, som hade kunnat ges vilken interpellant som helst för vilket län som helst. Givetvis är det de allmänna åtgärderna som ligger till grund, men i en fråga om Gotland hade säkert i vart fall gotlänningarna förväntat sig något annat än ett rent allmänt hållet svar om situationen i hela landet. För min del anser jag detta svar nonchalant, inte mot mig som interpellant, utan mot de drabbade på Gotland.

Jag har i min interpellation berört även ungdomens problem-på Gotland. Där, såväl som på andra platser, har den s. k. yrkesintroduktionen blivit en flop. Detta påtalade vpk redan vid behandlingen av detta regeringsförslag i riksdagen, och verklighetens prövning ger oss rätt. Inte mer än 15 av de hittills 180 som genomgått yrkesintroduktion har erhållit jobb efteråt. Det motsvarar ca 8 %. I stället har denna verksamhet medfört att de flesta ungdomar på Gotland som genomgått den och därmed blivit en typ av gratis arbetskraft inte längre anmäler sig på arbetsförmedlingen. De upplever inte den s. k. yrkesintroduktionen som någon utbildning utan som ett underbetalt meningslöst diversejobb för 250 kr. i stipendium i månaden. Dessa effekter av yrkesintroduktionen – att hopplösheten tar sig de här uttrycken, att dessa ungdomar inte ens anser det meningsfullt att besöka förmedlingen – borde väl föranleda till rättelse. Jag kan möjligen konstatera att arbetsmarknadsministern har varit mycket svag och närmast velat förbigå frågan, om yrkesintroduktionen i svaret.

Nr 27

Måndagen den
16 november 1981

*Om arbetslösheten
på Gotland*

Jag måste med anledning av det svar som har getts ställa några följdfrågor, som jag hoppas kan få ett svar:

Har arbetsmarknadsministern något svar att ge till de här Gotlandsungdomarna som har slutat besöka arbetsförmedlingen på grund av folkpartiets arbetsmarknadspolitiska förslag?

Kommer de mer än 150 ungdomarna, som genomgått grundskolan men inte börjat på gymnasiet, att ges någon möjlighet till ett jobb? Det är ju det de vill ha.

Vilka åtgärder skulle regeringen kunna tänka sig för att få slut på eller, i vart fall, påtagligt minska arbetslösheten på Gotland?

Slutligen: Kommer länsarbetsnämnden att få de begärda tillskotten av extra medel för att skapa fler beredskapsjobb m. m. på Gotland?

Anf. 24 Arbetsmarknadsministern INGEMAR FLIASSON:

Fru talman! Får jag först kommentera Tommy Franzéns kommentar till mitt svar, som han tycker var ett svar som hade kunnat ges till vem som helst från vilket län som helst. Det kan ju bero på att Tommy Franzéns fråga var mycket allmänt formulerad. Där frågas nämligen vilka åtgärder regeringen avser att vidta för att förhindra en ökning av arbetslösheten och vilka råd jag har att ge ungdomar som befinner sig i den situationen. Utöver de mera detaljerade kommentarer som kan föranledas av frågan har jag också redovisat regeringens allmänna syn på arbetsmarknadsläget och på arbetets värde.

Jag har vid åtskilliga tillfällen redovisat vilka åtgärder regeringen har vidtagit för att möta en vinter som vi på ett tidigt stadium förutsåg skulle bli svår på arbetsmarknaden. Jag skall inte uppta tiden med att återigen göra en uppräkninng. Men som Tommy Franzén vet är det mångmiljardbelopp som regeringen med riksdagens gillande har avsatt för att kunna möta en svår situation.

Därutöver har vi sagt, och också redovisat här vid många tillfällen, att detta ändå bara är marginella insatser. Om vi skall få en arbetsmarknad i balans, måste vi ha en ekonomi som är i balans med omvärlden. Därför återkommer jag ständigt till de ekonomisk-politiska åtgärder som måste vidtas, och som har vidtagits, för att skapa en ökad efterfrågan på arbetskraft.

Tommy Franzéns och andra vpk:ares svar på detta är också desamma från gång till gång. Oavsett vilka åtgärder vi skulle ha vidtagit – i miljarder räknat, eller mätt på annat sätt – skulle kommentaren ha varit densamma: otillräckligt och felaktigt. Det beror ju på att här ligger i botten ideologiska skillnader som vi inte har anledning att hymla med. Tvärtom har vi anledning att lyfta fram dem. Vi vill ordna det här i en fri ekonomi. Vi vill slå vakt om marknadshushållningen och blandekonomin. Det har lett oss fram till en arbetsmarknad som är bättre än vad som är fallet i omvärlden. Vi har byggt upp ett välstånd i vårt land med hjälp av det ekonomiska systemet. Och det är med hjälp av och genom bevarandet av det ekonomiska systemet som vi skall råda bot på landets besvärliga situation.

Avgörande är därför nu vilka resultat man har kunnat uppnå och vilka vi kan se framför oss. Vi kan när det gäller Gotland notera en viss nedgång av arbetslösheten, tack vare de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Ett av de få län där en sådan nedgång har kunnat konstateras är alltså Gotlands län. Det är naturligtvis en följd av de beslut som regeringen har tagit om t. ex. investeringen i hamnen – som är en mycket stor investering på Gotland –, om investeringen i en mekanisk verkstad på Fårö och om de ökade resurserna till beredskapsarbeten. Här har länsarbetsnämnden fått en ökning med 3 milj. kr. Vidare är det ett resultat av uppgången i arbetsmarknadsutbildningen. De arbetsmarknadspolitiska insatserna har alltså börjat ge resultat. Det gäller också ungdomarna. Tommy Franzén!

Får jag sedan säga några ord om yrkesintroduktionen, som enligt Tommy Franzén har blivit en flopp. Tvärtom – yrkesintroduktionen fick förra vintern t. o. m. en större omfattning än vi hade förutsagt. Det är alldeles riktigt att man inom vpk var kritisk till den omläggningen. Men i stället för de 5 000 elever som vi hade trott skulle omfattas av yrkesintroduktionen, så blev det 8 000 elever i hela landet som inkluderades av den åtgärden. Detta gäller även Gotland.

Får jag också, fru talman, som ett slags replik med anledning av den betygsättning som Tommy Franzén gav uttryck för redovisa vad länsarbetsnämnden på Gotland säger i sin rapport i höst: "Yrkesintroduktionen har kommit bra i gång. Hittills har anordnats 4 introduktionskurser med totalt 56 deltagare. Läget är under kontroll. Ett tecken härpå är att antalet kvarstående sökande utan arbete aktuella för placering i åldern upp till 17 år är sjunkande i september 1981." Det visar, Tommy Franzén, att de åtgärder som vi har vidtagit börjar ge effekt.

Tommy Franzén efterlyser också svaret på den framställning som länsarbetsnämnden har gjort. Men detta svar får Tommy Franzén vänta på tills länsarbetsnämnden har fått det.

Anf. 25 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Låt mig först kommentera arbetsmarknadsministerns svar vad gäller "det allmänt hållna". Min inledande fråga gällde hur regeringen ser på den växande arbetslösheten på Gotland. I direkt anslutning härtill gick jag sedan över till att fråga vad man anser vara orsakerna till den starkt växande arbetslösheten samt – framför allt – vad man skall göra när det gäller ungdomarna. Det ger ju inte utrymme för arbetsmarknadsministern att låta bli att svara på den första frågan, om hur regeringen ser på den växande arbetslösheten på Gotland, och i stället ge ett svar med ett helt allmänt innehåll.

Jag konstaterar däremot att det andra svaret i vart fall något mera angav inriktningen på de problem som jag tagit upp i min interpellation. Jag måste återigen konstatera – det ville arbetsmarknadsministern att jag skulle säga – att insatserna var otillräckliga. Jag gör det med utgångspunkt i de krav och äskanden som arbetsmarknadsstyrelsen har framställt men som inte har tillgodosetts samt utifrån den debatt som vi hade här förra veckan. Då sade vi

Måndagen den
16 november 1981

*Om arbetslösheten
på Gotland*

att det var viktigare att stärka resurserna när det gäller arbetslösheten än att sänka momsen på lyxvaror m. m.

Jag vill också komma in på en annan fråga. Den gäller inte bara direkt riktade resurser för beredskapsjobb och liknande. Den gäller även att beslut fattas om inriktningen av industripolitiken i det här landet. Det går nämligen inte – som arbetsmarknadsministern har gjort – att hänvisa till de fria marknadskrafterna. I samband med diskussionen här för en stund sedan med Jörn Svensson uppsnappade jag vad arbetsmarknadsministern sade beträffande Olofström och L M Ericsson där, nämligen att L M Ericsson gör nedskärningarna i Olofström för att trygga sysselsättningen på andra orter. Här kan man konstatera att arbetsmarknadsministern mera talar i egenskap av attaché utsänd av L M Ericsson än i egenskap av arbetsmarknadsminister. Sanningen är ju faktiskt den att L M Ericsson ingalunda gör dessa nedskärningar för att trygga sysselsättningen på andra orter. Kvar står nämligen det faktum att också de kraftiga neddragningar som L M hittills har gjort på Gotland kommer att fortsätta. Gotlänningarna är oerhört oroad av utvecklingen samt av den neddragning som L M Ericsson håller på med på Gotland. De befarar att detta kommer att medföra att också Gotlandsfabriken i en framtid försvinner. Den svarar ju i vart fall i detta skede av neddragning för 10 % av industritillverkningen på Gotland.

Vidare tog arbetsmarknadsministern fram ett papper som också jag har och som är från länsarbetsnämnden på Gotland. Han läste innantill vad som stod på några rader om yrkesintroduktionen och om att den har kommit i gång. Ja, det är klart att man kan ge hur många människor som helst yrkesintroduktion och säga att denna har kommit väldigt bra i gång. Men när de veckor som det rör sig om har gått står människorna utan jobb. Det är den effekten, den floppen, som jag talar om.

Jag kanske borde ha förtydligat mig ytterligare för att arbetsmarknadsministern skulle förstå. Då skulle han inte behöva läsa innantill från papper som också jag har tagit del av och där det står att man lyckats ge en del människor yrkesintroduktion. Det väsentliga är slutprodukten – ger det några jobb eller inte – för det var vad regeringen gick ut och talade om vid införandet av den s. k. yrkesintroduktionen.

Beträffande situationen på Gotland – att det skulle vara en viss nedgång av arbetslösheten – är jag inte lika säker. Av länsarbetsnämndens bedömningar dels i fråga om vad som finns i den akt som vi båda tagit del av, dels i fråga om vad jag fått veta då jag varit på Gotland och diskuterat med länsarbetsnämnden, framgår att länsarbetsnämnden inte har uppfattningen att det är någon nedgång i arbetslösheten. Tvärtom hyser man oerhört stora farhågor för att den kommer att växa ytterligare. Jag vill påstå, för att släppa in hela landet i diskussionen, att man på Gotland ligger sämre till än i landet i genomsnitt. Man ligger på en arbetslöshet, om vi räknar in de direkta arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i form av beredskapsarbete och liknande, på någonstans mellan 8 och 10 %. Det är, tycker jag, ganska allvarligt.

Sedan vill jag slutligen konstatera att det här med fri ekonomi inte håller. Och om detta system får fortsätta kommer det inte att ge något skydd för

gotlänningarna. Däremot borde länsarbetsnämnden kunna få större anslag för att komma i gång med utbyggnad av en del verksamhet på Gotland, exempelvis cykelleder för turisterna, som det talats mycket om där. Det behöver skapas möjligheter för en bredare turism, som också skulle ge sysselsättning åt gotlänningarna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 27

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

8 § Svar på interpellation 1981/82:47 om åtgärder mot ungdomsarbetslösheten

Anf. 26 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Lars-Erik Lövdén har frågat mig vilka ytterligare insatser regeringen planerar för att bekämpa ungdomsarbetslösheten, om regeringen kommer att medverka till att ytterligare medel ställs till förfogande för beredskapsarbeten samt om regeringen är beredd att ge arbetsmarknadsstyrelsen direktiv om en generös tillämpning av dispensreglerna för beredskapsarbeten för 16–17-åringarna.

Som bakgrund till sina frågor redogör Lars-Erik Lövdén för de stora sociala problem som ungdomsarbetslösheten bidrar till att skapa.

Jag är helt överens med Lars-Erik Lövdén om det stora allvaret i den situation som f. n. råder på arbetsmarknaden. Av samtliga 133 000 arbetslösa i oktober i år var 61 000 ungdomar mellan 16 och 24 år. Detta är ca 22 000 fler arbetslösa ungdomar än för ett år sedan.

Ungdomarna drabbas hårdare av arbetslösheten än vuxna i en konjunkturnedgång, vilket bl. a. sammanhänger med ungdomarnas lösare anknytning till arbetsmarknaden. Det finns dessutom en tendens till ökad ungdomsarbetslöshet sett över en längre period och oavsett konjunkturläge. Detta hänger bl. a. samman med ökade krav på utbildning eller erfarenhet.

Genom riksdagens beslut 1980 har skolan givits utökade resurser att erbjuda de ungdomar som inte vill fortsätta i "traditionell" skola ett mer varierat utbud av utbildning i form av inbyggd utbildning, lärlingsutbildning och yrkesintroduktion. Denna åtgärd ger inte effekt omedelbart utan måste ses som en mer långsiktigt inriktad åtgärd.

När det sedan gäller de mer kortsiktiga insatserna vill jag anföra följande.

Redan i våras beslutade regeringen att under vissa villkor förlänga möjligheterna för ungdomar under 18 år att genomgå arbetsmarknadsutbildning eller erhålla ett beredskapsarbete. Mot bakgrund av de utökade möjligheter som skolan har fått och som jag tidigare redogjort för, är jag nu inte beredd att föreslå att reglerna för vare sig beredskapsarbeten eller arbetsmarknadsutbildning för dessa ungdomar ändras.

För ungdomar över 18 år står i stort sett samtliga arbetsmarknadspolitiska medel till vårt förfogande. Jag vill här erinra om den mycket kraftiga satsning som regeringen har gjort inför den kommande vintern. Hittills har 6 100

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

milj. kr. anvisats för främst arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbeten. Så sent som i september beslutade regeringen om 400 milj. kr. till beredskapsarbeten. Dessa var i första hand avsedda för ungdomar. Vid samma tillfälle öppnades möjligheten för arbetsmarknadsverket att placera arbetslösa i enskilda beredskapsarbeten.

Till detta skall läggas samtliga de stimulanser som vidtagits på den ekonomiska politikens område med devalvering, ränte- och momssänkning.

Effekterna av dessa åtgärder kan vi inte utläsa ännu, men uppskattningsvis ger regeringens ökade satsning på arbetsmarknadspolitiska åtgärder fler sysselsättningstillfällen än föregående år. Resultatet av de ekonomiska åtgärder som regeringen vidtagit får ses på ganska lång sikt, men jag är övertygad om att de positiva effekterna på sysselsättningen blir avsevärda.

Som Lars-Erik Lövdén vet har arbetsmarknadsstyrelsen hemställt om ytterligare medel till beredskapsarbeten. Framställningen behandlas f. n. inom regeringskansliet. Samtidigt pågår arbetet med att summera och utvärdera effekterna av redan vidtagna åtgärder. Jag är för dagen inte beredd att ta ställning till framställningen.

Anf. 27 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Fru talman! Jag skall be att få tacka arbetsmarknadsministern för svaret. Jag kan inte direkt påstå att jag är nöjd med detsamma, och det tror jag inte heller att de 61 000 unga arbetslösa är.

Jag har i min interpellation ställt tre frågor till arbetsmarknadsministern och fått samma nedslående svar på alla tre.

Jag ställer frågan vilka ytterligare åtgärder som regeringen planerar mot ungdomsarbetslösheten och får då hänvisningar till redan gjorda insatser. Jag kräver besked om huruvida regeringen har för avsikt att tillstyrka AMS begäran om ytterligare anslag till beredskapsarbeten och får då svaret att några sådana besked inte kan ges. Jag undrar om regeringen är beredd att ge AMS direktiv om generösa dispensregler vad gäller beredskapsarbete för 16-17-åringar och får då ett direkt avvisande svar.

Med förlov sagt: Arbetsmarknadsministerns svar tyder inte på något större ansvar för dagens unga generation.

Fru talman! Arbetslösheten är ett gissel för alla som drabbas. Men särskilt svårt är det för unga människor. För dem som får sin första kontakt med arbetsmarknaden som arbetslösa. Då skapas en grogrund för sociala problem. Då ökar riskerna för missbruk och kriminalitet. Om detta kan polis, socialarbetare och andra vittna.

Det är en ganska bister verklighet som möter en utanför de ombonade sammanträdesrummen. I dag är det 61 000 unga människor som går arbetslösa. Av dessa är nära 30 000 tonåringar. För ett år sedan var motsvarande siffror 39 000 resp. 20 000. Jag trodde, fru talman, att detta skulle inge allvarlig oro hos regeringen och snabbt leda till åtgärder. Men så är tydligen inte fallet.

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

Men situationen är egentligen allvarligare än vad dessa siffror visar. Mycket tyder på att vi har fått en nästan permanent mycket hög ungdomsarbetslöshet. Medan arbetslösheten för ungdomar normalt brukar sjunka mellan september- och oktoberräkningarna så är årets månads-siffror oförändrade. Det är t. o. m. en viss liten ökning för oktober. Det är en av larmsignalerna. En annan är att antalet lediga platser är nästan obefintligt. I Malmö går 5 200 människor arbetslösa. Av dessa är 2 300 ungdomar under 25 år och 1 100 tonåringar. Det finns f. n. totalt 300 lediga platser i Malmö. Jag bad arbetsförmedlingen att titta efter hur många arbeten det finns att erbjuda de 1 100 tonåringarna i Malmö med hänsyn till krav på erfarenhet och yrkesutbildning. Det fina datasystem som arbetsförmedlingarna numera har att tillgå svarade: fyra fem arbeten. Så är arbetsmarknadssituationen på en arbetsmarknad, nämligen i Malmö. En tredje larmsignal är den kraftiga neddragningen av den kommunala sektorn i landet, som tidigare spelat en mycket stor roll för ungdomens möjligheter att få arbete.

Det finns i den akuta situation som vi nu upplever såvitt jag kan se bara två saker som på kort sikt kan förbättra situationen. Det ena är ytterligare utbildningsinsatser och det andra är en mycket kraftig satsning på beredskapsarbeten. Och då behöver AMS få begärda resurser.

Vi har från socialdemokratiskt håll hårt kritiserat de borgerliga regeringarnas ekonomiska politik och näringspolitik. Vi har också klart redovisat våra alternativ. Vad vi däremot inte, framför allt under åren 1976–1979, haft anledning att vara så kritiska mot är den bedrivna arbetsmarknadspolitiken. Under de åren fullföljdes i stort den socialdemokratiska arbetsmarknadspolitiken.

Men under det senaste året har situationen blivit en annan. Nu överges arbetsmarknadspolitiken. Nu tycks arbetslösheten bli en regulator i den ekonomiska politiken. Nu får inte AMS de resurser som behövs för att kunna bedriva en effektiv verksamhet. Nu accepteras arbetslöshetstal som tidigare varit oss främmande. Detta är djupt oroande och tragiskt.

Vi har när det gäller ungdomsarbetslösheten och arbetslösheten över huvud taget i dagsläget bl. a. ställt följande krav:

AMS måste få begärda medel.

AMS bör få i uppdrag att planera för maximal insats av arbetsmarknads-politiska medel i vinter.

Alla ungdomar över 16 år som ej funnit lämplig utbildning bör medges rätt till beredskapsarbete.

AMS bör få i uppdrag att utveckla andra former av insatser, och då särskilt inom arbetsmarknadsutbildningen.

Dessa krav röstades i förra veckan ned av den borgerliga riksdagsmajoriteten. De borgerliga riksdagsledamöterna tycks emellertid ha fått så pass kalla fötter att de uppmanar regeringen att vidta ytterligare åtgärder.

Nu tycker jag att arbetsmarknadsministern skall ge besked till de tiotusentals unga arbetslösa. Kommer ni att lägga fram ytterligare åtgärds-förslag? Får AMS begärda resurser? Är ni beredda att för en gångs skull

handla snabbt, eller skall problemen fördjupas på grund av borgerlig senfärdighet?

Till sist: I interpellationen tog jag särskilt upp 16–17-åringarnas situation. Av vilken anledning är regeringen inte beredd att medge beredskapsarbete för dessa ungdomar? Är det inte dags att överge de låsta positionerna? Det var ju ändå, om jag inte tar miste, folkpartiet som myntade begreppet ungdomsgaranti och som i både 1976 och 1979 års valrörelse vitt och brett lovade införandet av en sådan.

Anf. 28 JOHN ANDERSSON (vpk):

Fru talman! Det har inte gått många dagar sedan arbetsmarknadsministern och jag här i kammaren hade ett meningsutbyte om den höga arbetslösheten. Då gällde det den mycket höga arbetslösheten i Västerbottens inland. Nu när frågan om ungdomsarbetslösheten har ställts, finner jag giltiga skäl att åter ta kammarens tid i anspråk.

Sedan vi hade den tidigare nämnda debatten har arbetslösheten ökat ytterligare. Den överstiger nu 3 %. Därav utgör ungdomsarbetslösheten en stor del – i antal räknat ca 61 000 ungdomar upp till 24 år.

Det är en allvarlig situation för samhället, när så många människor tvingas till arbetslöshet. Det är också en allvarlig situation för dessa människor, och de som drabbas hårdast är ungdomarna.

”Om vi inte ordnar det bättre för ungdomar, kommer vi att få en förlorad generation.” Detta är ett citat från en skolkurator, som dagligen får höra kommentarer och undringar från elever som ställer frågan: Vad skall det bli av oss? Det finns ju inga jobb.

Vad kommer att hända med de ungdomar som i dag vägras rätten till ett arbete? Ja, vi vet att social utslagning blir en direkt följd för många av dem. Många ungdomar har bildat familj, kanske skaffat sig lägenhet eller villa. De ser i dag sina framtidsplaner krossade.

Många gånger har det sagts att utbildning är en garanti för jobb. Men nu drabbar arbetslösheten även dem som har skaffat sig en utbildning. Enligt skolöverstyrelsen lyckas skolan hålla kvar 16–17-åringarna i någon typ av sysselsättning, men detta innebär bara att vi skjuter upp arbetslösheten. Man säger också att kurvan för arbetslösa 18–19-åringar det senaste året har stigit brantast.

Skolöverstyrelsen ser heller inga större utsikter att kunna hjälpa ungdomar att få en meningsfull sysselsättning. Tvärtom ser framtiden ännu dystrare ut. Nästa år kommer ”ungdomspuckeln”, dvs. de stora barnkullarna från 1960-talets mitt, ut i förvärvslivet. Då det blir det ännu hårdare konkurrens än i dag. Detta är skolöverstyrelsens uppfattning.

Arbetsmarknadsministern har i sitt svar redovisat de satsningar som gjorts för att lindra arbetslösheten. Men all tillgänglig statistik visar att dessa åtgärder inte är tillräckliga. Då borde den slutsatsen dras, att här måste skyndsamt ytterligare satsningar till.

Regeringen brukar hänvisa till det ansträngda budgetläget. Men arbetslöshet kostar också stora pengar. Det är vi väl överens om? Och inser man att

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

arbetslöshet kostar stora pengar – förutom de mänskliga tragedierna, som inte går att mäta i pengar – borde det gå att få fram de nödvändiga åtgärderna för att hjälpa dessa ungdomar.

Detta är också en fråga om hur regeringen prioriterar i sina ekonomisk-politiska åtgärder. Tydligt ansåg regeringen, och tyvärr även socialdemokraterna, att kraftiga skattelättnader för höginkomsttagare är mer angeläget än att skaffa fram pengar för att skapa sysselsättning för ungdom. Det förhandlades både dagar och nätter för att man skulle komma överens om dessa stora skattelättnader. De arbetslösa ungdomarna skulle säkert ha varit tacksamma, om ni på ett annat sätt hade använt den tiden och de pengar den "reformen" kommer att kosta.

Hur ser arbetsmarknadsministern på detta? Är det i dag mera angeläget att ge höginkomsttagare stora skattelättnader än att bekämpa ungdomsarbetslösheten?

Statens ungdomsråd har genomfört en undersökning benämnd "Det blir för dyrt". Den visar att den sociala utslagning som bl. a. arbetslösheten för med sig alltid blir dyrare än vad åtgärder som skapar arbete och meningsfull utbildning och fritid kostar.

Vetskapen om att arbetslöshet kostar stora pengar, och därtill mänskligt lidande, borde vara ett tillräckligt beslutsunderlag för regeringen för att, utöver vad som har gjorts, satsa ännu mer på skyndsamma åtgärder. På den punkten är jag överens med Lars-Erik Lövdén.

Arbetsmarknadsstyrelsens hemställan om ytterligare 1.5 miljarder måste självfallet tillgodoses. Att den hemställan skulle vara avhängig av synen på vilket samhälle vi skall ha, vilket jag tyckte arbetsmarknadsministern antydde i den föregående interpellationsdebatten, har jag mycket svårt att förstå. Den står inte heller på något vis i motsättning till den utvärdering och summering av effekterna av redan vidtagna åtgärder som regeringskansliet tydligen håller på med. Tycker inte arbetsmarknadsministern att den summering av arbetslösheten som sker i form av arbetslöshetsstatistik är tillräcklig för att belysa effekterna av de ekonomisk-politiska åtgärderna på detta område?

I övrigt finner jag arbetsmarknadsministerns svar litet motsägelsefullt. Dels måste, enligt svaret, de åtgärder som regeringen vidtagit ses på ganska lång sikt, dels håller man på att utvärdera och summera de vidtagna åtgärderna.

I mitt eget hemlän, Västerbotten, går i dag över 2 000 ungdomar arbetslösa. Dessa ungdomar och övriga ungdomar i vårt land ställer, helt riktigt, kravet att få ett arbete. I arbetsmarknadsministerns svar finns inga besked av den karaktären att de kan inge förhoppningar om en förbättring av situationen.

Regeringen har ändå det yttersta ansvaret – det går inte att springa ifrån. Så frågan kvarstår: Vad tänker regeringen göra för att bekämpa ungdomsarbetslösheten? Vilka ytterligare initiativ tänker arbetsmarknadsministern ta? Det räcker inte med att redogöra för vidtagna åtgärder. Tusentals ungdomar väntar på besked och åtgärder från regeringen.

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

Anf. 29 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Nu överges arbetsmarknadspolitiken, säger Lars-Erik Lövdén. Vad är det för struntprat?

Sedan 1976 då den socialdemokratiska regeringen avlöstes av icke-socialistiska regeringar och folkpartiet tog över ansvaret för arbetsmarknadspolitiken, har arbetsmarknadspolitiken både mätt i ekonomiska resurser och mätt i antalet åtgärder som står till förfogande för arbetsmarknadspolitiken rustats upp kraftigt. Det gäller för varje enskilt år att vi har ökat på insatserna i förhållande till de ordinarie insatser som riksdagen anvisat. I år har det skett med över 2 miljarder kronor sedan riksdagen tog sitt budgetbeslut förra vintern.

Får jag erinra om att arbetslösheten vintern 1972 passerade en nivå som vi inte återigen har uppmätt. Då var villkoren utomordentligt mycket bättre än de är f. n. både i Sverige och i vår omvärld. Vi kritiserade den politiken då, just av det skälet att vi tycker att det är en dålig hushållning med resurserna att ha en hög arbetslöshet, och därför har vi nu ökat på insatserna för att möta en uppgång i arbetslösheten. Men samtidigt har jag understrukt och vill upprepa att har vi inte i grunden en stabil ekonomi, har vi inte i grunden en tillräcklig efterfrågan på arbetskraft, så hjälper det inte med aldrig så många bidrag eller andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är därför som jag envist återkommer till frågan om hur vi skall få fart på den svenska ekonomin, hur vi skall få den i balans och hur näringslivet skall expandera. Det är också där som de principiella skillnaderna, de ideologiska skillnaderna mellan mig och vpk-debattörerna blir så uppenbara. Varje gång händer också att interpellanterna eller frågeställarna blir irriterade över att jag påpekar detta, men det kan icke desto mindre vara en sanning som behöver lyftas fram, att villkoren för hur den ökade efterfrågan på arbetskraft skall komma till stånd i grunden är en ideologisk fråga.

Lars-Erik Lövdén frågar mig återigen om reglerna för dispensgivningen i beredskapsarbete för ungdomar under 18 år. Jag har redovisat i mitt svar att jag inte finner anledning att ändra på de dispenserregler som nu gäller. Vi vet av erfarenhet att den bästa hjälp vi kan ge ungdomarna är att övertyga dem om att de behöver utbildning och att sedan ge dem möjlighet till en utbildning som ökar deras chanser på arbetsmarknaden. De som har genomgått någon form av yrkesutbildning har bättre chanser att få ett varaktigt arbete än de som har brister i sin utbildning.

När det gäller 16- och 17-åringarna har skolan ett ansvar att följa upp vad som skett med dem som lämnat grundskolan och som inte kommit in i gymnasieskolan eller inte sökt till denna. Det ansvaret uppfyller skolan, såvitt jag förstår, med stor förtjänst. Rapporterna säger nu att kommunerna runt om i landet klarar denna uppgift bra. Det kan ske tack vare de resurser som regeringen har beslutat om för att bygga ut gymnasieskolan och även öppna möjligheter att ge utbildning ute på arbetsplatserna. De av vpk:are förkättrade möjligheterna till inbyggd utbildning och lärlingsutbildning har varit de åtgärder som räddat många ungdomar undan arbetslöshet.

Läget är bekymmersamt för ungdomarna, framför allt för dem som är

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

mellan 18 och 20 år, och därför har vi – jag upprepar det – ökat insatserna för beredskapsarbete. Det har nu gett resultat: Antalet ungdomar under 24 år i beredskapsarbete var i oktober i år dubbelt så högt som i oktober förra året. Vi har också ändrat reglerna för arbetsmarknadsutbildning, så att ungdomar från 18 år och uppåt kan genomgå utbildning – tidigare gällde detta från 20 år. Nu ökar också antalet elever i arbetsmarknadsutbildning. Vidare har regeringen föreslagit och riksdagen beslutat om ett särskilt bidrag för anställning av ungdomar som varit arbetslösa en längre tid. En arbetsgivare som anställer en pojke eller flicka som varit arbetslös i fem månader kan få 40 % av lönekostnaden betald i ett helt år. För att hjälpa fram expansiva delar i näringslivet utgår ett rekryteringsbidrag för den nettoökning som sker den 1 april nästa år jämfört med den 1 maj i år.

Får jag till slut, fru talman, även om det är litet vid sidan av denna debatt, med några ord kommentera den fråga som John Andersson ställde till mig beträffande skattepolitiken. Vad John Andersson vill försöka hävda är att de resurser som diskuterats när det gäller skatteomläggningen skulle kunna ha stått till förfogande för arbetsmarknadspolitiska insatser. Det är åtminstone två missar i detta tankeled. För det första gäller denna skatteomläggning för 1983 och framåt – vi har fortfarande bara 1981. De pengarna står alltså inte av den anledningen till förfogande. För det andra är det en finansierad skatteform som vi diskuterar. Det är alltså äpplen och päron som John Andersson här blandar ihop. Dessutom – och det är viktigare – kommer den skattereform som regeringen skall förelägga riksdagen under våren att stimulera till ökad aktivitet i ekonomin. Det kommer också de unga till godo.

Anf. 30 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Fru talman! I mitt första inlägg underströk jag att vi från socialdemokratiskt håll under åren 1976–1979 inte hade någon större anledning att kritisera regeringen för den bedrivna arbetsmarknadspolitiken. Då fullföljdes i stort de riktlinjer som folkpartiet, centern och socialdemokraterna tillsammans drog upp på 1950- och 1960-talet. Men jag var ganska hård i mitt omdöme om regeringens nuvarande arbetsmarknadspolitik. Det går nämligen inte i det akuta krisläge som vi nu befinner oss i att enbart hänvisa till vidtagna åtgärder. Gör man det, har man övergivit den arbetsmarknadspolitik som vi tidigare var överens om.

Låt mig ta Malmöhus län som exempel. Under åren 1978–1979 tillfördes Malmöhus län 242 milj. kr. för beredskapsarbete. I dagens situation, när vi går mot den svåraste arbetslöshetsvinter som vi kanske har upplevt på många år, har Malmöhus län 181 milj. kr. till sitt förfogande för motsvarande typ av åtgärder. Nu ropar länsmyndigheterna på ytterligare medel. Och jag måste säga att jag tycker att det är mycket egendomligt att arbetsmarknadsministern inte kan ge ett besked till länsmyndigheterna i Malmöhus län och till andra länsmyndigheter om de kommer att få dessa pengar.

Jag skall inte spekulera i anledningen till att det har blivit så, att regeringen inte anser sig kunna ge begärda ekonomiska resurser. En teori är att

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

regeringen inte längre anser sig ha råd. Men det är en fullkomligt absurd tanke, att man inte har råd att ge resurser till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. I så fall menar man att vi inte har råd att arbeta. Vi skall säga till varandra att vi är så fattiga att vi inte har råd att arbeta. Vi skall säga till en ung arbetslös: Vi måste lösa den ekonomiska krisen, och ditt bidrag blir att bli arbetslös. – Det är ju en fullkomligt absurd tanke. Det är bättre att låna till beredskapsarbete än till arbetslöshetsersättning och socialhjälp.

Ingemar Eliasson var också inne på den ekonomiska politiken. Vi skall kanske inte föra en ekonomisk-politisk debatt i dag, men jag vill säga att jag är överens med Ingemar Eliasson om att det ur sysselsättningsynpunkt är väldigt betydelsefullt vilken ekonomisk politik vi bedriver, att det är viktigt att vi återskapar en ekonomisk balans i samhället och att vi får näringslivet att expandera. Det framgår emellertid klart av den debatt som fördes förra veckan att de ekonomisk-politiska åtgärder som riksdagen då fattade beslut om knappast får några effekter för den närmast kommande vintern, om de nu får några effekter över huvud taget. Regeringen gjorde bedömningen att dessa åtgärder skulle leda till åtminstone 40 000 nya jobb. I sitt svar säger arbetsmarknadsministern att de bör leda till avsevärda effekter. Jag tror att detta är fromma förhoppningar. I vart fall medför åtgärderna ingen lösning av problemen när det gäller ungdomsarbetslösheten, och de innebär inget svar på kraven från de tiotusentals unga människor som går arbetslösa i dag.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län gör också en delvis annan bedömning än den regeringen gör om effekterna av den här politiken. I sin senaste rapport säger man:

”Vid de kontakter som arbetsförmedlingarna har med näringslivet” – för att skapa underlag för det lokala prognosarbetet – ” – – har framkommit, att ingen näringsgren eller förvaltning, stat, kommun, landsting kommer att få något behov av arbetskraft av annat än marginell omfattning. Det framkommer tydligt att det finnes ej utnyttjad produktions- och personalkapacitet i de allra flesta fall. En ev ökad orderingång kommer att hämtas från dels befintliga lager och dels i den disponibla kapaciteten. Den offentliga sektorn begränsar i viss mån verksamhet och överväger särskilt alla förslag om nyinrättade tjänster.”

Denna rapport är skriven efter det att regeringen presenterade sina ekonomisk-politiska åtgärder.

Jag tror att arbetsmarknadsministern och jag i grund och botten är överens om att vi inför den kommande vintern egentligen bara har två medel att ta till för att komma till rätta med arbetslösheten. Det är en mycket kraftig satsning på beredskapsarbeten, och det är ytterligare insatser på utbildningssidan.

Låt mig också säga några ord om den syn på 16–17-åringarnas problem som Ingemar Eliasson redovisade. Han hänvisade i svaret till de åtgärder som vidtagits med anledning av den s. k. ungdomspropositionen, som gäller inbyggd utbildning, lärlingsutbildning och yrkesintroduktion. Men samtidigt sade han att detta är åtgärder som först på lång sikt får effekt. Det innebär ju att arbetsmarknadsministern medger att vi inte kan motverka den rådande

arbetslösheten bland unga människor med åtgärder av den typen.

Låt mig med några siffror visa att problemen för 16–17-åringarna inte är lösta. Malmö har i dag 580 arbetslösa 16–17-åringar. Trelleborg har 94, Helsingborg 124, Landskrona 64 och Lund 120. Siffrorna från de här kommunerna visar att nuvarande åtgärder inte räcker till.

Anf. 31 JOHN ANDERSSON (vpk):

Fru talman! Arbetsmarknadsministern säger att regeringens åtgärder syftar till en stabil ekonomi och efterfrågan på arbetskraft. Men resultaten av de åtgärderna står fortfarande skrivna i stjärnorna. För ingen kan väl påstå varken att vi har en stabil ekonomi eller att vi har efterfrågan på arbetskraft i dag. Fortfarande begriper jag inte att anslagsframställningen från arbetsmarknadsstyrelsen skulle vara en ideologisk fråga. Jag kan tänka mig att en sådan framställning skulle kunna bifallas oavsett vilket samhällssystem vi har, och det är det kravet vi har ställt oss bakom, eftersom det måste till skyndsamma åtgärder och att då beredskapsarbete i första hand måste komma i fråga.

Om man har en ansträngd ekonomi är det väl ännu mer nödvändigt att man gör en noggrann prioritering av vad man har råd med. Det var ur den synvinkeln jag nämnde skatteöverenskommelsen. Jag vet mycket väl när den skall genomföras och att en annan politik därvidlag inte skulle ge några pengar i år, men jag tog skatteöverenskommelsen som ett bevis på vad man anser vara viktigt. Vi kan lika gärna titta på den här indexregleringen. Är det nödvändigare med en skattesänkning på 3 000 kronor för en 200 000-kronors-inkomsttagare nästa år än att satsa dessa pengar på att bekämpa ungdomsarbetslösheten.

Arbetsmarknadsministern nämnde att vi i år har dubbelt så många i beredskapsarbeten och utbildning som förra året. Det är ingen som helst tröst för alla dessa tusentals ungdomar som i dag går utan jobb. Det finns säkerligen även andra inkomstkällor att ta till, om man vill skaffa fram de pengar som behövs för att bekämpa ungdomsarbetslösheten.

Anf. 32 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Får jag med ytterligare några få ord kommentera det som Lars-Erik Lövdén sade om effekterna av den ekonomiska politiken. Det har hela tiden sagts att vi förutser dessa effekter under loppet av år 1982. Vi har aldrig stuckit under stol med att det i avvaktan härpå blir en svår vinter. Det kan ju vara intressant att göra ett tankeexperiment. Hur skulle yttrandet från länsarbetsnämnden i Malmö ha sett ut utan dessa ekonomisk-politiska åtgärder? Ja, då hade man naturligtvis haft anledning att säga att efterfrågan på arbetskraft fortsätter att sjunka dramatiskt. Om näringslivet hade levt kvar i en situation där kostnadsläget varit 10–15 % högre än omvärldens och om vi hade kunnat se fram emot en vinter där momsens var 1,5–2 % högre än den kommer att bli, är det klart att efterfrågan på arbetskraft varit ännu mindre.

Nu kan vi börja se de första effekterna. Enligt rapporter jag fått ökar nu

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

orderingången till svenska företag kraftigt, framför allt från utlandet. Det är en första förutsättning för att kapaciteten skall tas i anspråk. Först därefter kommer ökad efterfrågan på arbetskraft. Den ekonomiska politiken har alltså börjat ge effekter.

Såvitt jag har förstått finns det inga meningsskiljaktigheter mellan Lars-Erik Lövdén och mig när det gäller valutakursförändringen. Men Lars-Erik Lövdéns parti accepterade ju inte en sänkning av momsen. Lars-Erik Lövdéns politik skulle ha fått till resultat att efterfrågan på arbetskraft under vintern skulle ha blivit ännu mindre. De anställda skulle också ha haft att se fram emot en lägre real köpkraft med Lars-Erik Lövdéns politik än med regeringens. Malmöhus läns länsarbetsnämnd och andra skulle ha haft anledning till ännu djupare suckar med Lars-Erik Lövdéns politik än vad man nu har anledning till med regeringens politik. Nu har man tvärtom anledning att se fram emot en uppgång i efterfrågan på arbetskraft under loppet av 1982, och för att klara vintern har vi anslagit ökade resurser.

Det är riktigt att det föreligger nya framställningar, och vi arbetar nu i departementet med svaren på dem.

Till John Andersson, fru talman, har jag inget ytterligare att säga, eftersom det var samma frågor som upprepad.

Anf. 33 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Fru talman! Jag måste säga: Jag är något beklämd av Ingemar Eliassons besked. Jag frågade vilka besked han har att ge till de 61 000 unga arbetslösa, om han är beredd att ge arbetsmarknadspolitiken de resurser som behövs för att lösa de mycket stora problem som vi har framför oss inför den kommande vintern. Men några sådana besked får jag inte.

Jag får bara hänvisningar till redan vidtagna åtgärder och till de ekonomisk-politiska beslut som fattades i riksdagen förra veckan. Men samtidigt säger arbetsmarknadsministern de facto att dessa ekonomisk-politiska beslut inte kan leda till någon väsentlig förbättring av arbetsmarknadssituationen i vinter.

Det menar jag är ganska beklämmande och tyder på att regeringen är på väg att överge den fulla sysselsättnings politik, eftersom man i detta läge inte är beredd att ge arbetsmarknadsverket de resurser som verket har begärt.

Sedan fortsätter Ingemar Eliasson diskussionen om den ekonomiska politiken. Ingemar Eliasson vet mycket väl vilket vårt alternativ var: en ytterligare räntesänkning, nej till de ekonomiska och sociala försämringar som nu påbörjas för pensionärerna och som också minskar efterfrågan på varor i landet. Vi sade också i vårt alternativ att man måste ge arbetsmarknadsverket de resurser verket behöver för att klara den kommande vintern.

Jag tycker att man kan tolka arbetsmarknadsministerns svar på det viset att han för sin del är beredd att acceptera den höga arbetslöshet som vi kommer

att få i vinter, att han accepterar en ungdomsarbetslöshet på 61 000 personer.

Det tycker jag är ganska anmärkningsvärt.

Anf. 34 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Fru talman! Jag har med mycket stort intresse tagit del av den interpellation som Lars-Erik Lövdén har riktat till arbetsmarknadsministern, och jag har också med lika stort intresse följt de svar som Ingemar Eliasson har gett till Lars-Erik Lövdén.

Jag vill dra slutsatsen att man i mycket stor utsträckning är överens om att arbetslösheten är ett gissel, ett speciellt stort gissel för de unga som i dag går utan jobb. Men när man sedan kommer in på de lösningar som man tydligen söker efter på båda håll är man inte längre särskilt ense.

I det svar som arbetsmarknadsministern har gett hänvisas till förhållanden som har att göra med den ekonomiska politiken, och man nämner speciellt devalvering, ränte- och momssänkning. I det skrivna svaret sägs att effekterna av de här åtgärderna ännu inte kan utläsas, och man säger också att de är mycket långsiktiga. Nu kompletterar arbetsmarknadsministern med att säga att industrins order är på uppgång, att de ökar mycket kraftigt.

Jag vill hävda att vare sig det är så eller så är det i nuläget vi har bekymmer. Det är i dag som ungdomarna går arbetslösa och människorna saknar jobb. Och det är i dag vi måste ta fram lösningarna för de människor som går arbetslösa och väntas göra det under kommande vinter.

Jag delar helt den uppfattning som Lars-Erik Lövdén har fört fram, nämligen att vi måste hitta lösningarna inom beredskapsarbetsfältet eller inom det fält vi kallar utbildningssektorn. Vidare tror jag att vi på olika håll och kanter måste söka efter obyråkratiska, okonventionella lösningar för att lindra det gissel som arbetslösheten utgör. Därför vill jag direkt fråga arbetsmarknadsministern om han t. ex. är beredd att medverka till att medel satsas på olika former av utbildning så att människor är bättre utbildade i det ögonblick konjunkturen vänder och behov av mer arbetskraft kommer att råda igen. Är man i arbetsmarknadsdepartementet beredd att satsa resurser på utbildningsinsatser så att vi står bättre rustade den dag konjunkturen vänder?

Anf. 35 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Fru talman! Får jag, som svar på den frågan, säga att de resurser som redan är anvisade till arbetsmarknadsutbildning ännu inte är ianspråkta. De resurserna har just det syfte Per Olof Håkansson talar om, nämligen att ge människor bättre möjligheter att få jobb den dag efterfrågan på arbetskraft ökar. Vi har till sista öret anslagit de resurser som arbetsmarknadsverket och SÖ bedömt vara nödvändiga inför den här vintern. De resurserna är ännu inte ianspråkta.

I övrigt kan jag försäkra Per Olof Håkansson att jag alltid är beredd att pröva nya vägar för att bekämpa arbetslösheten.

Nr 27

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

Måndagen den
16 november 1981

*Om åtgärder mot
ungdomsarbets-
lösheten*

Anf. 36 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Fru talman! Arbetsmarknadsministern säger att medel finns anslagna, men frågan är inte löst bara med den formuleringen. Jag vill gärna säga att jag försökte uttrycka en del tankegångar kring detta att vi måste söka okonventionella och obyråkratiska lösningar. Då säger Ingemar Eliasson att de medel som har ställts till förfogande för arbetsmarknadsutbildning inte är ianspråktagna. Men vi vet att människor går arbetslösa. Då stämmer inte systemet. Jag tycker att det bör ligga på ansvarig minister och ansvarigt departement att försöka ta sådana initiativ att de resurser som de facto finns i form av pengar verkligen kommer ut i svängen i detta ögonblick, så att de människor som söker efter jobb kan komma i åtnjutande av de resurser som enligt uppgift är disponibla för det här ändamålet.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Föredrogs och hänvisades
Skrivelsen och propositionerna
1981/82:53 till utrikesutskottet
1981/82:68 och 73 till skatteutskottet

10 § Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1981/82:93 till socialförsäkringsutskottet
1981/82:94 till lagutskottet

11 § Föredrogs men bordlades åter
Konstitutionsutskottets betänkande 1981/82:10
Skatteutskottets betänkanden 1981/82:7, 11 och 12
Justitieutskottets betänkanden 1981/82:1-7, 9, 11 och 12
Utrikesutskottets betänkanden 1981/82:7 och 8
Försvarsutskottets betänkanden 1981/82:6-9
Trafikutskottets betänkande 1981/82:3
Jordbruksutskottets betänkande 1981/82:4
Näringsutskottets betänkanden 1981/82:4, 6 och 7
Arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1981/82:2, 3 och 8
Civilutskottets betänkande 1981/82:3

12 § Anmäldes och bordlades
Proposition
1981/82:62 om ändring i lagen (1941:251) om särskild varuskatt

13 § Anmäldes och bordlades
Motion
1981/82:95 av *Stig Gustafsson m. fl.*
med anledning av proposition 1981/82:57 om försvararjäv m. m.

14 § Anmäldes och bordlades

Finansutskottets betänkande

1981/82:2 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m., inom handelsdepartementets verksamhetsområde (prop. 1981/82:30)

Jordbruksutskottets betänkande

1981/82:8 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m. (prop. 1981/82:30)

Nr 27

Måndagen den
16 november 1981

*Meddelande om
fråga*

15 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 13 november

1981/82:113 av Rune Ångström (fp) till industriministern om kartläggning av malmådern i Stekenjokk:

Gruvbrytningen i Stekenjokk har varit i gång sedan 1976, och den nu kartlagda malmådern beräknas räcka för en oförändrad gruvdrift till 1985. Kvalificerade geologer beräknar att den icke kartlagda delen av den malmåder som nu bryts skall räcka för gruvdrift i ytterligare 20 år. Med hänsyn till att ca 200 anställda sysselsätts i gruvan, ställer jag följande fråga till industriminister Åsling:

Är industriministern beredd att ställa erforderliga resurser till förfogande för en vidare kartläggning av Stekenjokkmalmen?

16 § Kammaran åtskildes kl. 13.09.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert